

ΕΤ-125

ΤΑ ΜΕΤΑΞΕΥΤΑ
ΣΠΑΡΤΗΣ ΚΑΡΑΣΤΑΜΑΤΗ
ΗΕΙΩΘΗΣΑΝ ΙΟ ΒΑΣΙΔΙΚΩΝ ΤΙΤΛΩΝ ΠΡΟΜΗΘΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΤΙ-
ΜΗΘΗΣΑΝ ΔΙΑ ΧΡΥΣΩΝ ΒΡΑΒΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΙΤΛΩΝ ΤΙΜΗΣ
ΕΙΣ ΟΛΑΣ ΤΑΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ

ΕΥΡΩΠΗΣ & ΑΜΕΡΙΚΗΣ

Τὰ περίφημα ταῦτα μεταξεύτῃ τῆς κ. Σπάρτης Καρασταμάτῃ, τὰ ὕμνηθέντα εἰς ὅλας τὰς γλώσσας καὶ διαδοθέντα εἰς ὅλον τὸν κόσμον κατέστησαν περιώνυμα διὰ τὴν ἀπαράμιλλον στερεότητά των καὶ τὴν ἐκ καθαρῆς καὶ φυσικῆς μετέξεως λεπτεπίλεπτον τέχνην των.

33-ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ-33

ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
"ΡΩΣΣΙΑ,"

ΜΕΤΟΧΙΚΟΝ ΚΑΙ ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΟΝ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 200.000.000 ΔΡ.

ΑΣΦΑΛΕΙΑ

ΖΩΗΣ — ΠΥΡΟΣ — ΑΥΣΤΡΕΥΜΑΤΩΝ — ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ
— ΘΡΑΥΣΕΩΣ ΡΕΛΩΝ

Υποκατάστημα ἐν Ἀθήναις ὁδὸς Σταδίου 21

ΤΡΑΠΕΖΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Κεφάλαιον εταιρικὸν 10.000.000.— Ἀποθεματικὸν 4.700.000.

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ἐν Πειραιεῖ, Πάτραις, Βόλῳ, Σύρῳ, Καλάμαις, Ἀλεξανδρείᾳ
Χανίοις καὶ Ἡρακλείῳ Κρήτης.

Προεξοφλήσεις, εἰσπράξεις γραμματίων, προκαταβολαὶ ἐπὶ χρεωγράφων καὶ ἐμπορευμάτων
Τρεχ/νοὶ λ/σμοὶ ἡγγυημένοι, Φύλαξις χρεωγράφων, Ἑνοικίσεις χρηματοκιβωτίων εἰς ἰδιώτας.

ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ εἰς χρυσὸν ἢ τραπεζογραμματία:

3% εἰς πρώτην ζήτησιν.—3½% ἀπόδοσις μετὰ 6 μῆνας.—4% μετὰ ἓν ἔτος.—5% μετὰ δύο ἔτη καὶ ἐπέκεινα.

ΤΑΜΙΕΥΤΗΡΙΟΝ λειτουργοῦν καθ' ἑκάστην, πρὸς 4%.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΛΕΞΙΚΑ

ΑΠΑΝΤΑ ΕΠΙ ΑΡΙΣΤΟΥ ΧΑΡΤΟΥ ΤΥΠΩΜΕΝΑ

ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛ. ΓΛΩΣΣΗΣ ὑπὸ Α. Α. Σακελλαρίου	Τόμοι 3.	σελ.	4400	δρ.	48
ΛΑΤΙΝΟΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ὑπὸ Ε. Α. Τσακαλώτου		»	780	»	12
ΕΛΛΗΝΟΛΑΤΙΝΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ὑπὸ Ε. Α. Τσακαλώτου		»	872	»	10
ΟΜΗΡΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ὑπὸ Α. Ι. Ὀλυμπίου		»	360	»	6
ΓΑΛΛΟΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ὑπὸ Ν. Κοντοπούλου		»	1087	»	11
ΕΛΛΗΝΟΓΑΛΛΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ὑπὸ Ν. Κοντοπούλου		»	1100	»	11
ΑΓΓΛΟΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ὑπὸ Ι. Περβάνογλου		»	1087	»	11
ΕΛΛΗΝΟΑΓΓΛΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ὑπὸ Ι. Περβάνογλου		»	1000	»	11
ΓΕΡΜΑΝΟΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ὑπὸ Α. Ν. Πάνναρη		»	1146	»	10
ΕΛΛΗΝΟΓΕΡΜΑΝΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ὑπὸ Ρ. Ρουσοπούλου		»	1080	»	10

Εὐρίσκονται ἐν τοῖς κυριωτέροις βιβλιοπωλείοις καὶ ἐν τῷ βιβλιοπωλείῳ
Π. Δ. Σακελλαρίου, ὁδὸς Λυκούργου 8.

125

ΤΑ ΚΑΛΥΤΕΡΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Κοζώνια

Κ. Βελισσάριος, ὁδὸς Σταδίου, 67.

Κομμώδεις Κυριῶν

Κ. Βελισσάριος, Λεωφόρος Πανεπιστημίου, 4.

Modes

Ἑρμεῖον, ὅλοι οἱ τελευταῖοι νεωτερισμοί: Φορέματα καὶ Ἐπαναφόρια, Πίλοι, Στηθόδεσμοι, Ἀσπρόρουχα: — Ῥάπτριαι καὶ Μοδίσται Παρισιναί. *Mmes Jeanne, Helène, Alice, Charlotte.*

Μαρμαρογλυφεῖα

Ἰωάννης Γ. Χαλδούπης ὁδὸς Πανεπιστημίου 69

Γαλακτοκομεῖα

Ι. Χρυσάκης, ὁδὸς Φιλελλήνων 4.

Α. Τριανταφυλλίδης, ὁδὸς Ἡπείρου 67.

Ἀποικιακά

Δημ. Ἀγγλος, ὁδὸς Ἀγίου Μάρκου 22.

Βιβλιοδε-εῖα

Σ. Ἀμπατζόπουλος, ὁδὸς Κολοκοτρώνη 7.

Φαρμακεία

Π. Βασιλείου, ὁδὸς Σταδίου καὶ Αἰόλου.

Pharmacie Française Γ. Ἐλευθεροπούλου

Φάρμακα Γαλλικά — Specialités.

Νέα φάρμακα — Ὑδατα μεταλλικά.

31 ὁδὸς Σταδίου.

Σωτήριος Σωτηρίου..... ἐν Χαλκίδι

Φιλοκτήμων Βάκης..... » »

Τζώρτζης καὶ Λυμπερίου..... » »

Δημ. Χατζηδημητρίου..... ἐν Καρδίτῃ

Θεοδ. Παπαζαχαρίου..... » »

Τὰ κομψότερα **Σακάκια** ἀπὸ τὰ ἐκλεκτότερα Ἀγγλικά καὶ Γαλλικά ὑφάσματα εἰς τὸ μέγα ἐμποροπρατικὸν κατάστημα:

ΣΩΚΡ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Ὁδὸς Σταδίου 12, (Ἐναντι Βουλῆς).

ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΜΠΕΔΟΚΛΕΟΥΣ

ΙΔΡΥΘΕΙΣΑ Τῇ 1886 ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΘΕΙΣΑ Τῇ 1905

ΕΤΕΡΟΡΡΥΘΜΟΣ ΜΕΤΟΧΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ

Κεφάλαιον καταβεβλημένον: **2.000.000** δραχμαὶ

ΑΘΗΝΑΙ — ΣΟΦΟΚΛΕΙΩΝ

Τμήμα Τραπεζικόν. — Συνάλλαγμα. — Ἐκδοαὶς ἐπιταγῶν (chèques). — Πιστωτικαὶ ἐπιστολαί. — Εἰσπράξεις. — Δάνεια ἐπὶ ἐνεχύρῳ Χρεωγράφων. — Προεξοφλήσεις. — Καταθέσεις. — Φύλαξις τίτλων καὶ τιμαλφῶν.

Τμήμα Ταμειευτηρίου. — Ταμειευτήριον 4% — Μηνιαῖαι καταθέσεις ἀνατοκιστικαί. — Μηνιαῖαι δόσεις πρὸς ἀγορὰν Λαχειοφύλων Ἐθν. Τραπεῖ. Ἑλλάδος.

Τμήμα Χρηματοπιστηρίου. — Ἀγοραπωλησίαι χρεωγράφων. — Χρηματιστικαὶ ἐντολαί.

Τμήμα Ἐμπορίου. — Προμήθειαι ἐμπορευμάτων. — Ἀντιπροσωπεῖαι οἰκῶν. — Πληροφορίαι ἐμπορικαί. — Δέρματα κατεργασμένα βυρσοδεψίου Μοσχάτου.

Γενικὸν Πρακτορεῖον ἐν Ἑλλάδι τῆς New York Life ἀσφαλείας ἐπὶ τῆς ζωῆς.

Τόκοι κατὰ θέσεων

3	1/2 %	ἀπόδοσις εἰς πρώτην ζήτησιν
3	3/4 %	» μετὰ ἓνα μῆνα
4	0/0	» μετὰ τρεῖς μῆνας
4	1/4 %	» μετὰ ἕξ μῆνας
4	1/2 %	» μετὰ ἓν ἔτος
5	0/0	» μετὰ δύο ἔτη
5	1/2 %	» μετὰ τρία ἔτη καὶ πλέον

Διὰ καταθέσεις εἰς χρυσὸν κατὰ 1/2 % ὀλιγώτερον

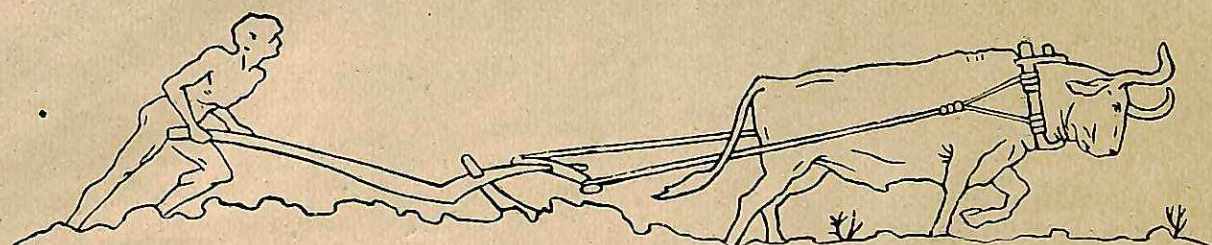

ΟΥΓΟΣ ΦΩΣΚΟΛΟΣ

« Les lettres sont le premier but de ma vie ;
mais je les ai toujours associées aux armes,
pour leur donner le courage et l'expérience
qui distinguent les grands écrivains ».

UGO FOSCOLO

ΠΑΝΔΘΗΝΔΙΑ

ΕΤΟΣ 9' 15 ΔΕ-
ΚΕΜΒΡΙΟΥ 1905

ΟΥΓΟΣ ΦΩΣΚΟΛΟΣ

Η ιστορία της ζωής των περισσοτέρων συγγραφέων και ποιητών περιορίζεται εις την ιστορίαν των έργων των. Τοῦτο ὅμως δὲν συμβαίνει καὶ διὰ τὸν Φώσκολον. Διὰ τὴν γνῶσιν κανεὶς τὸν Φώσκολον ὥς ποιητὴν καὶ συγγραφέα εἶναι ἀπαραίτητον νὰ τὸν γνῶσιν ὥς ἄνθρωπον, ὥς πολίτην, ὥς στρατιώτην, νὰ μελετήσῃ τὴν ἰδιωτικὴν τοῦ ζῶντος ἢ ὁποῖα καταναγκάζεται ἀπὸ τὸ εὐγενὲς φῶς τῆς μεγάλης ψυχῆς του καὶ ἀμυροῦται κάποτε ἀπὸ τῆς δυστυχίας τὰ σύγνεφα. Διὰ τοῦτο ἠθέλησα νὰ δώσω μίαν σύντομον ἀλλ' ὅπως οὖν γενικὴν εἰκόνα τῆς ζωῆς του. Ἐμελέτησα τὸ ἔργον του, καὶ μέσα εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν του, ὅπου ἀποκαλύπτεται ὅλος ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος τῆς ψυχῆς του, παρηκολούθησα τὴν πολυκύμαντον ζωὴν του μὲ τὰς συμφορὰς καὶ τὰς ἀτυχίας της.

Κάθε μέγας συγγραφεὺς εἶναι πάντοτε ὁ καλλίτερος ἐξηγητὴς καὶ ζωγράφος τοῦ ἑαυτοῦ του. Αἱ ἐπιστολαὶ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, αἱ χειρόγραφοι αὐτὰ ἐξομολογήσεις, μᾶς παρίστανται ὁλόκληρον τὸν ἄνθρωπον μὲ τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰς ἀρετάς του. Ὁ Φώσκολος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος καὶ πλέον αὐστηρὸς κριτὴς τοῦ ἑαυτοῦ του, καὶ εἰς κάθε συμφορὰν τῆς ζωῆς του εἶχε τὸ θάρρος νὰ ἐξομολογῇ τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰς ἀδυναμίας του.

Εἰς τὰς ἐπιστολάς του ὁ ποιητὴς ἀνοίγει τὴν εἰλικρινῇ τοῦ ψυχῆν καὶ ἐδείκνυν ὅλας τὰς πληγὰς τῆς καρδίας του. Ἐκεῖ δύναται νὰ θαυμάσῃ κανεὶς τὴν ἀνδρείαν ψυχὴν του.

Τὸν ἐφαντάσθη μικρὸν παιδίον ἐν Ζακύνθῳ, ζωηρὸν καὶ ἀτίθασσον, πρὶν ἀκόμη ἀναχωρήσῃ εἰς τὴν Βενετίαν. Τὸν παρηκολούθησα νοερώς

εἰς τὸ πρῶτον στάδιον τῆς ζωῆς του ὅτε ἐπάλευε μὲ τὴν ιδέαν. Ἐνόησα ὅλην τὴν αὐταπάρνησιν καὶ σταθερότητα τῆς ψυχῆς του ὅταν ἐγκατέλειπε τὴν ἰταλικὴν γῆν φεύγων εἰς Ἑλβετίαν διὰ νὰ μὴ δώσῃ τὸν στρατιωτικὸν ὄρκον εἰς τὴν αὐστριακὴν κυβερνήσιν. Ἐφευγε τότε πτωχὸς καὶ μὲ ἓνα μικρὸν δέμα τῶν χειρογράφων του, ἐγκαταλείπων τὴν γῆν ἣτις τοῦ ἐνέπνευσε τὴν δύσαν τῶν γραμμάτων καὶ τῆς δόξης, ἀφίνων τὴν μητέρα του καὶ τὴν ἀδελφὴν του, καὶ ἐρρίπτετο ἀτρόμητος εἰς τὴν περιπετωδὴ ζωὴν τῆς ἐξορίας.

Τὸν ἐφαντάσθη ὕστερα, μέσα εἰς τὸ ψῦχος καὶ τὴν ὀμίχλην τοῦ Λονδίνου, δυστυχῇ, πτωχόν, ἀσθενῇ, ἐξοριστὸν, ἀπελπισμένον ἀλλὰ ἐνδόξον, νὰ βασανίζεται μὲ μυρίους τρόπους διὰ νὰ ζήσῃ, ἔρημος μέσα εἰς τὴν πολυκοσμίαν τῆς ἀγγλικῆς πρωτεύουσας.

Ὅπως μοῦ τὸν ἐνέπνευσεν ἡ μελέτη τῶν ἔργων του καὶ τῆς ζωῆς του, ὅπως τὸν ἐκλείσα ἀληθινὸν μέσα εἰς τὴν ψυχὴν μου τὸν μέγαν ποιητὴν, θὰ προσπαθῇσω ἐδῶ νὰ τὸν ἐξεικονίσω μὲ εἰλικρινεῖς γραμμάς.

Εἰς τὸ ἀρχαιοφυλακεῖον Ζακύνθου ὑπάρχει ἡ γενεθλίος προᾶξις τοῦ Οὔγου Φωσκόλου, γεννηθέντος τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1778. Ὁ προπάππος τοῦ Οὔγου ἐγεννήθη ἐν Κρήτῃ, ὁ δὲ πατὴρ καὶ ὁ πάππος του ἐν Κερκύρᾳ. Ἡ Κρήτη ἔμεινεν ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῶν Βενετῶν τετρακόσια ἐννέα ἔτη, περιήλθε δὲ εἰς τὴν κυριότητα τῶν Τούρκων κατὰ τὸ 1669, κατόπιν εἰκοσιπενταετοῦς πολέμου, εἰς τὸν ὁποῖον ἔλαβον μέρος

οἱ Ἑπτανήσιοι. Τότε πολλοὶ ἐκ τῶν κατοίκων ἠκολούθησαν τοὺς Βενετοὺς καὶ ἦλθον νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους· μεταξύ τούτων ἦσαν καὶ οἱ πρόγονοι τοῦ Φωσκόλου.

Ὁ πατὴρ τοῦ Οὕγου ἐσπούδασεν ἱατρὸς εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Παδούης, εἰς τὸ ὁποῖον μετέβαινον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πρὸς τελειότερον καταρτισμὸν οἱ Ἑπτανήσιοι.

Ἐπιστρέφων εἰς Ζακύνθον ὁ Ἀνδρέας Φωσκόλος ἐγνώρισε τὴν Διαμαντίναν Σπαθῆ καὶ τὴν ἐνυμφεύθη κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1777. Ἡ Διαμαντίνη Σπαθῆ, ἡ μήτηρ τοῦ Οὕγου, ἦτο ὀρθοδόξου θρησκείας, κόρη ἐνὸς ζακυνθίου ράπτου. Ἦτο γυνὴ ὑπερόχου καλλονῆς, γλυκεῖα τοὺς τρόπους καὶ ἀγαθὴ τὴν ψυχὴν, ὅταν δὲ ἔλαβε τὸν ἱατρὸν Ἀνδρέαν Φωσκόλον, ἦτο χήρα ἐκ δευτέρου γάμου.

Δεκαετὴς ὁ Οὕγος ἔχασε τὸν πατέρα του, ὅστις ὑπηρετεῖ εἰς τὸ Σπάλαθρον τῆς Δαλματίας, ὡς ἱατρὸς νοσοκομείου. Μετὰ τὸν θάνατον τούτου ἡ χήρα Φωσκόλου, μετὰ τῶν τέκνων της, ἐπῆγε νὰ ἐγκατασταθῇ ἐν Βενετίᾳ· ἐκεῖ κατῴκησεν εἰς ἓνα ταπεινὸν οἰκίσκον, ἀνάλογον τῆς οἰκονομικῆς τῶν στενοχωρίας. Ἐκτοτε ὁ Οὕγος ἐπεσκέφθη τὴν Ἑπτανήσον μόνον δύο φορές, καθὼς ἀναφέρει ὁ ἴδιος εἰς μίαν ἐπιστολὴν του.

Ἡ περιουσία τοῦ Φωσκόλου ἐν Ζακύνθῳ ἦτο πενιχρά, συνισταμένη εἰς τὴν μικρὰν προῖκα τῆς μητρὸς του καὶ εἰς τὸν ταπεινὸν οἰκίσκον παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ὁδηγητρίας, εἰς τὸν ὁποῖον εἶδε τὸ φῶς τῆς ζωῆς ὁ μέγας ποιητής¹.

Ἐν Ζακύνθῳ ὁ Οὕγος ἔλαβεν ὡς διδάσκαλον τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τὸν ποιητὴν Ἀντώνιον Μαρτελάον, ὅστις διδάσκων καὶ στιχοιργῶν ἐμόρφωνε τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα τῶν νεαρῶν ζακυνθίων. Ὁ Μαρτελάος οὗτος ὑπῆρξεν εἰς ἐκ τῶν διδασκάλων τοῦ ποιητοῦ Σολωμοῦ. Ὅταν ἔχασε τὸν πατέρα του ὁ Φωσκόλος, ἦλθεν εἰς τὴν Ζακύνθον δι' ὀλίγον χρόνον καὶ κατῴκησε παρὰ τῇ θείᾳ του Ἰωάννᾳ Σπαθῇ Μιχαλίτῃ, ἀδελφῇ τῆς μητρὸς του. Τὴν οἰκίαν ταύτην² ἐσύχναζεν ὁ ζακύνθιος ζωγράφος καὶ σατυρικός ποιητὴς Νικόλαος Κουτούζης ἱερεὺς, ὅστις ἐσχέδιασε διὰ μολυβδίδος μίαν εἰκόνα τοῦ Οὕγου τὴν ὁποίαν ἀπέστειλαν εἰς Βενετίαν πρὸς τὴν μητέρα του. Κατόπιν δὲ ὁ ἴδιος Κουτούζης ἐζωγράφησε μίαν ἐλαιογραφίαν τοῦ παιδίου διὰ τὴν θείαν Ἰωάνναν.

¹ Πρὸβλ. Μαρίνου Σιγούρου. Τὸ σπίτι τοῦ Φωσκόλου ἐν τῇ Πινακοθήκῃ τόμος δ', σελ. 150.

² Ἡ οἰκία αὕτη σώζεται καὶ σήμερον ἐν Ζακύνθῳ· εἶναι δὲ τὸ παρὰ τὸν Ἅγιον Ἐλευθέριον γεροντοκομεῖον «ἡ Πρόνοια».

Ἡ παιδικὴ ζωὴ τοῦ Φωσκόλου διέρρευσε ἐν Ζακύνθῳ μὲ ταραχὰς καὶ ἀταξίας. Ἦτο ἓνα ἀνυπότακτον καὶ ὀρμητικὸν παιδίον, καθὼς μαρτυρεῖ καὶ τὸ ἀκόλουθον γεγονός.

Ἐν Ζακύνθῳ οἱ Ἰουδαῖοι κατοικοῦν εἰς ξεχωριστὴν συνοικίαν καλουμένην Γέττο¹. Ἡ συνοικία αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ δύο διασταυρουμένων δρόμων, αἱ ἅκραι τῶν ὁποίων ἐτειχίσθησαν ἐπὶ Βενετοκρατίας, ἐπὶ τῶν πυλῶν δὲ εἶχε τετὴ ἡ ἐπιγραφὴ

«In cruce quia crucifixerunt»

Τὴν ἐπιγραφὴν μετὰ τοῦ βενετικοῦ στέμματος ἀφῆρεσαν οἱ δημοκρατικοὶ Γάλλοι, καταλαμβάνοντες τὴν νήσον, καὶ τὰ τειχίσματα κατεργήθησαν ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς ἐνώσεως τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος.

Κατὰ τὰς ἀγίας ἡμέρας τοῦ Πάσχα δὲν ἐπετρέπετο εἰς τοὺς Ἰουδαίους νὰ ἐξέρχωνται ἐκ τῆς συνοικίας των, τὰ δὲ χαμίνια καὶ οἱ θρησκώληπτοι ἐλιθοβόλουν τὴν ἐβραϊκὴν συνοικίαν.

Ὁ Φωσκόλος τότε εἶχε πλήρη τὴν παιδικὴν του φαντασίαν ἀπὸ ἰδέας φιλελευθέρους καὶ ἐνόμισεν ὡς ἄδικα καὶ ἀπάνθρωπα τὰ τειχίσματα καὶ τὸν περιορισμὸν τῶν Ἰουδαίων εἰς τὸ Γέττο. Καὶ μίαν ἡμέραν, τὴν 10 Μαΐου 1785, συνάξει ἄρκετὰ παιδιὰ τῆς συνοικίας του καὶ τὰ παραπεῖθει νὰ μεταβῶσιν ὅλοι μαζί εἰς τὸ Γέττο πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑβραίων. Ὁπλίσθησαν τότε μὲ διάφορα ἐργαλεῖα, ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Φωσκόλος, νεαρώτερος ὅλων, καὶ ἐβράδισαν πρὸς τὴν πλατεῖαν τῆς Ἀναλήψεως, ὅπου εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ἐβραϊκῆς συνοικίας. Πρῶτος ὁ Φωσκόλος ἐνθαρρύνων τοὺς ἄλλους, ἀνεργιχθή ἐπάνω εἰς τὴν πύλην τῆς εἰσόδου καὶ μὲ σιδηροῦν πέλεκυν ἄρχισε νὰ καταρρίπτῃ τοὺς λίθους. Οἱ διαβάται ἐστάθησαν νὰ ἴδουν· συνέρρευσε τὸ πλῆθος. Οἱ Ἑβραῖοι μὴ γνωρίζοντες τί συμβαίνει καὶ βλέποντες τὴν συρροὴν τοῦ κόσμου, ἐφοβήθησαν μὴ τοὺς κακομεταχειρισθῶν καὶ ἐφώναζαν ζητοῦντες βοήθειαν. Ἐν τῷ μεταξύ ἔφθασεν ἡ δημοσία δύναμις. Ὅλοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, τὸ πλῆθος ἀπῆλθε καὶ μόνον ὁ μικρὸς Φωσκόλος μὲ τὸ σιδηροῦν ἐργαλεῖον εἰς τὰς χεῖρας ἐξηκολούθει νὰ κρημνίσῃ λίθους ἀπὸ τὴν πύλην. Συνελήφθη τότε καὶ ὠδηγήθη εἰς τὸ κρατητήριον.

Ἀνεκρίθη καὶ ἀπήντησε·

— Δὲν εἶναι δίκαιον νὰ εἶναι περιορισμένοι

¹ Ghetto=συνοικία Ἰουδαίων λέξις ἰταλική

οἱ Ἑβραῖοι. Εἶναι ἄνθρωποι καὶ πρέπει νὰ εἶναι ἐλεύθεροι.

Τότε ἡ θεία τοῦ Φωσκόλου, ἡ Ἰωάννα Σπαθῇ Μιχαλίτῃ, ἔτρεξεν εἰς τὸν Προβλεπτὴν τῆς νήσου καὶ δι' ἀναφορᾶς¹ τὸν παρεκάλεσε νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τοὺς μικρὰν ἡλικίαν τοῦ παιδίου καὶ τὴν ἀτυχὴ οἰκογένειάν του καὶ οὕτω νὰ διατάξῃ τὴν ἀπόλυσίν του, ἥτις ἐγένετο μετὰ περιορισμὸν εἰκοσιτεσσάρων ὥρων.

Ἐν Ζακύνθῳ ὁ Φωσκόλος εὐχαριστεῖτο νὰ πειράζῃ δι' εἰρωνικῶν λόγων τοὺς ὅπως δῆποτε ἀξιογελάστους. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπῆρχε κάποιος Σουμάκης, ὅστις εἶχε διαρκὴ διάθεσιν πρὸς ὕπνον. Πάντοτε ἔγερνε τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ εἶχεν ἡμικλείστους τοὺς ὀφθαλμούς. Τὸν ὑπνηλὸν τούτον ἄνδρα ἐσατύρισε ὁ Φωσκόλος διὰ τῶν ἀκολουθῶν δύο ἰταλικῶν τετραστίχων, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀνέκδοτα μέχρι τοῦδε².

*Dorme già quando è svegliato,
dorme ancor quando riposa,
e dormendo in tutta posa
va passando i suoi bei dì*

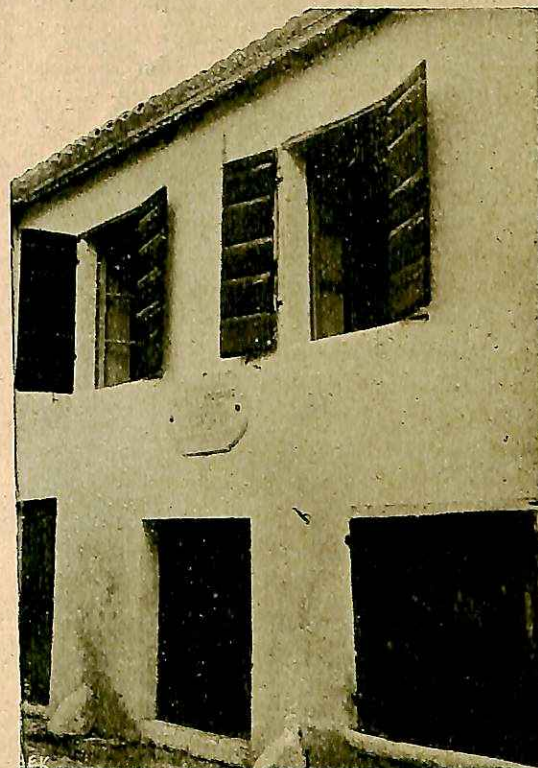
*Oh! felice patria mia
che un tal uomo tu possiedi
quando dorme e quando veglia
mai non cessa di dormir.*

Ἐν Ζακύνθῳ ὁ Φωσκόλος ἦτο ἀκόλουθος τοῦ ἱερέως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κατὰ τὰς ἐπισήμους τελεάς. Εἰς τὴν καθολικὴν μητρόπολιν τοῦ Ἁγίου Μάρκου ὑπηρετεῖ κατὰ τὴν ἱερουργίαν. Τὰ μυστήρια τῆς ἱεροτελεστίας, τὸ ἱερατικὸν ἔνδυμα, ὁ διάκοσμος τοῦ ναοῦ καὶ ἡ ἀρμονία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ χοροῦ ἐπλήρωσαν τὴν παιδικὴν ψυχὴν του μὲ μίαν θρησκευτικότητα καὶ πρὸς στιγμὴν μὲ μίαν κατάνυξιν καὶ λατρείαν. Ὡς ἐκ τούτου ὀλίγον κατόπιν ἠθέλησε νὰ περιβληθῇ τὸ ἱερατικὸν ἔνδυμα, ὅπως ἀναρμόδιον μετὰ τὴν ψυχὴν του, μὲ τὸν χαρακτῆρα του, μὲ τὸ πνεῦμα του. Εὐθὺς ὅμως ἐγκατέλειψε τὴν ἰδέαν ταύτην.

Κατὰ τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν ὁ Φωσκόλος ὑπῆρξε τραχὺς, φιλόνομικος καὶ ἰσχυρογνώμων. Κατελαμβάνετο ὑπὸ μελαγχολίας ἢ ὑπὸ μιᾶς ἀνεξηγήτου ὀργῆς, ἐδραπέτευε τότε ἐκ τοῦ σχολείου καὶ εἶχε σπάσει δύο διδασκάλων του

¹ Ἡ ἀναφορὰ αὕτη σώζεται εἰς τὸ ἀρχειοφυλακεῖον Ζακύνθου.

² Τὸ ἀνέκδοτον καθὼς καὶ τοὺς στίχους μοῦ ἐδωγῆθη ὁ σεβαστὸς φίλος καὶ συμπολίτης μου κ. Παναγιώτης Μπαμπάκος νομάρχης.

Ἡ οἰκία ἐν Ζακύνθῳ ὅπου ἐγεννήθη ὁ Φωσκόλος.

τὰς κεφαλὰς. Ἡ παράδοσις δὲ ἐν Ζακύνθῳ λέγει ὅτι ὁ Φωσκόλος ἐπήγαινε εἰς τὸν ναὸν τῆς Ὁδηγητρίας, ἀπέναντι τῆς οἰκίας του, καὶ ἐκεῖ κατὰ τὰς θερινὰς νύκτας, παρὰ τὸ παράθυρον τοῦ ἱεροῦ βήματος, ὅπου ἔκαιεν ἡ ἄσβεστος κανδήλα, ἀνεγίνωσκε, μόνος μέσα εἰς τὴν νυκτερινὴν σιγὴν.

Δεκαεξαετὴς ὁ Φωσκόλος μετέβη εἰς Βενετίαν μαζί μὲ τὴν μητέρα του, τὸν ἀδελφόν του καὶ τὴν ἀδελφὴν του. Ἐκεῖ ἐπεδόθη εἰς φιλολογικὰς μελέτας. Δεκαοκταετὴς ἔγραψε τὸ δράμα τοῦ Θυέστης, τὸ ὁποῖον παρασταθὲν εἰς ἐν θέατρον τῆς Βενετίας ἐπέτυχεν πανηγυρικῶς παρ' ὅλας τὰς ἀτελείας, καὶ ὁ νεαρὸς ποιητὴς ἐκλήθη ἐπὶ σκηνῆς μὲ ἐνθουσιώδεις ἐπευφημίας.

— *Viva il giovane greco!*

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην προσεβλήθη ὑπὸ σοβαρᾶς ἀσθενείας, ἥτις ὀλίγον ἔλειψε νὰ τὸν ἀφήσῃ τυφλὸν καὶ ὡς ἐκ θαύματος ἐσώθη.

Τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Φωσκόλου εἶναι πολὺ μέτρια. Τὸ πνεῦμα του ἤρρηξεν ὀλίγον νὰ ἐξελιχθῇ εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς μεγαλοφυΐας,

εἰς τὸ ὁποῖον ἔφθασεν ἀργότερον διὰ τῶν Τάφων καὶ τῶν Χαρίτων, ποιητικῶν ἀριστοτεχνημάτων εἰς τὰ ὁποῖα ὁ ἥλιος τῆς διανοίας του διαλάμπει μὲ ὅλην τὴν θείαν του αἴγλην.

Ἡ ἀφιξίς του εἰς Βενετίαν συνέπεσε μὲ τὰς παραμονὰς τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ Οὐγὸς τότε, νέος ἀτίθασσος καὶ μὲ φλογερὰν φαντασίαν, ἐνηγκαλίσθη τὰς νέας περὶ ἐλευθερίας ἰδέας, καὶ αἱ ποιήσεις του ἐκείνου τοῦ καιροῦ ἐμπνέονται ἀπὸ τὰς ἀρχαῖς αἱ ὁποῖαι ἐγέννησαν τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν.

Ἡ φήμη του ὡς ἐλευθερόφρονος ποιητοῦ τὸν κατέστησεν ὑποπτον εἰς τὴν ἀστυνομίαν, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν οἰκογένειάν του καὶ νὰ μεταβῇ εἰς Μιλάνον.

Ἐκεῖ τὸ πνεῦμα του ὑπέστη ἀληθῆ μεταμόρφωσιν. Εἰς τὰ μέχρι τότε (1797) ἔργα του παρατηρεῖται κατὰ τὸ ἄωρον καὶ τὸ ἀβέβαιον ἀκόμη. Ἡ αὐτόματος καὶ ταχεῖα αὕτη ἀλλαγὴ ὑπῆρξεν ἐργασία ἐσωτερικῆ, ὁρμέμφυτος, ἐργασία τοῦ πνεύματος ἄνευ τῆς συνεργίας ἐξωτερικῶν περιπτώσεων. Αἱ ἰδέαι αὐτῆς ἐκυμαίνοντο συγκεχυμέναι καὶ ἀμόρφωτοι εἰς τὴν διάνοιάν του, ὅλως ἀποτόμως ἐξακτοποιήθησαν, συνεχωνεύθησαν, καὶ ὁ ποιητὴς εὗρε τὸν δρόμον τῆς τέχνης του.

Ὁ Φώσκολος διεκρίθη ὡς στρατιώτης ἀνδρείος. Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Βενετικῆς δημοκρατίας καὶ τὴν παράδοσιν αὐτῆς εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας,¹ δυνάμει τῆς ἐν Καμ-

ποφορμίᾳ συνθήκης (1797), ὁ φιλελεύθερος Φώσκολος πάραυτα ἐγκατέλειπε τὸ ἔδαφος τῆς Βενετίας καὶ ἠκολούθησε τὸν στρατὸν τῆς Κισαλπινῆς δημοκρατίας, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ναπολέοντος. Ἐκτοτε ἠγωνίσθη κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Γενεύης, τραυματισθεὶς ὑπὸ σφαίρας εἰς τὸν πόδα, καὶ μετέσχε τῶν σκηνῶν τοῦ στρατοπέδου τῆς Βουλώνης, ὅτε ὁ Ναπολεὼν ἐπεχείρει ἀπόβασιν ἐν Ἀγγλίᾳ· εὐθὺς ὅμως ὡς ἐγκατελείφθη ἡ ἰδέα τῆς ἀποβάσεως, ἐπέστρεψεν εἰς Μιλάνον.

Ἐκ τῶν πολεμικῶν τούτων ἐκδρομῶν ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Φωσκόλου ἐνεπλήσθησαν ἐντυπώσεων καὶ ἀπεκόμισε θησαυρὸν σκέψεων καὶ θεωριῶν, αἱ ὁποῖαι ἐξετιμύθησαν μεγάλως, ὅταν ἐξέδωκεν αὐτὰς εἰς πολυτελὲς βιβλίον μετὰ τῶν πολεμικῶν συγγραμμάτων τοῦ Μοντεκούκολι.

Ἐν τούτοις ὁ Βοναπάρτης ἐπιστρέψας ἐξ Αἰγύπτου ἐγένετο πρῶτος ὑπάτος. Ἡ δόξα του ἤνοιγε τὰ στόματα ὅλων διὰ νὰ τὸν ἐγκωμιάσουν. Ἀλλ' ὁ Φώσκολος πρὸ παντὸς ἔθετε τὴν ἀλήθειαν, ἡ ἀλήθεια δι' αὐτὸν ἦτο θρησκεία.

Κατὰ τὸ 1796 εἶχε γράψῃ μίαν ᾠδὴν διὰ τὸν Ναπολέοντα ἐλευθερωτὴν, τὴν ὁποίαν ἐτόνιζεν ἐπὶ ἐλευθέρας λύρας. Προέταξεν ἕνα πρόλογον εἰς τὸν ὁποῖον ἔγραφε: «Νέος ἐγὼ γεννηθεὶς ἐν Ἑλλάδι, ἐκπαιδευθεὶς ἐν Δαλματία καὶ μόλις πρὸ τεσσάρων ἐτῶν ψελλίζων τὴν ἰταλικήν, οὔτε ἔπρεπεν, οὔτε ἠμποροῦσα νὰ ψάλλω πρὸς ἄνδρας ἐλευθέρους καὶ Ἰταλοὺς. Ἀλλὰ τὸ ὑψηλὸν πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας, ποῦ μὲ φλέγει καὶ μὲ καθιστᾷ ἄνδρα ἐλευθέρου καὶ πολίτην πατρίδος τὴν ὁποίαν ἐκλέγω, μοῦ παρέχει τὰ δικαιώματα τοῦ Ἰταλοῦ....»

Ἐκδόσας τότε δευτέραν φορὰν τὴν ᾠδὴν πρὸς τὸν ἐλευθερωτὴν Ναπολέοντα, προέταξεν αὐτῆς ἐπιστολὴν ἀφιερωτικὴν πλήρη θάρρους καὶ ἀληθειῶν, ἐξ ἐκείνων αἱ ὁποῖαι δὲν ἐλέγοντο τότε.

«Σοῦ ἀφιέρωσα, ἔγραφε πρὸς αὐτὸν σὺν τοῖς ἄλλοις, τὴν ᾠδὴν ταύτην ὅταν, ἀφοῦ ἐνίκησες δώδεκα μεγάλας μάχας καὶ

εἰκοσιπέντε συμπλοκάς, ἀφοῦ ἐκυρίευσες δέκα φρούρια καὶ κατέκτησες ὀκτὼ ἐπαρχίας, ἀπέδιδες εὐρίην εἰς τοὺς ἐχθρούς, πολίτευμα εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ παντοδυναμίαν εἰς τὸν γαλλικὸν λαόν... Ἀνθρώπος εἶσαι καὶ θνητός, καὶ ἐγεννήθης κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καθ' οὓς ἡ γενικὴ φανλότης μέγιστα παρεμβάλλει προσκόμματα εἰς τὰς μεγάλας ἐπιχειρήσεις καὶ ἐξωθεῖ ἰσχυρῶς πρὸς τὰ κακουργήματα. Ὅθεν, εἴτε ἡ συναισθήσις τῆς ὑπεροχῆς σου, εἴτε ἡ πείρα τῆς κοινῆς χαμερπείας, δύναται νὰ σὲ παρασύρῃ εἰς πράγματα, τὰ ὁποῖα καὶ σὺ ὁ ἴδιος ἀπεχθάνεσαι. Καὶ ὁ Καῖσαρ, πρὶν ἢ διαβῇ τὸν Ρουβίκωνα, δὲν ἀπέβλεπεν εἰς τὴν δικτατορίαν τοῦ κόσμου. Καὶ εἰς τοὺς δυστυχεῖς ἀκόμη καιροὺς αἱ μεγάλαι ἐπαναστάσεις ἀφύπνιζον ἀγρίας καρδίας καὶ διανοίας ὑψηλάς· ἂν δὲ σὺ, ἀποβλέπων εἰς τὴν ὑπεριάντην ἀρχήν, περιφρονῇς γενναίως τὰς πρώτας ἀποβλέπων εἰς τὴν ἀθανάσιαν, ὅπερ μᾶλλον ἄξιον τῶν μεγάλων ψυχῶν εἶναι, ὀφείλεις νὰ σεβασθῇς τὰς δευτέρας. Θὰ ἔχῃ καὶ ὁ ἡμέτερος αἰὼν τὸν Τάκιτόν του, ὅστις θὰ σὲ παραδώσῃ εἰς τὴν αὐστηρὰν κρίσιν τῶν γενεῶν αἱ ὁποῖαι θὰ ἔλθουν»¹.

Τὴν ἀφιέρωσιν αὐτὴν ὁ Φώσκολος ἔστειλεν ἀργότερον ἐκ Γενούης εἰς τὸν Ναπολέοντα, ὅταν οὗτος ἐπέστρεφε θριαμβευτικῶς ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν Γαλλίαν, συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς τύχης καὶ ἐπευφημούμενος ἀπὸ σύμπασαν τὴν Εὐρώπην προσδοκῶσαν ἕνα νέον πολιτισμὸν.

Τὴν ᾠδὴν ταύτην ὁ Φώσκολος ἀπέστειλε καὶ πρὸς τὸν ἐν Ζακύνθῳ διαμένοντα διδάσκαλον τῆς παιδικῆς του ἡλικίας, τὸν φιλελεύθερον καὶ δημοκρατικὸν τὸ φρόνημα Ἀντώνιον Μαρτελάον. Ὁ Μαρτελάος ἐνθουσιασθεὶς τὴν μετέφρασεν εἰς ἀπλοελληνικὴν γλῶσσαν, ἔγραψε δὲ καὶ ὁ ἴδιος πρὸς τὸν Φώσκολον τοὺς ἐξῆς στίχους, ἀτέχνους ναί μὲν, ἀλλὰ πλήρεις ἀγίου ἐνθουσιασμοῦ καὶ εὐγενῶν αἰσθημάτων.

Τὴν ᾠδὴν τοῦ Βοναπάρτη
τὴν ἐθαύμασεν ὁ νοῦς μου,
ὕπερχαρχε ἡ καρδιά μου
ποῦ ἀγαπᾷ τὴν λευθερίαν.

Ναί, παιδί μου, Νικολάκη²,
νὰ κινῇς τὴν τυρηννία,
ν' ἀγαπᾷς τὴν λευθερίαν

¹ Prose Politiche di Ugo Foscolo, Firenze 1850 σελ. 37, 38.

² Τὸ βαπτιστικὸν ὄνομα τοῦ Φωσκόλου ἦτο Νικόλαος. Κατόπιν ἐν Βενετίᾳ προσέλαβε καὶ τὸ Οὐγός.

Τῆς ἐλευθερίας ἡ ὥρα
γιά τὸ Γένος εἶν' κοντά,
ἡ πατρίς δὲν θάναται σκλάβαν

Τότε, τότε θὰ ὑμνήσῃς,
Σὺ, παιδί μου, τὴν πατρίδα
κ' ἔχω στὸ Θεὸν ἐλπίδα
κ' ἐσὺ νᾶσαι τότε ἐδῶ.

Ὅπου κι' ἂν σὲ φέρῃ ἡ τύχη
νὰ θυμᾶσαι τὴν πατρίδα,
πάντα νᾶχῃς τὴν ἐλπίδα
πρὶν πεθάνῃς νὰ τὴν ᾄδῃς.

Χαῖρε, φίλε, σ' ἐνθυμοῦμαι...
Ἔχεις πνεῦμα, νοῦ, καρδιά,
ἔχεις θάρρος καὶ ἀνδρεία
καὶ ποτέ σου δὲν δειλιάς.

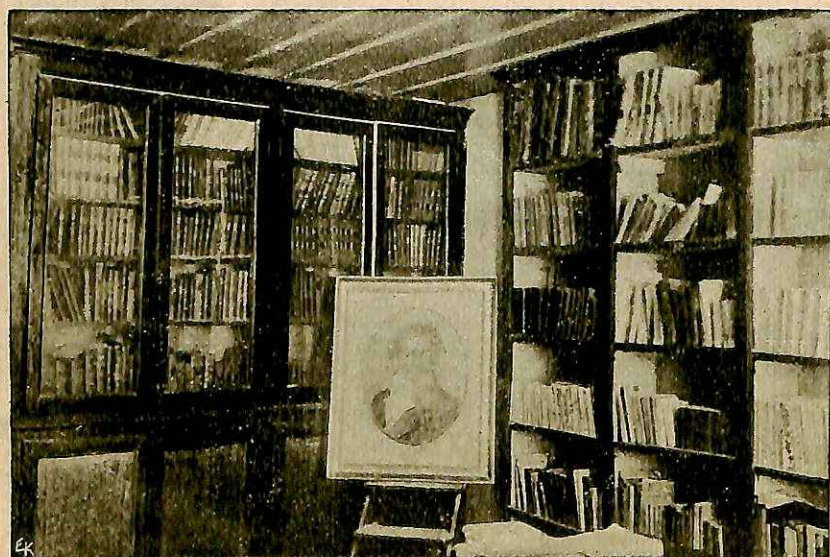
Ἄν σὲ γνώρισα ἐγὼ τέτοιον,
τέτοιο ἀκόμα ἐγὼ σὲ βλέπω,
τῆς πατρίδος μας προβλέπω
στήριγμα πολὺ καλὸ.

Δυστυχῶς καμμία ἀπὸ τὰς ὁραίας αὐτὰς εὐχὰς δὲν ἐπραγματοποιήθη διὰ τὸν Φώσκολον. Ἡ τύχη δὲν ἠθέλησεν.

Ὁ Φώσκολος πάντοτε ὑπῆρξεν ὑπερήφανος, γενναῖος, δὲν ὀπισθοχώρει πρὸ οὐδενὸς καὶ δὲν ἐλογάζατο τίποτε. Ὅλη αὐτὴ ἡ ὑπεροχὴ τοῦ χαρακτῆρος του προήρχετο ἀπὸ τὴν εὐγενῆ ἀντίληψιν τῆς ἀξίας του, ἀπὸ τὰ ὑψηλά αἰσθημάτων του, ἀπὸ τὴν σταθερότητα τῶν ἀρχῶν του, ἀπὸ τῶν ἰδεῶν του τὴν ἀκαμψίαν. Τοιαύτη ὑπερηφάνεια εἶναι ἀρετὴ. Εἶναι ἀξίεπαινος ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ὅστις, ἔχων φωτισμένον τὸ πνεῦμα, γνωρίζει εἰς ποίας περιστάσεις πρέπει νὰ φέρεται μὲ ὑπερηφάνειαν, καὶ πρὸς ποίους ἀνθρώπους μὲ περιφρόνησιν. Ὁ Φώσκολος ἦτο ὑπερήφανος καὶ ἐγνώριζε νὰ μὴ συνδηκολογῇ ποτὲ μὲ τὴν συνείδησίν του, νὰ μὴ κλίνει καὶ νὰ μὴ ὑποχωρῇ οὐδὲ πρὸ τῆς δόξης, οὔτε πρὸ τοῦ πλούτου ἢ τῆς δυνάμεως, οὔτε πρὸ τῆς ἀνάγκης.

Ἦτο εὐσπλαχνικὸς καὶ ἔπασχε πρὸ τῆς δυστυχίας. Αἱ καταστροφαὶ τῶν ἀνυπερασπίστων,

τέλος δὲ ἐγκατέλειπεν ἐντελῶς τὸ βαπτιστικὸν του καὶ ἐκράτησε τὸ Οὐγός διὰ τοῦ ὁποῖου ὑπεγράφετο καὶ εἶναι γνωστὸς εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς γραμματολογίας.

Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἐν Ζακύνθῳ οἰκίας ὅπου ἐγεννήθη ὁ Φώσκολος καὶ ὅπου τώρα ὑπάρχει ἡ Φωσκολιανὴ Βιβλιοθήκη. — Φωτογραφία τοῦ ἀρχιδουκὸς Λουδοβίκου Σαλβατόρ.

τὰ δυστυχήματα τῶν ἐγκαταλλελεμένων ἐθλιβόν τὴν ψυχὴν του. Ἀρκετὰ τὸ μαρτυρεῖ τὸ ἀκόλουθον γεγονός.

Κατὰ τὸ 1798 ὁ Φώσκολος ἔγραφε πρὸς τὸν ὑπουργὸν τῆς Ἀστυνομίας, μὲ τὸ πρόωρον ἐκεῖνο θάρος, ποῦ ἐχαράκτηρισεν ὅλην τὴν μετέπειτα ζωὴν του.

«Σοῦ γράφω μὲ τὰς χεῖρας αἱματωμένας ἀπὸ τὸ αἷμα ἑνὸς γέροντος τὸν ὁποῖον ἐσήκωσα εἰς τὸν δρόμον, θρυματισμένον ἀπὸ μίαν ἄμαξαν. Μάτην μὲ κραυγὰς καὶ ἀπειλὰς προσεπάθησα νὰ σταματήσω τὴν ἄμαξαν τὴν ἀνθρωποκτόνον. Μόλις ἠδυνήθην νὰ σωθῶ. Ὁ βραδὺς γέρων, ὅστις ἐκράτει ἀπὸ τὸ χεῖρ ἓνα παιδάκι, ἀνετράπη καὶ κατεπατήθη ἀπὸ τὰ τρομασμένα ἄλογα». Τὸ συμβάν τοῦτο μᾶς παριστᾷ τὸν ἀληθινὸν χαρακτῆρα τοῦ Φωσκόλου. Ἐνῶ ἡ ἄμαξα εἶχε κατασυντρίψει τὸν γέροντα, ὁ ἀμαξηλάτης ἐξηκολούθησε ἀτάραχος καὶ ταχὺς τὸν δρόμον του. Μερικοὶ διαβάται ἠθέλησαν νὰ τὸν σταματήσουν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν. Μέσα εἰς τὸ σκίῳφως τῆς ἐσπέρας ὁ νέος Φώσκολος προσεποιήθη ὅτι ἐκράτει ὄπλον, καὶ τοῦ ἐφώναξε: «Στάσου ἢ σ' ἔκαψα!» καὶ οὕτω ὠδηγήθη ὁ ἀμαξηλάτης εἰς τὴν ἀστυνομίαν. Ὁ Φώσκολος συνεκινήθη ἀπὸ τὸ πληγωμένον παιδάκι καὶ τὸν αἰμόφυρτον γέροντα. Ἡ μεγάλη, ἡ εὐγενής, ἡ φιλελεύθερος τοῦ νέου ποιητοῦ ψυχὴ ἀπευθύνει πρὸς τὸν ὑπουργόν, μὲ λέξεις ὑψίστης γενναιοψυχίας, ἐκκλησιν πρὸς λῆψιν μέτρου κατὰ τῶν ἀμαξῶν. Καὶ προτείνει νὰ ψηφισθῇ νόμος ἵνα ὁ ἀμαξηλάτης ὁ τρέχων ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ πληγώνων ἀνθρώπων νὰ πληρώνη τὸν πληγωθέντα ἢ ἐκείνον ὁ ὁποῖος τὸν ἐσταμάτησε καὶ νὰ τοῦ ἀφαιρῇται ἡ ἄμαξα¹.

Κατὰ τὸ 1801 ὁ Φώσκολος εὐρισκόμενος ἐν Μιλάνῳ καὶ ὑπηρετῶν εἰς τὸν στρατόν, ἔγραφε πρὸς τὸν ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν.

«Πολίτα Ὑπουργέ. Δὲν ὑπηρετήσα εἰς τὸν στρατόν ἐνεκεν ὑπερηφανείας, οὔτε ἐκ συμφέροντος, ἀλλὰ διὰ τὸ καλὸν τῆς Δημοκρατίας. Ἐπολέμησα ἐν Σέντῳ, ἐν Φόρτε-Οὐρβάνῳ, ἐν Τρεββίᾳ, ἐν Γενοῦῃ καὶ ἐν Τοσκάνῃ αἰχμαλωτισθεὶς καὶ πληγωθεὶς. » Καὶ ἐξακολουθεῖ παραπονούμενος ὅτι ἐνῶ εἰς ἄλλους ἔγιναν προβιβασμοὶ αὐτὸς παραβλέπεται. «Ἐάν, ἔγραφε διὰ τὸν μισθόν του, τὰ ἑκατὸν πεντήκοντα φράγκα μοῦ δίδονται διὰ τὰς ὑπηρεσίας μου, ἐγὼ

¹ Epistolario di Ugo Foscolo, Firenze 1852, vol. I, σελ. 5-7.

ἔφθειρα τὴν νεότητά μου εἰς τὰς σπουδὰς διὰ νὰ μὴ θεωροῦμαι ὅμοιος μὲ τοὺς ἀντιγραφεῖς ἐὰν μοῦ δίδονται ὡς βοήθημα, ἐγὼ δὲν θέλω ποτὲ εὐσπλαγχνίαν ἀλλὰ πάντοτε δικαιοσύνην. Ὅθεν ζητῶ τὴν ἀπόλυσίν μου. Θὰ μοῦ λείψῃ ὁ ἄρτος ἴσως, ἀλλὰ οὐδέποτε ἡ τιμὴ καὶ ἐγὼ θεωρῶ ἀξιοθαύμαστον καὶ ἐκλαμπρον τὴν πενίαν ἐκείνου ὅστις δὲν ἐκπορνεύει ποτὲ τὸ πνεῦμα του εἰς τὴν ἰσχύν, οὐδὲ τὴν ψυχὴν του εἰς τὰ δυστυχήματα»¹.

Ἡ στρατιωτικὴ ζωὴ τοῦ Φωσκόλου ἤρχισε κατὰ τὸ 1799 εἰς τὴν δημοσίαν φρουρὰν τῆς Βονωνίας, κατόπιν ὑπηρετήσεν εἰς τὸν Κισαλπινὸν στρατόν, ἔλαβε μέρος εἰς τὰς μάχας τῶν ἐτῶν ἐκείνων καὶ ἔφθασεν μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ταγματάρχου. Ὁ Φώσκολος ἐχορημάτισε καὶ γραμματεὺς τοῦ νομοθετικοῦ Συμβουλίου τῆς Βενετίας. Ὑπηρετήσεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν μέχρι τοῦ 1808, ὅτε διωρίσθη καθηγητῆς τῆς ρητορικῆς εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Παβίας. Εὐρισκόμενος ἐκεῖ ὁ Φώσκολος, εὐχαριστεῖτο, καθὼς ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος², νὰ περνᾷ τὰ βράδια του καθήμενος εἰς τὴν οἰκίαν του πρὸ τῆς πυρᾶς, μαζὶ μὲ μερικὸν νέον Ἕλληνα, σπουδαστὰς ἐν Παβίᾳ, πλήρεις ἔρωτος διὰ τὰ γράμματα καὶ διὰ τὴν πατρίδα των. Συνωμίζουν, ἐγγέλων, ἡστέλλοντο καὶ κάποτε ἐφαλλαν ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια κατὰ τὸν τρόπον τῶν Ἀλβανῶν καὶ αἰμελῶδία ἐκείναι πλήρεις περιπαθείας ἐμάγευσον τὴν ποιητικὴν ψυχὴν τοῦ νεαροῦ καθηγητοῦ, ὅστις ἀπέκρουε τὴν ψευδοσβαρότητα ὅσων ἐδίδασκον εἰς πανεπιστημιακὰς ἑδρας. Ἐξαιρετικῶς ὁ Φώσκολος ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἠγάπα τὸν ζακύνθιον σπουδαστὴν τῆς ἱατρικῆς Γεώργιον Ρώσσην, ὅταν δὲ ἐπρόκειτο νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκ Παβίας, ἐδῶρθε πρὸς αὐτὸν τὸ ὥρολόγιόν του Εἶδα τὸ ὥρολόγιόν τοῦτο τοῦ Φωσκόλου³. Εἶναι χρυσοῦν καὶ τὰ σημεῖα τῶν δώδεκα ὥρῶν εἶναι μεταμορφωμένα εἰς δώδεκα γράμματα διὰ τῶν ὁποίων ὁ Φώσκολος ἤθελε νὰ ὑπενθυμίῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν του τὴν πάροδον τοῦ χρόνου.

HUGO RUIT HORA

Ὁ Φώσκολος εἶχε συνδέσει φιλίαν καὶ μὲ τὸν λευκάδιον δραματικὸν ποιητὴν Ἰωάννην Ζαμπέλιον, ὅστις γράφει περὶ αὐτοῦ «ἡ ἐνεργ-

¹ Epistolario di Ugo Foscolo, vol. I, σελ. 18.

² Epistolario vol. I, σελ. 175 καὶ 182.

³ Τὸ χειμῆλιον τοῦτο σφίζεται ἐν Ζακύνθῳ εὐρισκόμενον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ κ. Λουδοβίκου Ρώμα.

γὸς ἁρμονία τῶν ἰταλικῶν στίχων του ἐξήγειρε τὴν φαντασίαν μου»¹.

Μόνον ἐπὶ ἓν ἔτος ἔμεινε καθηγητῆς εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Παβίας, διότι κατόπιν κατηργήθη ἡ ἑδρα τῆς ρητορικῆς καὶ ὁ ἀτυχὴς Φώσκολος ἠναγκάσθη νὰ ἀποχωρήσῃ.

Ὁ ἐναρκτήριος λόγος του περὶ τῆς χρήσεως τῆς φιλολογίας ἐνεποίησε βαθυτάτην ἐντύπωσιν. Λόγος νευρώδης, πλήρης ἀληθειῶν καὶ θάρρους, χωρὶς κολακείας, σκορπίζων φῶς εἰς τὸ σκότος τῆς διαφθορᾶς, δὲν ἠδύνατο νὰ εὐχαριστήσῃ τοὺς χαρμεπεῖς κόλακας. Ἡ κατάργησις τῆς ἑδρας τῆς ρητορικῆς ἀπεδόθη, ὅχι δικαίως νομίζω, εἰς τὴν ἐπιμονὴν τοῦ ποιητοῦ μὴ θελήσαντος νὰ ἐκφωνήσῃ τὸ ἐγκώμιον τοῦ Ναπολέοντος.

Ἐκ τῶν πεζῶν ἔργων τοῦ Φωσκόλου διακρίνονται αἱ τελευταῖαι ἐπιστολαὶ τοῦ Ἰακώβου Ὅρτις² καὶ ἡ Εἰσαγωγή εἰς τὴν Θεῖαν Κωμῶδιαν, δι' ἧς θέσσε τὰ θεμέλια τῆς ἀληθοῦς κριτικῆς ἐπὶ τὰ ἔχνη τῆς ὁποίας ἐβάδισε κατόπιν καὶ ὁ Ματσίνης.

Αἱ τελευταῖαι ἐπιστολαὶ τοῦ Ἰακώβου Ὅρτις ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ Φωσκόλου κατὰ τὸ 1800. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ μιᾶς αὐτοκτονίας ὁ ποιητῆς ἐσκέφθη νὰ πραγματοποιῇ τὸ ζήτημα ἂν ὁ ἀνθρώπος ἔχῃ τὸ δικαίωμα νὰ καταστρέφῃ τὴν ζωὴν του εἰς δοθεῖσαν εὐκαιρίαν. Ζωγραφίζει τὸν αὐτοκτόνον, ἀναλύει ὅλα τὰ πάθη του, ψυχολογεῖ τὴν ἀχαράκτηριστον ἐκείνην ροπὴν τοῦ ἀπελπισμένου νὰ θεωρῇ ὡς τὸ μόνον καταφύγιον τὸν τάφον. Κατ' αὐτὸν ὁ ἀνθρώπος διὰ νὰ προβλέπῃ τὸ μέλλον χωρὶς ματαιοὺς φόβους ἢ ἀνόητον πίστιν, πρέπει νὰ παρασκευάσῃ τὸν ἑαυτὸν του εἰς ἐπικαίρον καὶ ἐλεύθερον θάνατον. Οὕτω μᾶς διδάσκει καὶ ὁ Τάκιτος ὅτι μετὰ τῶν ἀρετῶν, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἐναπομείνει εἰς τοὺς Ρωμαίους ὑπὸ τὴν τυραννίδα τῶν Καيسάρων, ἡ λαμπροτέρα ἦτο νὰ γνωρίζῃ κανεὶς ν' ἀποθνήσκῃ.

¹ Τραγωδία Ἰω. Ζαμπελίου Ζακύνθος 1860. τόμος α'. σελ. μα'. Ἡ σπουδαία ἀλληλογραφία μεταξὺ Φωσκόλου καὶ Ζαμπελίου ἀποτέλεσε ἀτυχῶς κατὰ τὸν ἐν Λευκάδι σεισμόν τοῦ 1825.

² Τὸ μυθιστόρημα τοῦτο τοῦ Φωσκόλου ἔτυχε δύο ἑλληνικῶν μεταφράσεων. Ἡ πρώτη ἐδημοσιεύθη εἰς βιβλίον ἐν Ἀθήναις τῷ 1838 ἡ δὲ δευτέρα ἐν Ζακύνθῳ εἰς τὸ περιοδικὸν «Ποιητικὸς Ἀνθών» ὑπὸ Γεωργίου Σφήκα τῷ 1886. Ζῶντος δὲ ἐτι τοῦ Φωσκόλου εἶχε μεταφρασθῇ ὑπὸ Ἑλτανήσιον τινὸς σπουδάζοντος ἐν Ἰταλίᾳ, καθὼς ἀναφέρει εἰς μίαν ἐπιστολήν του ὁ ἴδιος Φώσκολος ἐπαινῶν τὴν μετάφρασιν, ἀλλὰ δὲν ἐδημοσιεύθη.

Ὁ σκοπὸς τοῦ Γκαῖτε εἰς τὸν Βέρθερ εἶναι νὰ κινήσῃ τὸν οἶκτον καὶ τὴν συγγνώμην διὰ τὸν αὐτοκτονοῦντα, καὶ νὰ μᾶς παραστήσῃ τὴν αὐτοκτονίαν ὡς τὴν εἰμαρμένην μερικῶν θνητῶν, ἐνῶ ὁ Φώσκολος θέλει νὰ τὴν ὑποδείξῃ ὡς τὴν μόνην θεραπείαν μερικῶν περιστάσεων. Ὁ Βέρθερ, αἰσθανόμενος τὴν ζωὴν μόνον ἐν τῇ δυστυχίᾳ, κρημνίζεται εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς αἰωνιότητος, εἰς στιγμὴν ὅπου ἡ φύσις ἐγόγγυζε περίεξ φοβερὰ καὶ θυελλώδης, ἐνῶ ὁ Ὅρτις, ὅσον περισσότερον βλέπει τὴν ματαιότητα τοῦ πάθους του καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἐλπίδων, τόσον ἐπιμένει ν' ἀποθάνῃ. Διαλογίζεται τὴν αὐτοκτονίαν ἀπὸ ἑνὸς ἔτους καὶ πείθει τὸν ἑαυτὸν του. Ὅταν δὲ βλέπει ἀπολεσθεῖσαν διὰ παντὸς τὴν μόνην ὑπαρξιν ἧτις τοῦ καθίστα ἀγαπητὴν τὴν ζωὴν, προορίζει τὸν καιρὸν καὶ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου του. Ἐνῶ δὲ ἡ φύσις μέσα εἰς τὴν βλάστησιν τῆς ἀνοίξεως φαίνεται θέλουσα νὰ τὸν ἠδύνῃ μὲ τὴν ὥραιότητα τῆς ζωῆς, ἐκεῖνος πληγώνεται καὶ βραδέως τὸν σκεπάζουν τὰ σιῶνια σκότη τοῦ θανάτου.

Ὁ Φώσκολος μὲ τὸ μυθιστόρημά του τοῦτο προσέδωκεν εἰς τὸν πεζὸν ἰταλικὸν λόγον ζωὴν καὶ ἀπλότητα. Τὸ ὕφος εἶναι νέον, αἱ περιγραφαὶ πλήρεις ἀληθείας καὶ ζωῆς.

Κατὰ τὸ 1807 ὁ Φώσκολος ἐδημοσίευσεν τοὺς Τάφους. Ἐθεώρησε τοὺς τάφους ὑπὸ πολιτικὴν ἐποψιν καὶ παροτρύνει τοὺς Ἰταλοὺς νὰ τιμῶσι τὴν τελευταίαν κατοικίαν τῶν μεγάλων ἀνδρῶν.

*A egregie cose, il forte animo accendono
Le urne dei forti...*

Ἡ ἰδέα τοῦ θανάτου δὲν τὸν τρομάζει. Θέλει τὸν ἀνθρώπον νὰ ζῇ μίαν ἐνεργητικὴν ζωὴν. Τὰ μνήματα ἔλαβον τὴν ἀρχὴν ἀπὸ ἐν αἰσθημα εὐσπλαγχνίας πρὸς τοὺς νεκρούς, καὶ εἶναι περὶ τὰ εἰς ὅσα ἔθνη βασιλεύει ἡ διαφθορὰ καὶ ἡ δειλία, εἶναι δὲ μόνον χρήσιμα εἰς τὰ ἔθνη ἐκεῖνα ὅπου διατηρεῖται ἡ ἀγάπη πρὸς τὰς οἰκογενειακὰς καὶ κοινωνικὰς ἀρετάς. Ὁ χρόνος καὶ ἡ τύχη δύνανται νὰ καταστρέψουν τοὺς τάφους, ὅχι ὅμως καὶ τὴν δόξαν ἐκείνων διὰ τοὺς ὁποίους ἀνηγέρθησαν. Διὰ τοῦτο ἡ ποιησις διαιωνίζει τὰ κατορθώματα τῶν ἐνδόξων. Οἱ Τάφοι εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων λυρικῶν ἔρσι-στουρημάτων τοῦ ἸΘ' αἰῶνος. Ὅταν ἐξεδόθη τὸ ποίημα τοῦτο τοῦ Φωσκόλου, κατεκρίθη ὡς σκοτεινὸν διὰ τὰς βαθεῖας σκέψεις του καὶ τὰς πρωτοτύπους ἐκφράσεις του.

Ὁ ἐν Ζακύνθῳ διδάσκαλος τῶν παιδικῶν χρόνων τοῦ Φωσκόλου Ἀντώνιος Μαρτελάος,

διέκρινε μέσα εις τοὺς Τάφους τὴν εὐρυθμίαν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς. Καὶ ὁ φιλόπατρις διδάσκαλος ἔγραψε διὰ τὸν ἔνδοξον μαθητὴν του τὸ ἑξῆς δίστιχον:

Τοῦ κάκου Φράγγο θέλουν νὰ σὲ κάμουνε,
ποῦ εἶσαι Ἕλληνας, οἱ Τάφοι τὸ φωνάζουνε.

Πολλοὶ Ἑπτανήσιοι ἐπεχείρησαν νὰ μεταφράσουν ἑλληνιστὶ τοὺς Τάφους¹.

¹ Ὁ Ἀντώνιος Μάτσης, ὁ Γεώργιος Καλοσγούρος.

Ἡ ἁρμονία τῶν αἰσθημάτων τῶν ιδεῶν καὶ τῶν πράξεων τοῦ Φωσκόλου ἀπεργάζεται, μέσα εἰς μίαν ὑπέροχον διανοητικὴν γαλήνην, τὴν καλλιέπειαν καὶ τὴν συνοχὴν τῶν Τάφων.

[Ἀκολουθεῖ]

ΜΑΡΙΝΟΣ ΣΙΓΟΥΡΟΣ

ὁ Ναθαναὴλ Δομενεγίνης ἐδημοσίευσαν ἐμμέτρους μεταφράσεις τῶν Τάφων, καὶ ὁ Παναγιώτης Κοκόλης εἰς τὸ πεζὸν Ὁ δὲ Ζαλοκώστας μετέφρασεν ὀλίγους στίχους. Ἀνέκδοτοι μεταφράσεις ἐν Ἑπτανήσῳ ὑπάρχουν ἀρκεταὶ ἐξ ὧν γνωστὰ εἶναι τοῦ Ἰουλίου Τυπάλδου, τοῦ Ἀνδρέα Λασκαράτου, τοῦ Φρειδερίκου Καρέρ, τοῦ Σ. Μαλάκη καὶ ἄλλων.

ΟΙ ΤΑΦΟΙ

Ἀφιερωμένοι στὸν Ἰππόλυτον Πινδεμόντη

Στὸν ἴσκιον τῶν κυπαρισσιῶν καὶ μὲς τοὺς τάφους
δροσιμένους μὲ κλῆμα, εἴν' ἴσως τοῦ θανάτου
ὁ ὕπνος πλὺ γλυκός; Ἄν πλὺ γὰ μὲνα ὁ ἥλιος
στὴ γῇ δὲ θ' ἀνασταίῃ τὴν ὥραία τοῦτη
ἀπὸ μύρια χορτιάρια γενεὰ καὶ ζῶα,
κι' ὅταν ἐμπρός μου μὲ τὰ μάγια τοῖς πλανήτρεις
δὲ θὰ πλέκουν χοροὺς οἱ ὄρες ποῦ θὲ νᾶρθουν,
κι' ἀπὸ σέ, γλυκὲ φίλε, δὲ θ' ἀκούω τὸ στίχο
καὶ τὴ λυπητερὴ ἁρμονία ποῦ τὸν κυβέρινα,
μήτε πλὺ στήν καρδιά θὰ μοῦ μιλή τὸ πνεῦμα
τῶν παρθένων Μουσῶν καὶ τῆς Ἀγάπης, μόνη
παρηγοριὰς πνοὴ στήν ἄστατη ζωὴ μου,
τὸ ξαλάφρωμα θᾶναι τοῦ χαμοῦ μὴ πέτρα,
τὰ κόκκαλά μου νὰ χωρίζῃ ἀπὸ τὰ μύρια,
ποῦ στεριᾶς καὶ πελάγου παντοῦ σπέρνει ὁ Χάρος.
Πικρὴ ν' αἰσθάνῃαι, ὦ Πινδεμόντη! καὶ ἡ Ἑλπίδα,
στερνὴ θεά, φεύγει τοὺς τάφους, καὶ τυλίγει
τὰ πάντα ἡ Δημομονία στὴ σκοτεινὴ τῆς νύχτας,
καὶ μία δύναμη δουλεύει τὰ κουράζει
μ' ἀκοπο κίνημα, καὶ ἀνθρώπους καὶ μνημεῖα
καὶ τὲς ὑστερινὲς θωριὲς καὶ ἀπομεινάρια
τ' οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅλα ὁ Καιρὸς τ' ἀλλάζει.

Χαρά σου ποῦ τὸ μέγα τῶν ἀνέμων κράτος,
Ἰππόλυτε, στίς νύκτες ἔτρεχε τὰ χρόνια!
Κι' ἂν τὸ καράβι πέρα ἀπ' τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου
σοῦ χει στρέψει ὁ πλωρήτης, ἀπὸ ἔργ' ἀρχαῖα
ν' ἀντιλαλοῦν ἄκουσες βέβαια τοῦ Ἑλλησπόντου
οἱ ὄχθες, καὶ τὸ ρέμα βόγγοντας νὰ φέρῃ
στοὺς Ροιτεῖους γαλοὺς τ' ἄρματα τοῦ Ἀχιλλέα

ψηλὰ στοῦ Αἴαντα τὸν τάφο· σιὸς γενναίους
δίκαιος τιμῆς εἶναι μοιραστῆς ὁ Χάρος
κι οὔτε πανούργος νοὺς οὔτ' εὐνοία βασιλέων
τὰ τρομερὰ λάφυρα ἐφύλαε τοῦ Ὀδυσσεά,
ἀλλ' ἀπὸ τὸ δαρμένο τᾶπαιρνε καράβι
τὸ κῆμα, κινημένο ἀπ' τοὺς θεοὺς τοῦ Ἄδου.

Ὁ κυπαρίσσια σείς καὶ φοινικίες, ποῦ οἱ Νύμφες
τοῦ Πριάμου φυτεύουν, καὶ γοργὰ θ' αὐξήσῃ
ὠμέ! μὲ τῶν χερῶν τὰ δάκρυα ποτισμένες,
σκέπετε τοὺς δικούς μου! καὶ ὅποιος μὲ πελέκι
ἐδλαβήθῃ νὰ κρούσῃ τὰ ἱερά σας φύλλα,
θανάτους συγγενῶν δὲ θάξῃ νὰ πενθήσῃ,
κι ἀμείντο θ' ἀπιθῶνῃ στὸ βωμὸ τὸ χέρι.
Σκέπετε τοὺς δικούς μου! Ἐνὰν καιρὸ θὰ ἰδῇτε
σιὲς παναρχαῖες σας σκιὲς νὰ παραδέρῃ
ψωμοζήτητος τυφλός, καὶ ψάχνοντας νὰ μπαῖνῃ
μὲς τὰ κιβούρια, καὶ τὲς στάμνες ν' ἀγκαλιάξῃ
καὶ νὰ τὲς ἐρωτᾷ. Θ' ἀναστενάξουν τ' ἄντρα
ἀπ' τὰ βάθη τους, καὶ ὅλος θὰ ἱστορίζῃ ὁ τάφος
δυνὸ φορὲς γκρεμισμένο, δυνὸ ξαναστημένο
ὀλόλαμπρο τὸ Ἴλιο στοὺς βουβούς του δρόμους
γιὰ ν' αὐξήσῃ τὴ δόξα τοῦ στεγνοῦ θριάμβου
στὸν Ἀχιλλέα καὶ στὸν Πύρρον. Ὁ θεὸς ψάλτης,
τὲς θλιμμένες ψυχὲς πρᾶττοντας μὲ τ' ἄσμα,
τοὺς βασιλεῖς θ' ἀθανάτισσιν τῶν Ἀργείων
σ' ὅσον κόσμον ἀγκαλιάζει ὁ Ὀκεανὸς πατέρας.
Καὶ τιμὴν ἐστὶν θορήων, Ἐκτορα, θὲ νᾶχῃς
ὅπου σέβας καὶ δάκρυα θὰ τιμῶν τὸ αἷμα
ὅσο γὰ τὴν πατρίδα ἐχύθη, καὶ ὥς πον ὁ ἥλιος
θὲ ν' ἀχτινοβολῇ σιὲς συμφορὲς τοῦ ἀνθρώπου.

[Μετάφρασις Γ. Κολοσγούρου] ΟΥΓΟΣ ΦΩΣΚΟΛΟΣ

CHIARO DI LUNA

I

Ποτέ της δὲν ἐσκόρπισε τόσο ἀργυρὴ θωριά,
ποτέ τόσο δὲν ἔλαμψεν ἡ ὀλογεμάτη σφαῖρα,
οὔτε καμμιὰ βραδιά
τὸ φῶς της δὲν ἐσκόρπισε σὲ πῶς θερμὴ ἀτμοσφαῖρα.

Πάνω ἀπ' τὰ κυπαρίσσια μας καὶ τὴν πλατιὰν ἐλιά
ἐστάθη· ἔπειτα ὑψώθηκε ἕως τὸν ψηλὸν αἰθέρα,
— τοῦ Γυαλιστῆ ἐσκορπίζανε τ' ἀμπέλια μὴ εὐωδιά
βαριά μὲς τὸν αἶρα.

Ποτέ σου ἂν δὲν ἐχόρτασες τὴν ἄσοφον γαλήνην
μὲς τὸ μεθύσι τοῦ φωτός, τρελλό, καὶ τῆς ζωῆς,
ἀρκεῖ καὶ μόνο ἡ ἀνάμνησις τέτοιας βραδιᾶς νὰ χύνῃ
τὴν ἔκστασιν καὶ τὴν χαρὰν διονυσίας πνοῆς.

Καὶ τὸ φεγγάρι ἐμάκρυνεν ὥσπου· καὶ στὸ φῶς του
ἔομιγε τὸ ἄγνωστο τὸ φῶς ἐνὸς πόθου μου ἀγνώστου.

II

Λεῦκες, ἀνοίχτε τὰ κλαδιά, νὰ στείλῃ τὸ φεγγάρι
τὸ φέγγος του χρυσόαργυρο. Σὰς τὸ ζητάω γιὰ χάρι.
Ἡ βραδυνή, στήν ἀνοιξὶ ποῦ πνέει παντοῦ, ἡρεμία,
ἄς πνέῃ καὶ στήν παντοτεινὴν ἀγάπῃ μου τὴ μία.

Λεῦκες, ἀνοίχτε τὰ κλαδιά καὶ ἄς ἔλθῃ νὰ με πάρῃ
σὴν ἀγκαλιά του ἕνα ὄνειρο· καὶ ὥσταν τὸ νέο φεγγάρι
ἄς λάμψῃ πάλι ἡ ἀγάπη σου, καὶ μὴ βραδιά ἁρμονία
ἄς ἁρμονίξῃ τὴν σιωπὴν ποῦ χύνει ἡ ἐρημία.

Ἀκόμη τραγουδιοῦ σκοπὸς ἀνθρώπων μὴν ἡχῇ,
ἄς κοιμηθῇ στὰ πλεον βαθιά κάθε κρυφὸς καὶ μὸς,
καὶ μόνον ἡ ἀνάμνησις πῶς σ' ἔχουν ἀγαπήσει
ἄς πλημμυρίζῃ τὸ εἶναι σου σὰν ἀπὸ φῶς.

Καὶ μὲς τὸ βράδυ μοναχός, σ' ἐνὸς ὄνειρου βῦθος,
νὰ νιώσω ὅλην τὴν ἀνοιξὶν μέσα στὸ ἀπῶο τὸ στήθος!

III

Μᾶς ἦλθε ἡ ἀποψινὴ βραδιά μὲ τὸ φεγγάρι μέρα,
σὺν προσδοκίας ἐκπλήρωσις τὸ μέγα τῆς τὸ φῶς,
πνέει ἡ πνοή σου μοναχὴ σὶν νύκτιον ἄερα
κ' ἐνώνεται τὸ φέγγος σου μὲ τὸ σεληναῖο φῶς.

Πῶς μυστικὸς ἀπλώνεται τῆς Φύσεως ὁ ναός!
Τώρα καὶ τὰ πῦρ σάρκινα εἶνε ἀπὸ αἰθέρα,
σὺν τέτοια νύκτα δλόφωτην δὲν ξέρω πῶς,
ἂν μπόρεσε καὶ ἡ πλέον σοφὴ νὰ λάμψη μέρα

Οὔτε ἀηδοιῶν λαλήματα, οὔτε τραγοῦδι ἀνθρώπων
μέσα σὴν τόσο ἀνθρώπινῃ ἀποψινὴ βραδιά.
Τὰς ἀναμνήσεις τῶν καιρῶν τῶν μακρονῶν καὶ τόπων
ἤπιεν ἡ ἀνονεύρευτὴ τῆς νύκτας σιγαλιά.

Σὺν προσδοκίας ἐκπλήρωσις. Κάθε βραδιά μακάρι
νὰ μας φωτίζη τὸνειρον σὺν ἑνᾷ ἀδρὸ φεγγάρι.

[1905]

ΑΡΙΣΤΟΣ ΚΑΜΠΑΝΗΣ

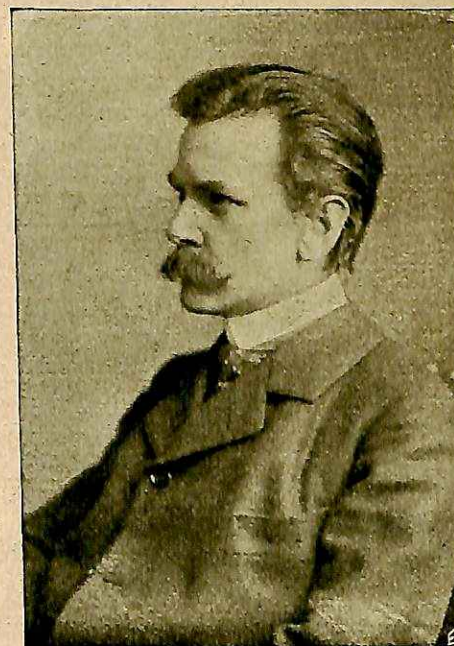
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΤΩΝ «ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΩΝ». — 6 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1905. — ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

ΣΕΜΝΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

Οσοι μὲ ἄλλοι αἰσθημα φιλότεχνον καὶ ἐνδιαφέρον ἀρχαιολογικὸν πέρασαν ἀπὸ τὰς τρεῖς πρώτας αἰθούσας τοῦ μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως, ἀριστερόθεν τοῦ προδόμου, βεβαίως ἐστάθησαν μὲ θαυμασμὸν νὰ θεωρήσουν τὰ αὐτόθι ἐκτεθειμένα κολοσσιαῖα πώρινα γλυπτὰ καὶ ἐν μέρει μαρμάρινα. Εἶνε ὅλα λειψανα τῶν κτιρίων ἐκείνων τῆς Ἀκροπόλεως, τὰ ὁποῖα ἐστόλιζαν τὸν ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς βράχον πρὸ τοῦ οἱ Πέρσαι, εἰς τὰ 480 καὶ 479 πρὸ Χριστοῦ, πυρπολήσουν καὶ καταστρέψουν ναοὺς, ἀγάλματα καὶ ἀναθήματα θεῶν, ἢ ἱερῶν καὶ ἱερειῶν ἐνδαιτήματα καὶ ἄλλα οἰκοδομήματα, ὅσων ἡ ἡλικία ἀνέβαινε βεβαίως μέχρι τοῦ Σόλωνος (ἕως εἰς τὰ 600 δηλαδὴ πρὸ Χριστοῦ) καὶ ἴσως καὶ πολὺ πρωτίτερα, ἕως εἰς τὸν καιρὸν ἴσως αὐτῶν τῶν τελευταίων βασιλέων καὶ ἰσοβίων ἀρχόντων τῶν Ἀθηνῶν — μολονότι ἀπὸ τὰ τελευταῖα ταῦτα σχεδὸν κανένα ἔχνος δὲν φαίνεται σήμερα.

Εἰς τὴν πρώτην αἴθουσαν, τὴν Αἴθουσαν τοῦ Ταύρου, μὲ κατάπληξιν βλέπει ὁ θεατὴς τὸ κολοσσιαῖον σύμπλεγμα τοῦ ταύρου, τὸν ὁποῖον δύο λέοντες καταβάλλουν καὶ καταξοχίζουσιν. Ἔχει τόσην τόλμην, δύναμιν καὶ μεγαλοπρέπειαν σχεδίου τὸ ἔργον τοῦτο, ὥστε ὅταν τις εἰς τὴν φαντασίαν του τὸ ἀναπαραστήσῃ ὁλόκληρον, μὲ τὰ ποικίλα καὶ δυνατὰ χρώματά του, εἰς τὴν ἡλιόλουστην ατμόσφαιραν τῆς Ἀκροπόλεως, κάτω ἀπὸ τὸν γαλανὸν τῆς Ἀττικῆς οὐρανόν, νὰ στολίῃ τίς οἶδε ποῖον παλαιὸν κτίριον τοῦ ὑπερηφάνου βράχου ἀνάμεσα εἰς τόσα ἄλλα μικρὰ καὶ μεγάλα οἰκοδομήματα, πολυχρώμα καὶ αὐτὰ καὶ μὲ πλῆθος γλυπτῶν πολυχρώμων κοσμημένα —, βεβαίως θὰ αἰσθανθῇ τὸν ἑαυτὸν του εὐτυχὴ τελείως εἰς τὰς ὀλίγας στιγμὰς πού θὰ ἐμβαθύνῃ μὲ δλην τὴν ἀγάπην τῆς ψυχῆς του καὶ τῆς φαντασίας του τὴν θέρμην εἰς τὸν ἰδεώδη καὶ ὁμῶς πραγματικῶς ὑπάρξαντα ἐκείνον κόσμον τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ὑψηλοῦ.

Μὲ ὁμοίαν ἐκπληξιν θὰ θεωρήσῃ εἰς τὴν δευτέραν αἴθουσαν, τὴν Αἴθουσαν τοῦ Τρισωμάτου τέρατος, αὐτὸ τοῦτο τὸ παράδοξον τὴν μορφήν τέρας, ἀντικρὺ του τὸ σύμπλεγμα τοῦ Ἡρακλέους καὶ Τρίτωνος καὶ πλησίον εἰς τὰ δύο, τοὺς μεγάλους ὄφεις. Εἰς τὴν τρίτην αἴθουσαν δεξιὰ στέκονται τὰ κολοσσιαῖα μαρμάρινα λείψανα τοῦ αἵετός τοῦ ἀπὸ τοὺς

Α. Φουρτβαῦγκλερ

Πεισιπρατίδας, ὅπως συνήθως πιστεύεται, κτισθέντος ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς, τοῦ ὁποῖου μόνον αἱ κατώταται τῶν τοίχων στρώσεις σώζονται μετὰ τοῦ Παρθενῶνος καὶ Ἐρεχθείου, σπόνδυλοι δὲ κολοσσιαῖοι πωρίνων κιόνων καὶ κιονόκρανα καὶ ἐπιστύλια φαίνονται ἐντειχισμένα εἰς τὸ βορεινὸν τῆς Ἀκροπόλεως τεῖχος.

Ἀφότου πρὸ εἰκροσαστίας, χάρις εἰς τὴν δημιουργικὴν δραστηριότητα τοῦ κ. Καββαδίου, ἀνευρέθησαν τὰ παλαιότατα ταῦτα ἔργα τῆς Ἀττικῆς τέχνης, θαμμένα ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἀρχαίους Ἀθηναίους μετὰ τὸ 479 εἰς τὰ χώματα μὲ τὰ ὁποῖα ἰσοπέδωσαν τὸν ἀπὸ ἐρείπια καὶ συντρίμματα γεμάτον χώρον, διὰ νὰ κτίσουν εἰς αὐτὰ ἐπάνω νέα μεγαλειότερα καὶ λαμπρότερα κτίρια, δὲν ἔπαισαν οἱ ἀρχαιολόγοι νὰ ζητοῦν τὴν λύσιν ὅλων τῶν συναφῶν πρὸς αὐτὰ προβλημάτων.

Πρῶτον, ἐπειδὴ ὅλα σχεδὸν εὐρέθησαν ὡς συντρίμματα ἢ δεινῶς ἀκρωτηριασμένα ἀπὸ τὰς φαντακτικὰς καὶ βαρβάρους δορὰς τοῦ Ξέρου καὶ Μαρδονίου, ζήτημα ἐγεννήτο ποῖον τεμάχιον εἰς ποῖον ἄλλο ἀνήκει, καὶ ποῖον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥτιον ἀκέραιον τμήμα μὲ ποῖον ἄλλο δύναται νὰ συνδυασθῇ καὶ εἰς ποῖον καὶ ὁποῖον εἶδους κτίριον νὰ ἀποδοθῇ. Δεύτερον

πρόβλημα ἦτο τὸ τῆς σημασίας αὐτῶν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης, τὸ ὅποιον εἶνε τὸ καθαρῶς καλλιτεχνικὸν καὶ βεβαίως πολὺ ἐκλυσιχρότερον καὶ σπουδαιότερον. Ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτον ἀπαιτοῦσε τὴν λύσιν του, καὶ ταύτην πειστικὴν καὶ τελείαν ὅσον ἐνδέχεται, διότι εἶνε φυσικὸν ὅτι οὔτε ἡ ἐκτίμησις τῶν ἔργων εἶνε δυνατὴ οὔτε ἡ ἀπόλαυσις αὐτῶν, πρὶν ἀναπαρασταθῶν ἐν συνόλῳ καὶ κατὰ μέρος τὰ ποικιλότατα καὶ δυσδιάκριτα λείψανα πολὺ διαφερόντων ἀπ' ἀλλήλων συμπλεγμάτων.

Τὸ δεύτερον τοῦτο πρόβλημα, τὸ καλλιτεχνικόν, δύναται νὰ εἰπῇ κανεὶς ὅτι εἶνε λυμένον πρὸ πολλοῦ. Τοῦ Γερμανοῦ Βίντερ ἡ θεμελιώδης ἐργασία περὶ τοῦ μαρμαρίνου ἀγάλματος (τετάρτη αἰθούσα) τοῦ Μοσχοφόρου ἀνδρός, τοῦ Γάλλου Lechat, τοῦ Στουρνίτσκα αἱ ἔρευναι καὶ ἄλλων πρωτευνόντων καὶ δευτερευόντων ἀλλοδαπῶν ἀρχαιολόγων αἱ ἀναπτύξεις διεφώτισαν εἰς μονογραφίας πολλὰς καὶ εἰς μεγάλα συγγράμματα τελειωτικῶς τὸ ζήτημα.

Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον ὅμως, τὸ τῆς συνθέσεως τῶν τεμαχίων καὶ συναποτελέσεως συμπλεγμάτων καὶ δι' ἄλλων μέσων καὶ διὰ τῆς ὁρθῆς ἐξηγήσεως ἀκρωτηριασμένων καὶ δυσδιακρίτων θραυσμάτων μεγάλων καὶ μικρῶν, ἐπὶ εἰκοσαεῖαν δὲν ἔπαυσεν ἡ φιλονεικία. Πρέπει δὲ καὶ τοῦτο νὰ παρατηρήσω — ἂν καὶ ὄχι χωρὶς στενοχωρίαν καὶ συστολὴν — ὅτι εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἐκοινωνήσαν μόνον οἱ ξένοι ἀρχαιολόγοι. Ἐκ τοῦ ἰδιοῦ μας κύκλου ἀμφιβάλλω ἂν καὶ μία μικρὰ συμβολὴ προσεφέρθη. Τοῦλάχιστον καμμία ἀρκετὰ σπουδαία. Ἡ Ἑλλὰς ἀπέκτησε καὶ ἔχει βεβαίως πολὺ καλοὺς ἐρευνητὰς σκαπανεῖς ἀρχαιολόγους. Ἱστορικὸν ὅμως τῆς καλλιτεχνίας ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ Λουδοβίκου Ρὸς ἕως σήμερα κανένα. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς τέχνης ὥς καθαρῶς ἐγχωρίου προϊόντος καὶ ἡ κριτικὴ ἡ καλλιτεχνικὴ ἀπαιτοῦν φαίνεται γενικώτερον πολιτισμὸν τοῦ ἔθνους καὶ φιλοκαλίαν, φιλοτεχνίαν καὶ καλαισθησίαν κοινωνικὴν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀπέχομεν ἀκόμη ἀρκετά, καθὼς φαίνεται. Ἄν θέλῃ κανεὶς νὰ φιλοσοφήσῃ ἐπάνω εἰς αὐτό, ἃς σκεφθῇ καὶ ἄλλα καὶ ἃς ἐμβαθύνῃ συνάμα εἰς τὰ λόγια τοῦ Περικλέους: ἀπὸ δὲ οἷας τε ἐπιτηδεύσεως ἤλθομεν ἐπ' αὐτὰ καὶ τρόπων ἐξ οἷων.

Ἡ ἔρις ἐν τούτοις ἢ μᾶλλον ἢ φιλότιμος περὶ τούτων συζητήσεως φαίνεται ὅτι καὶ αὐτὴ ἐφθασε τὸ τέλος της, προσφάτως μάλιστα. Τὸν τελευταῖον λόγον εἶπε καὶ πάλιν ὁ περιφανὴς Φουρτβαϊγκλερ, καθηγητῆς τῆς ἀρχαιολογίας

εἰς τὸ Μόναχον, ὁ ἴδιος ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου ἡ ποιητικὴ συνάμα καὶ βαθῶς ἐπιστημονικὴ ἐξήγησις ἔθεσε τέρμα εἰς τὸ οὐσιωδέστατον μέρος τοῦ ζητήματος περὶ τῶν φειδιακῶν ἀετωμάτων τοῦ Παρθενῶνος.

Μία μικρὰ, πολὺ μικρὰ μελέτη τοῦ ἀνδρὸς τούτου — μόλις ἐκ 30 μικρῶν σελίδων — δημοσιευθεῖσα τελευταίως εἰς τὸ Δελτίον (Sitzungsberichte) τῆς Βαυαρικῆς ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν (σελ. 433 - 466) ῥίπτει ὡς χαρτίνους πύργους μὲ ἐν φύσημα κάτω τοὺς ἀρκετὰ μεγάλους ὄγκους τῶν μέχρι τοῦδε γραφέντων, ἀναλύει ἕνα πρὸς ἕνα ὅλα τὰ προφανῆ καὶ ἀφανῆ σφάλματα τῶν προηγηθέντων καὶ κλείει τὴν συζήτησιν ἐντὸς βραχυτάτων σελίδων μὲ τὰ ἰδικά του θετικά καὶ ἀναμφισβήτητα ἐξαγόμενα. Ὁ ἐπιστήμων καὶ ὁπωσδήποτε λόγιος ἀναγνώστης τῆς θαυμασίας ταύτης μελέτης, ἡ ὁποία βεβαίως εἶνε μία τῶν ἀρίστων τοῦ πολυμαθοῦς καὶ ἀγχινουστάτου συγγραφέως, θὰ αἰσθανθῇ βαθυτάτην χαρὰν, ἀκολουθῶν σελίδα πρὸς σελίδα τὴν σαφεστάτην συνάμα καὶ σοφὴν ἀνάπτυξιν. Καὶ μόνον δὲ διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν μέθοδον τῆς ἀναλύσεως καὶ ἀναπτύξεως ἤθελα τὴν συστήσει ὡς διδακτικώτατον ἀνάγνωσμα εἰς τοὺς ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἐκτιμῶντας τὴν ἀληθινὴν παιδείαν καὶ ὄχι τὴν σκοτίζουσαν ἐπιδεικτικὴν ἢ καὶ καθαρώς σοφιστικὴν μακρολογίαν — κακὸν τὸ ὅποιον καὶ παρ' ἡμῖν ἔχει πολλὰς καὶ βαθεῖας ῥίζας.

Τρία μεγάλα θέματα πραγματεύεται ἡ μελέτη αὐτή, τὰ ὁποῖα ὄχι πρὸ πολλοῦ μὲ τελείαν πεποίθησιν εἰς τὸ αὐτοτελὲς καὶ κατὰ πάντα σχεδὸν τρόπον τελειωτικὸν ἐξαγόμενόν των εἶχαν πραγματευθῇ δύο νεαροί, ἀλλὰ σπουδαῖοι ἐπιστήμονες Γερμανοί, ὁ Βεϊγανδ καὶ ὁ Σράδερ. Τὸ σύγγραμμά των περὶ τῶν πωρίνων γλυπτῶν τῆς Ἀκροπόλεως μὲ τὰ πληθῆ ἀπεικονίσματα καὶ τοὺς πλουσίους χρωματιστοὺς πίνακας ἐφάνη ὅτι ἐπροβίβαζε τὴν περὶ τῶν ἀντικειμένων τούτων μελέτην εἰς δυσπέραβλητον, ἂν ὄχι ἀνυπέρβλητον πλέον σημείον.

Ἀλλ' ἐδῶ ἀμειλίχτως ἐφαρμόζει τὴν κριτικὴν του μάχαιραν ὁ Φουρτβαϊγκλερ, καὶ ἐνῶ μὲ τὴν χαρίεσσαν γλῶσσαν καὶ τὸν εὐγενικὸν τρόπον τοῦ καλοαναθρεμμένου ἐπιστήμονος ἀναγνωρίζει καὶ ἀποδέχεται πᾶν ὅ,τι ὥραϊον ἐσκέφθησαν καὶ εἶπαν οἱ δύο ἀντίπαλοι ἀρχαιολόγοι, εὐρίσκει καὶ ἐκθέτει πᾶν τὰ τρωτὰ καὶ ἐλαττωματικά τῆς ἀναπτύξεώς των καὶ δίδει ἔπειτα αὐτὸς τὴν λύσιν εἰς τὰ γυμνά πλέον παρουσιαζόμενα ζητήματα.

Ἀνατολικὸν αἶτωμα

Τὸ πρῶτον θέμα εἶνε ποῖαν σχέσιν πρὸς ἄλληλα ἔχουν καὶ πῶς πρέπει νὰ ἐξηγηθῶν τὰ δύο περιέργα συμπλέγματα τῆς δευτέρας αἰθούσης, τὸ τοῦ Τρισωμάτου τέρατος (!) ἢ Τυφῶνος λεγομένου καὶ τὸ τοῦ Ἡρακλέους, καταβάλλοντος τὸν Τρίτωνα ἢ σαφέστερον τὸν Πρωτέα. Τὸ δεύτερον εἶνε πῶς πρέπει νὰ συμπληρωθῶν αἱ δύο μορφαὶ τῆς πρώτης αἰθούσης, Ζεὺς καὶ Ἀθηνᾶ, εἰς ἀπαρτισμὸν τοῦ αἰετώματος, εἰς τὸ ὅποιον ἀνήκον, καὶ εἰς ποῖαν σχέσιν εὐρίσκονται πρὸς αὐτὸ ἢ πρὸς ὁποιοδήποτε ἄλλο οἱ δύο μεγάλοι ὄφεις τῆς δευτέρας αἰθούσης. Τὸ τρίτον εἶνε ἂν καλῶς ἔγινε ἡ συμπλήρωσις τῆς Ἀθηνᾶς τῆς τρίτης αἰθούσης μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὴν γίγαντος καὶ πῶς ἐν γένει πρέπει ν' ἀναπαρασταθῇ τὸ αἶτωμα τοῦτο τοῦ ἀρχαίου Ἑκατομπεδίου τῆς Ἀθηνᾶς.

Ὅταν τις διεξέλθῃ τὰς ὀλίγας σελίδας τοῦ συγγραφέως, θὰ ἀπορήσῃ, πῶς τόσον ἀπλὴ καὶ προφανὴς λύσις δὲν ἦλθε εἰς τὸν νοῦν κανενὸς ἐκ τῶν προηγηθέντων τοῦ Φουρτβαϊγκλερ. Ἀλλ' αὐτὴ εἶνε πάντοτε ἡ ἰδιότης τῶν μεγάλων ἀνακαλύψεων: ν' ἀπορῇ κανεὶς πῶς ἄλλος οὐδεὶς πλὴν τοῦ ἐφευρετοῦ δὲν τὰς ἐσκέφθη. Ἀλλ' εὐρίσκομεν καὶ τινα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ συγγραφέως, τὰ ὁποῖα μόνον μεγαλοφυΐας τις διάνοια ἠδύνατο νὰ μαντεύσῃ.

Τοιοῦτον εἶνε τὸ πρῶτον ἀντικείμενον, μὲ τὸ ὅποιον ἀρχίζει τὴν ἀνάλυσιν του ὁ Φουρτβαϊγκλερ. Ὁ καθεὶς βλέπει κοντὰ εἰς τὴν πρώτην ἀριστερόθεν κεφαλὴν τοῦ Τρισωμάτου δαίμονος (ὄχι βέβαια τέρατος) μέγα τεμάχιον πώρινον ὡς θραῦσμα ἐκ τινος μεγαλειτέρου ὄγκου καὶ ὅλοι οἱ ἀρχαιολόγοι ἠγωνίσθησαν νὰ ἐξηγήσωσιν αὐτό. Πράγματι δὲ μέχρι τόσου τοῦλάχιστον ἐπέτυχαν εἰς τὴν ἐξέτασίν των, ὥστε ν' ἀνακαλύψουν ὅτι βεβαίως ἐπ' αὐτοῦ παριστάνεται τεμάχιον ἱματίου προσώπου τινός.

Ἀλλ' ἀπ' ἐδῶ ἀρχίζουν ὅλοι αἱ παρεξηγήσεις καὶ οἱ ἄτοποι συνδυασμοὶ τῶν ἄλλων, ἐνῶ μία ὁρθὴ ἐξήγησις τῶν παρατηρουμένων σημείων καὶ μία μεγαλοφυΐας πραγματικῶς, ἂν καὶ ἀπλουστάτη ἐπίνοια τοῦ Φουρτβαϊγκλερ διαφωτίζει ἀμέσως μὲ θαυμάσιον τρόπον τὸ ζήτημα.

Τὸ τεμάχιον τοῦτο τοῦ ἱματίου δὲν ἀνήκει εἰς τὸν Ἡρακλῆ δῆθεν, ὅστις μέλλων νὰ ἀγωνισθῇ πρὸς τὸν Τρίτωνα ἐκρέμασεν αὐτὸ ὀμοῦ μὲ τὴν φαρέτραν του ἀπὸ δένδρον. Τοῦτο εἶνε τὸ «πρῶτον ψεῦδος», ἀπὸ τὸ ὅποιον ἔπειτα ἐξήχθησαν καὶ κατηρτίσθησαν εἰς σύστημα ἐπιστημονικὸν ὅλα τὰ σφαλὲρὰ συμπεράσματα τῶν πρώην ἀρχαιολόγων. Διότι οὗτοι, ἀφοῦ ἄπαξ ὑπέλαβον ὅτι τὸ κρεμάμενον δῆθεν ἱμάτιον δὲν δύναται νὰ εἶνε ἄλλου τινός ἢ τοῦ Ἡρακλέους, ὅστις καθ' ὅμοιον τρόπον ἐσυνείδησε νὰ κατέρχεται εἰς τὸν ἀγῶνα πρὸς τοὺς θηριώδεις ἀντιπάλους του, ἀμέσως ἔσπευσαν νὰ υποθέσουν ὅτι βεβαίως ὁ Ἡρακλῆς οὗτος εἶνε αὐτὸς ἐκεῖνος, ὅστις εἰς τὸ ἀντικρυνὸν σύμπλεγμα σφίγγει δυνατὰ εἰς τοὺς στιβαροὺς του βραχίονας τὸν Πρωτέα. Καὶ ἔτσι ἐδημιούργησαν τὸ φανταστικὸν αἶτωμα μὲ τὸ Τρισώματον τέρας, τὸν Τυφῶνα δῆθεν δεξιόθεν καὶ τὸν Ἡρακλέα μὲ τὸν Τρίτωνα (Πρωτέα) ἀριστερόθεν, εἰς τὸ μέσον δὲ τὸ δένδρον μὲ τὸ ἐξ αὐτοῦ κρεμάμενον ἱμάτιον καὶ τὴν φαρέτραν.

Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ αὐτό. Διότι ἐκ λόγων λιθοεῶν οὕτως εἰπεῖν, ἀδύνατον εἶνε, λέγει ὁ Φουρτβαϊγκλερ, νὰ θεωρηθῇ ὁ Ἡρακλῆς μὲ τὸν Τρίτωνα (Πρωτέα) ὡς ἀποτελῶν τὸ ἀριστερόν ἡμισυ τοῦ αἰετώματος, εἰς τὸ ὅποιον δεξιόθεν θέτουν τὸν Τυφῶνα. Καὶ τὸ πρόβλημα τοῦτο ἔπρεπε νὰ γνωρίζουν οἱ ἀρχαιολόγοι ὅτι πρὸ δεκαπενταετίας καὶ ἐπέκεινα ἔλυσε Ἕλληνας ἀνὴρ, ὄχι ὅμως ἀρχαιολόγος, ἀλλ' ὁ ἀφανὴς καὶ ἀγνωστὸς, ὁ δὲ ὅμως παρατηρητὴς καὶ ἐμπειρογνώμων Παναγῆς Καλοῦδης. Ὁ ἀπλοῦς οὗτος, ἀλλὰ μὲ δξυδέρκειαν φυσικὴν προικισμένος συγκολλητὴς τόσων καὶ τόσων ἀγαμάτων καὶ τοῦ Λέοντος τῆς Χαιρωνείας, παρατήρησε ὅτι τόσον διάφορος εἶνε ὁ πῶρος τοῦ Ἡρακλέους — Τρίτωνος ἀπὸ τὸν πῶρον τοῦ Τυφῶνος, ὥστε ἀδύνατον εἶνε τὰ δύο ταῦτα ἡμίση αἰετώματος νὰ ἀνήκουν εἰς ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ αἶτωμα. Καὶ ὁ Φουρτβαϊγκλερ προσθέτει: τόσον διάφορα εἶνε τὰ μῆκη ἐκατέρων καὶ τόσον διάφορον τὸ πάχος (ἢ προεξοχή) τῶν ἀναγλύφων τούτων, ὥστε εἶνε δεινὸν παρόραμα ἢ συνέ-

Δυτικὸν αἰτώμα

νωσις αὐτῶν εἰς ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ αἰτώμα.

Ἀπέναντι τοιούτων πειστικῶν καὶ προδήλων μάλιστα παρατηρήσεων δὲν μένει παρὰ νὰ καταθέσῃ ὁ ἀντίπαλος τὰ ὅπλα καὶ νὰ ὁμολογήσῃ τὸ ἥμαρτον. Ὁ δὲ ἀναγνώστης τῶν σελίδων τοῦ Φουρτβαϊγκλερ δὲν ἔχει παρὰ νὰ ἀπελπίσῃ δι' ὅλον τὸν καταβαλλόμενον κόπον ἀπὸ τόσον νοήμονας καὶ βαθεῖς ἐπιστήμονας, ὅταν βλέπῃ πῶς μία μεγαλοφυΐα καθιστᾷ περικτητὴν τὴν ὑπαρξίν τόσων εὐφυῶν. Ἡ μόνη πάρογορία ποὺ μένει εἰς ἡμᾶς εἶνε ὅτι, ἂν δὲν ἐξαντλήσουν προσηγουμένως πολλοὶ μωροὶ ὅλας τὰς δυνάμεις εἰς τὸν ἄβαντον ποταμόν, ὁ ἔξυπνος δὲν ἤμπορεῖ νὰ εὕρῃ τὸν μόνον ἀκίνδυνον πόρον. Καὶ τοῦ Φουρτβαϊγκλερ τὴν ὁδὸν ἔπρεπε νὰ ἐτοιμάσουν ἐπὶ εἰκοσαετιᾷ ἄλλα μικρότερα, ἀλλὰ ζητητικὰ καὶ δυνατὰ βεβαίως πνεύματα.

Ὁ συγγραφεὺς ὅμως μὲ ὅλην τὴν ἡσυχίαν καὶ ἀπάθειαν βλέπει τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πρώτης του νίκης. Καὶ χωρὶς νὰ ἀλαλάξῃ ἀπὸ πρόωρον χαρὰν, ἐξακολουθεῖ νὰ καταφέρῃ δεινὰ τὰ κτυπήματά του κατὰ τῶν ἀντιπάλων.

Νὰ παρακολουθήσωμεν αὐτὸν βῆμα πρὸς βῆμα εἰς τὸν ἥρεμον κατὰ τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ καταπτοῦντα τοὺς θεατὰς τοῦτον ἀγῶνα; Τοῦτο θὰ ἐσημαιοῖ νὰ ἀναλύσωμεν ἓνα πρὸς ἓνα τὰ ἀλλεπάλληλα ἐπιχειρήματά του καὶ ὑπὸ μορφήν ψηλαφητὴν, ἀπλῶς νὰ παρουσιάσωμεν αὐτὰ εἰς τὸν ἀναγνώστην. Τοῦτο ὅμως θὰ ἦτο πολὺ μακρὸν καὶ περιττὸν διὰ μίαν γενικὴν ἐπισκόπην τοῦ πράγματος. Τὰ ἐξαγόμενα ἄλλως τοῦ συγγραφέως, αἰσθητὰ γινόμενα μὲ τὰς παρακειμένας καὶ εἰς τοῦτο τὸ κείμενον ἀπεικονίσεις, δύνανται νὰ βοηθήσουν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὸ νὰ ἐννοήσῃ τὰ πράγματα, χωρὶς νὰ κουρασθῇ, συμβαδίζων τὴν ἐπίπονον ἴσως ὁδὸν τῆς κρίσεως καὶ ἀναλύσεως τοῦ ἐρευνητοῦ.

Ἡ Ἀθηνᾶ μεγαλοπρεπῶς ἐνθρονισμένη εἰς τὸ μέσον ἀκριβῶς τοῦ αἰτώματος καὶ κοντὰ τῆς ἀριστερόθεν ὁ Ζεὺς ἐνθρονισμένος καὶ πρὸς αὐτὴν ἀποβλέπων, ἔπειτα ὁ οἰκουρὸς τῆς Ἀκροπόλεως ὅφρις, ὁ Ἐριχθόνιος δηλονότι ἀριστερόθεν τοῦ Διός, ὁ Ἐρμῆς δὲ ἐξ ἐτέρου δεξιόθεν

τῆς Ἀθηνᾶς, τὴν κεφαλὴν πρὸς αὐτὴν στρέφων. ἀλλὰ μὲ τὸν ἀριστερόν βραχίονα, ἐξ οὗ κρέμεται τὸ δῆθεν τοῦ Ἡρακλέους ἱμάτιον (τοῦτο εἶνε τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν τεμάχιον παρὰ τὸν Τυφῶνα), καὶ δεξιόθεν αὐτοῦ τέλος τὸ Τρισώματον ὃχι τέρας, ὃχι Τυφῶν — ὅλα ἀνύπαρκτα καὶ ἐντελῶς ἀσύστατα πράγματα — ἀλλὰ τιμημένος καλοθελητής, πρῶτος σεβαστὸς καὶ ἀγαπητὸς παμπάλαιος δαίμων τῆς Ἀττικῆς, γνήσιος τῆς Ἀττικῆς, οἱ Τριτοπάτορες λεγόμενοι θυρωροὶ καὶ φύλακες τῶν ἀνέμων, εἰς τοὺς ὁποίους ἐθυσίαζον τὰ γένη, μόνον τῶν Ἀθηναίων τὰ γένη, καὶ ἤρχοντο «ὑπὲρ γενέσεως παίδων ὅταν γαμεῖν ἔμελλον» — ταῦτα εἶνε τὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν ἓνα λαμπρότατον, γνησίως Ἀττικόν, καθ' ὅλα ποιητικὸν καὶ γεμάτον ἀπὸ θρησκευτικὴν εἰλικρινὴ εὐλαβειαν τῶν παμπάλαιων Ἀθηναίων, αἰτώμα τοῦ παλαιολόγου προπαισιστρατείου ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς.

Πόσον οὐσιωδῶς καὶ καθ' ὅλας τὰς λεπτομερείας ἡ ἐξήγησις αὐτὴ διαφέρει ἀπὸ τὰς προηγουμένας καὶ πόσον βαθειὰ μὲ αὐτὴν εἰσχωρεῖ ἡ καλλιτεχνικὴ ἐκτίμησις τῶν ἀντικειμένων καὶ ἡ κατανόησις τοῦ θρησκευτικοῦ βίου τῶν παλαιολόγων Ἀθηναίων! Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καταπίπτουν καὶ κατασυντρίβονται αἱ πραγματικῶς ἀσυγχώρητοι σιτραβαὶ παρατηρήσεις καὶ οἱ μέχρι φαιδρότητος σφαλεροὶ χαρακτηρισμοὶ τῶν παραστάσεων. Οὔτε τέρας οὔτε ἀποτρόπαιος τυφῶν εἶνε ὁ μειλίχιος καὶ μὲ τὴν ὅλως διόλου ἀρχαϊκὴν ἱλαρότητα τοῦ προσώπου πραότατος φαινόμενος τρισώματος δαίμων. Δὲν ἔρχεται ἀπὸ τοὺς ἀέρας φρικτὸς καὶ φοβερός διὰ νὰ ἐπιτεθῇ δῆθεν κατὰ τοῦ δῆθεν ἀγῶνα περὶ ζωῆς ἢ θανάτου ἀγωνιζομένου μὲ τὸν Τρίτωνα — Πρωτέα Ἡρακλέους, ἀλλ' ὥς ὁ πάτριος, πρωτογενέστατος ἀγαθὸς θεὸς τῶν εὐσεβῶν Ἀθηναίων, παραστεκόμενος μὲ τὴν προστάτιδα Παλλάδα τῆς Ἀκροπόλεως, μὲ τὸν πατέρα Δία, τὸν πιστὸν ἄγγελον αὐτοῦ Ἐρμῆν καὶ τὸν γηγενῆ Ἐριχθόνιον εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ ἱερωτάτου σεμνώματος τῆς Ἀκροπόλεως.

Καὶ ὁ Ἡρακλῆς; Ὁ Ἡρακλῆς δὲν καταπαλαίει τὸν Τρίτωνα, ἀλλὰ σφίγγει αὐτὸν στερεῶς

εἰς τοὺς ἡρωϊκούς του βραχίονας, διὰ νὰ τὸν ἐξαναγκάσῃ νὰ φανερώσῃ τὰ μυστικά του, αὐτὸς ὁ πάνσοφος «ἄλιος γέρον». Μήπως δὲν εἶνε εἰς τὸν καθένα ἀρχαιολόγον γνωστὸν τὸ διήγημα τοῦ Ὀμήρου περὶ Μενελάου καὶ τοῦ Πρωτέως; Κυμψότατα καὶ χαριέστατα λέγει ὁ Φουρτβαϊγκλερ ὅτι ἂν φοβερόν τέρας, ὡς νέος ἐπικινδυνότερος ἐχθρός, ὁ Τυφῶν, ἐπῆρχετο «ἀπὸ τοὺς ἀέρας» κατὰ τοῦ Ἡρακλέους, ἐνῷ αὐτὸς εἶχεν ἤδη μέγαν ἀγῶνα πρὸς ἄλλον ἐχθρόν (!), τὸν Τρίτωνα, τότε τί τοῦ ἔμεινε νὰ πράξῃ; Τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ πνίξῃ τοῦτον διὰ νὰ τὰ βάλλῃ πλέον μὲ ἐκείνον. Τί χυδαῖα ὅμως ἰδέα καλλιτεχνικὴ καὶ τί παράλογος θρησκευτικὴ παράστασις θὰ ἐγεννᾶτο ἀπὸ ἓνα τοιοῦτον σύμπλεγμα, κανενὸς ἀρχαιολόγου δὲν ἤλθε εἰς τὸν νοῦν νὰ σκεφθῇ.

Ὅτι δὲ τὸ δεξιὸν ἥμισυ τοῦ αἰτώματος, τοῦ ὁποῖου τὸ ἀριστερόν εἶνε ὁ Ἡρακλῆς μὲ τὸν Τρίτωνα, ἀποτελεῖ ὁ ἔνυδρος ὅφρις, ἐξηγεῖται καὶ ἐκ τῶν ἀνωτέρω εὐκόλως καὶ ἐκ τῶν διαστάσεων καὶ τοῦ ἐξέχοντος ὕψους τοῦ ἀναγλύφου. Τὰ δύο ἡμίση συμφωνοῦν τελείως τὸ ἓνα πρὸς τὸ ἄλλο κατὰ τὰ μέτρα καὶ πρὸς τοὺς τοῖς κατὰ τὸ ποῖον τοῦ πόρου. Ὁ ἔνυδρος δὲ καὶ οὐχὶ χθόνιος, ὅπως εἶνε ὁ τὸν Ἐριχθόνιον παριστάνων, ὅφρις εἶνε αὐτὸς οὗτος πάλιν ὁ εἰς πῆρ καὶ λέοντα καὶ τὰ πάντα μεταβαλλόμενος ἄλιος γέρον.

Τοιοτοτρόπως ἀμφιβολία δὲν ἀπομένει οὐδ' ἡ ἐλαχίστη περὶ τῆς μόνης ὁρθῆς τεχνικῆς ἀνασυγκροτήσεως τῶν δύο αἰτωμάτων καὶ τῆς θρησκευτικῆς αὐτῶν σημασίας. Οἱ σοβαροὶ καὶ εὐλαβεῖς σύγχρονοι τοῦ Σόλωνος καὶ τοῦ Ἐπιμενίδου Ἀθηναῖοι, οἱ πάποι τῶν Μαραθωμάτων, οἱ ἀδιάφθοροι ἐντελῶς ἀπὸ τῆς ἀθλίας δημοκρατίας τὴν κακὴν ἀνατροφὴν, οἱ πιστεύοντες εὐλαβῶς καὶ ἐκ βάθους ψυχῆς εἰλικρινῶς εἰς τοὺς θεοὺς τῶν, αὐτοὶ εἶνε ποὺ ἀνέστησαν τὰ σεπτὰ ταῦτα εἰκονίσματα εἰς τὴν θεάν των. Εἰσερχόμενοι ἐξ ἀνατολῶν εἰς τὸν ναὸν αὐτῆς, ἐχαιρέτιζον ἐπάνω τὴν μεγάλην των πολιοῦχον, παρακαθημένην μὲ ὅλην τὴν με-

γαλειότητα κοντὰ εἰς τὸν πατέρα Δία καὶ παρεδρευομένην ἀπὸ τοὺς πρωτογόνους θεοὺς, γεμάτους ἀπὸ μυστήριον καὶ εὐλογίαν διὰ τὴν χώραν Τριτοπατρῆς καὶ τὸν Ἐριχθόνιον. Ἐπάνω πάλιν εἰς τὴν δυτικὴν τοῦ ναοῦ ἄποιν ἐστόλιζε τὸ μέτωπον αὐτοῦ ὁ μὲ τὴν Ἀττικὴν στενῶς συνδεδεμένος Ἡρακλῆς, εἰς ἓνα σοβαρόν, θεῖον ἐπεισόδιον τῆς γεμάτης ἀγῶνας ζωῆς του, ἐνῷ ζητεῖ ν' ἀποσπάσῃ τὰ μυστήρια τοῦ πολυκυμάντου ἀδήλου του μέλλοντος ἀπὸ τὸν πάνσοφον γέροντα τῆς θαλάσσης. Ἄς σεβασθοῦμε καὶ ἄς σταθοῦμε μὲ εὐλαβὴν κατάνυξιν ἐμπρὸς εἰς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον κατένυγε τὰς εὐλαβεῖς ψυχὰς τοῦ παλαιοῦ μεγάλου λαοῦ τῶν Ἀθηνῶν!

Καὶ ἡ μαρμαρίνη Ἀθηνᾶ μὲ τοὺς γίγαντας τῆς τρίτης Αἰδοῦσης εὐρίσκει διὰ τοῦ Φουρτβαϊγκλερ τὴν μόνην ὁρθὴν τῆς θέσιν εἰς τὴν ἀνασυγκρότησιν τοῦ αἰτώματος, τὸ ὁποῖον ἐξ ἀνατολῶν ἐστόλιζε τὸν δεύτερον παλαιὸν ναὸν τῆς Παλλάδος, τὸν ἐπὶ Πεισιστρατιδῶν. Καὶ ἐδῶ ὁ συγγραφεὺς μὲ ἀκαταμάχητον ἐπιχειρήματα διαλύει τὴν πλάνην, περὶ πέρα τὰ προσκόμματα καὶ θέτει τὰ πράγματα εἰς τὴν θέσιν των. Ἡ Ἀθηνᾶ δὲν κρατεῖ πλέον ἀπὸ τὸν λόφον τῆς περικεφαλαίας τὸν γίγαντα, ἀλλὰ τὸν διαπερᾷ μὲ τὸ δόρυ· αὐτὸς δὲ ὁ γίγας δὲν κεῖται ὑποκάτω αὐτῆς, ἀλλ' ἀρκετὰ ὀψοδῆποτε μακρότερα δεξιόθεν. Ἀπὸ δὲ τὸν ἀριστερόν βραχίονα τῆς θεᾶς κρέμεται ἡ αἰγίς. — Οἱ δύο ὅμως ναοί, τοὺς ὁποίους ὁ Δαϊρπελδ καὶ ὁ Βεϊγανδ μετὰ τοῦ Σράδερ ἀνήγειραν ἐκ τῶν λειψάνων των εἰς τέλεια οἰκοδομήματα, ἀποκοτῶν τώρα τέλειον καὶ τὸν κάλλιστον προσωπογραφικὸν στολισμὸν των. Μία θαυμασιὰ ἐργασία τῆς περιουσεὺς νεωτέρας ἐπιστήμης εἶναι τοιοτοτρόπως συντελεσμένη ἐκεῖ ἐπάνω εἰς τὰ σεπτὰ λείψανα τῆς Ἀκροπόλεως καὶ μία στήλη μὲ χρυσὰ γράμματα ἠμποροῦσε ἴσως πλέον νὰ δεχθῇ τὰ ὀνόματα τῶν δημιουργῶν τῆς τούτων, ἀπὸ τὸν πρῶτον πρωτοεργάτην σκαπανέα ἕως τὸν τελευταῖον βαδύν τῆς ἐρευνήτης.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ

ΖΩΗΣ ΟΝΕΙΡΟΝ

Εἰς τὸν Ζῆν Μορῆας

Κάθομαι μονάχος, στὸν ἔρημο βράχο, κοντὰ στὴ θάλασσα. Ὡρες καὶ ὥρες κάθομαι καὶ κυττάζω. Ὁ ἥλιος βασιλεύει μέσα σὲ μιὰ ἥσυχη, νεκρὴ θάλασσα, χωρὶς ἕνα κυματάκι, χωρὶς ἕναν ἀφρὸ στὸ περιγιάλι. Ὁλη ἡ φύσις, οὐρανός, βουνά, θάλασσα καὶ σύννεφα φαίνονται σὰν νὰ πεθαίνουν γιὰ πάντα καὶ φαίνονται τόσο εὐχαριστημένα πῶς πεθαίνουν. Ἀσπροι, θαμποὶ ἀτμοὶ ἀρχίζουν νὰ κατεβαίνουν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, νὰ σκεπάζουν τὰ κίνητα νερά καὶ νὰ σαβανώνουν τὰ μακρυνὰ νησάκια. Ὅλα τὰ πράγματα τριγύρω προσπαθοῦνε νὰ πάρουν μιὰ βαθειὰν ἀναπνοὴ καὶ δὲν μποροῦνε. Τότε κ' ἐγὼ νοιώθω πῶς καὶ τι μοῦ βαραίνει τὸ στήθος, ἀνασηκώνομαι, ἀναστενάζω μὲ κόπο καὶ ὅλη ἡ πλάσις ἀναστενάζει μαζί μου μὲ ἀγωνία. Ὁ ἀέρας ὅμως εἶνε βαρὺς καὶ ὁ οὐρανὸς ὅλο κατεβαίνει χαμηλότερα, σὰν νὰ θέλῃ νὰ μᾶς πλακώσῃ. Προσπαθῶ νὰ σηκωθῶ, νὰ φύγω μακρυνά, νὰ ζητήσω κάπου ἄλλου μιὰ πνοὴ ἀέρος, μιὰν αὖρα, ἕνα ἐλαφρότατο φύσημα, μὰ τὰ πόδια μου εἶνε βαρεῖα σὰν μολύβι. Καὶ μένω ἐκεῖ στὴ θέσι μου, μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ πεθάνω μαζί μὲ ὅλη τὴν πλάσιν ποῦ ψυχομαχάει γύρω μου.

Χωρὶς νὰ τὸ καταλάβω, ἀρχίζει νὰ φεύγῃ καὶ νὰ πετᾷ ὁ νοῦς μου. Ὁλη μου ἡ ζωὴ περνᾷ μπροστὶ στὰ μάτια μου σὰν ἀστραπή, ὅπως λένε πῶς περνᾷ στὴς τελευταῖες στιγμὲς τῶν πνιγμένων. Ἐνα σωρὸν πράγματα παράξενα, ἀπὸ τὰ πιὸ μεγάλα, ὡς τὰ πιὸ τιποτένια, πράγματα ποῦ τᾶχω ξεχάσει γιὰ πάντα, τοποθεσίες, πρόσωπα, πολιτείες, θάλασσες, ζῶα, χαρὲς καὶ λύπες, προσευχὲς εὐλαβητικὲς καὶ μυστικὰ ντροπιασμένα, ὅλα σὰν πανόραμα παράξενο, ἀδιάφορο καὶ ξένο. Περνοῦν τόσο γρήγορα μπροστὰ μου ὅλ' αὐτά, ποῦ δὲν προφθάνω νὰ τὸ καταλάβω, τόσο γρήγορα σὰν νὰ τρέχω μέσα σ' ἕνα φανταστικό, δαιμονισμένο σιδηρόδρομο καὶ νὰ περνᾷ ὅλη μου ἡ ζωὴ ἀπόξω ἀπὸ τὰ παράθυρα.

Τί εἶνε μιὰ ζωὴ ἀνθρώπου, νὰ τὴν ἰδῇ κανένας ἔτσι γρήγορα νὰ περνᾷ μπροστὰ του καὶ νὰ χάνεται! Γελῶ μονάχος μου μὲ τὸν ἑαυτό καὶ μὲ τὸν κόσμον. Καὶ ὕστερα σκοτάδι, σὰν νὰ εἶχε κλείσει τὸ πανόραμα, σὰν νὰ εἶχε σταμα-

τήσει ὁ σιδηρόδρομος σ' ἕναν ἔρημο σταθμό, μιὰ πεδιάδα ξερὴ καὶ ἀπέραντη, χωρὶς ἕνα πρᾶγμα ποῦ νὰ ζῇ καὶ νὰ κουνιέται ἀπάνω της, χωρὶς ἕναν ἦχο, μιὰ πνοή, ἕνα σάλεμα. Κάτι σὰ θάνατος ἡ καὶ σὰν προσηγορίαν ἀπ' τὴ ζωή.

Μὰ ἔξαφνα καὶ τι ἀρχίζει πάλι, πολὺ σκοτεινὰ καὶ πολὺ θαμπά, νὰ σαλεύῃ μέσα στὴ νεκρικὴ ἔρημία. Μιὰ ζωὴ ἀρχίζει πάλι, καὶ ἡ ζωὴ αὕτῃ εἶνε δική μου. Χωρὶς ἄλλο δὲν ἦταν πλάνη ἢ ὄνειρο. Ἦμουν ἐγὼ ὁ ἴδιος, ἔβλεπα τὸν ἑαυτό μου, ἔβλεπα πρόσωπα καὶ πράγματα καὶ περιστατικά, γνώριμα καὶ δικά μου, μακρυνὰ ὅμως, πολὺ μακρυνὰ. Καὶ μοῦ φαινότανε παράξενο πῶς ἔτυχε, τόσα πράγματα, μιὰ ζωὴ ὁλόκληρη, νὰ τᾶχω ξεχασμένα καὶ νᾶχουν οὐδὲν ἐντελῶς ἀπ' τὸ μυαλό μου.

Δὲν εἶνε αὐτὸ τὸ ἐργαστήρι τοῦ πατέρα μου; Βέβαια αὐτὸ εἶνε ὅλο κ' ὅλο, ἀπαράλλακτο. Ὁ πατέρας μου ἦταν γλύπτης. Ἐπλάτε τὸν πηλὸ μ' ἐπιδέξια χέρια καὶ σκάλιζε τὸ μάρμαρο, προσηλωμένος μερόνυχτα ἀπάνω του μὲ δύο μεγάλα, ζωηρὰ μάτια, γεμάτα φῶς. Τὸ ἐργαστήρι μας ἦταν μέσα σ' ἕνα ἄλσος, κρυμμένο κάτω ἀπὸ παχειὰ δένδρα. Τὸ φῶς ἔμπαινε μέσα, ἀπὸ ἕνα μεγάλο παράθυρο, καὶ φουσοῦσε μιὰ ψυχὴ στὰ μισοτελειωμένα ἀγάλματα, στημένα ὁλόρθα, ὁλοτρόγυρα καὶ ζέστανε τὰ γυμνὰ σώματα τῶν γυναικῶν, ποῦ ἐστέκοντο σὲ θεῖες στάσεις μπροστὰ στὸν πατέρα μου, κ' ἐκεῖνος ζύμωνε τὸν μαλακὸ πηλὸ μέσα στὰ χέρια του καὶ τὸν ἔπλαθε σὲ ζωντανὰ σχήματα.

Νομίζω πῶς εἶνε αὕτῃ ἡ ὥρα. Ἐγὼ καθόμουν κοντὰ του καὶ τὸν βοηθοῦσα, ἔλυωνα τὸ κόκκινο, μαλακὸ χῶμα κ' ἔπειτα ἔβρεχα τὰ μεγάλα πανιά, ποῦ σκέπαζαν τὰ προπλάσματα, καὶ τὰ ξανάβαζα μὲ προσοχὴ ἀπάνω στὰ πηλινὰ πλάσματα, μέσα στὴ σκιά. Εἶχα μάθει νὰ περπατῶ σιγὰ καὶ νὰ μὴ βγάζω λέξι ἀπ' τὸ στόμα, ἀπὸ ἕνα σεβασμὸ δειλὸ καὶ ἅγιο, γιὰ τὸ ἔργο τοῦ πατέρα μου. Κι' αὐτὸς δὲ μιλοῦσε ὅλη τὴν ἡμέρα, οὔτε οἱ γυνεὲς γυναικὲς ποῦ ἐστέκοντο μπροστὰ του, μὲ τὰ κάτασπρα σώματα καὶ τὴς θεϊκὲς στάσεις, οὔτε αὐτὲς μιλοῦσαν. Δὲν ἀκούγότανε ἄλλο παρὰ τὸ ζύμωμα τοῦ πηλοῦ μὲς

στὰ χέρια τοῦ πατέρα μου καὶ τὸ ψιθύρισμα τῶν φύλλων ἀπὸ τὰ δένδρα τοῦ ἄλσους, ποῦ ἔφθανε ἀπὸ τὰ νοιχτὰ παράθυρα, μαζί μὲ τὴ μυρωδιὰ τῶν ἀνθισμένων δένδρων. Ὁ πατέρας μου μόνο περπατοῦσε ἀπάνω κάτω, πλησίαζε τὰ γυμνὰ σώματα τῶν γυναικῶν μὲ σεβασμὸ, διόρθωνε τὸ χτένισμα τους μὲ ἀπαλὰ κινήματα, μετακινοῦσε ἐλαφρὰ τὰ μέλη τους, καὶ τὰ ζωντανὰ ἐκεῖνα σώματα, μέσα στὰ δάκτυλά του, ἐνόμιζες πῶς ξαναπλάθονται καὶ διπλωμορφαίνονται σὰν νὰ μὴν ἦσαν ἄψυχος πηλὸς καὶ σὰν νὰ τοὺς φουσοῦσε μέσα τους μιὰ θεϊκὴ πνοή.

Ἐγὼ καθόμουν ζαρωμένος σὲ μιὰ γωνιά καὶ κίτταζα ὥρες καὶ ὥρες ὡς ποῦ θάμπωναν τὰ μάτια μου. Τότε σηκώνομουν πάλι ἐλαφρὰ-ἐλαφρὰ καὶ πήγαινα στὸ μεγάλο παράθυρο. Μακρυνὰ ἐφάνταζαν ψηλὰ καὶ γιγάντια, σὰ θεόκτιστα, μὲ τὰ μεγάλα στερεὰ ἀγκωνάρια, τὰ τεῖχη τῆς πόλεως, κ' ἀπάνω στὴς ἐπάλξεις περπατοῦσαν μὲ σιγανὰ βήματα οἱ στρατιῶτες καὶ ἀστραφταν αἱ ἀσπίδες τους μέσα στὸν ἥλιο. Πέρα, μέσα στὸ πράσινο βάθος τοῦ ἄλσους, χαμένες μέσα στὰ δένδρα, ἀσπρίζαν οἱ ψηλὲς κολῶνες τοῦ ναοῦ, καὶ σπιθοβολοῦσαν ἀπὸ μακρυνὰ τὰ ὠραῖα χρυσώματα τῶν αἰτωμάτων καὶ ξεχωρίζαν τὰ ὁλόχρυσά κοντάρια καὶ οἱ ἀστραφτερὲς ἀσπίδες ἀπὸ τῆς φοβερῆς σκηνῆς τῶν πολέμων, ποῦ ἦσαν ἱστορημένες μέσα στὰ μεγάλα αἰτώματα. Καὶ γύρω, περίγυρα ἡ θάλασσα ἢ μεγάλη, μὲ τὸ πέρασμα τῶν ψηλῶν, καμαρωμένων πλοίων, ποῦ ἀνεβοκατέβαζαν σὰν μεγάλες φτερούγες τῆς τριπλῆς σειρῆς τῶν ὠραίων κουπιῶν. Ἐπειτα ὁ ἥλιος ἀφοῦ ἔστειλε τὰ τελευταῖα του φιλιὰ στὰ μάρμαρα τῶν ναῶν καὶ στὴς πρασινάδες τῶν δένδρων, ἐπλάγιαζε μέσα στὴ θάλασσα σκεπασμένος μὲ μιὰ χρυσοπόρφυρη χλαμύδα. Τότε τὸ ἐργαστήρι μας ἐσκοτείνιαζε, τὰ γυμνὰ σώματα τῶν γυναικῶν ἀρχίζαν νὰ ντρανιχιάζουν καὶ ὁ πατέρας μου ἄφινε τὸν πηλὸ ἀπὸ τὰ χέρια μ' ἕνα βᾶθρον ἀναστεναγμό. Οἱ γυναῖκες, μὲ τὸν ἀέρα τῶν ὠραίων ἀλόγων, ποῦ τὰ κρατεῖ μιὰ ὥρα σκλαβωμένα καὶ ἀκίνητα τὸ χαλινάρι, σὲ μιὰ ὁρμητικὴ ἀκίνησία, πηδοῦσαν κάτω ἀπὸ τὰ μαρμαρένια βᾶθρα κ' ἐχάνοντο μέσα στὸ ἄλσος. Τότε ὁ πατέρας μου μ' ἔπαιρνε ἀπὸ τὸ χέρι καὶ κατεβαίναμε κάτω πρὸς τὰ τεῖχη. Περνοῦσαμε ἀπὸ μιὰ πύλη μὲ μεγάλα καὶ πλατεῖα σκαλοπάτια καὶ κατεβαίναμε κάτω πρὸς τοὺς βράχους, ποῦ τοὺς φιλοῦσε τὸ βραδυνὸ κῆμα. Ἐκεῖ κάτω στὸ περιγιάλι ὁ πατέρας μου μάζευε τὰ μι-

κρὰ ὠραῖα κοχύλια, ποῦ κρύβανε μέσα τους τὰ ὠραῖα χρώματα τῆς πορφύρας, κ' ἐγὼ μέσα στὴς σχισμάδες τῶν βράχων ἔκοβα τῆς σπάνιες, μοναχικὲς ἀγριοβιολέττες, στολίδι τῆς ἀλμυρῆς μοναξιάς, καὶ στολίζα τὰ μακρυνὰ ξανθὰ μου μαλλιά.

Τὸ πρῶτο μεταξένιο χνοῦδι εἶχε ἀρχίσει νὰ στολίζῃ τὸ πρόσωπό μου, καὶ οἱ πρῶτες ἀσημένιες τρίχες νὰ χαράζουν μέσα στὰ πυκνὰ μαλλιά τοῦ πατέρα μου. Ἡ ὠραῖα μελαχροινὴ κόρη ποῦ ἀνέβαινε στὸ μαρμαρένιο βᾶθρο, ἀντικρὺ στὸ στιλπνὸ μάρμαρο, ποῦ ὁ πατέρας μου εἶχε κλείσει μέσα του τὴν ψυχὴ της, πλάθοντας ἀπὸ μιὰ θνητὴ μιὰν ἀθάνατη, ἐχάιδευε μὲ τὰ μακρυνὰ τῆς δάκτυλα τὰ πυκνὰ μου μαλλιά καὶ εἶχε γιὰ μένα ἕνα θεῖο χαμόγελο, ἕνα χαμόγελο ποῦ σὲ μιὰ τέτοια στιγμή τὴν κλείψει ἡ σμίλη τοῦ πατέρα μου καὶ τὸ ἀπιδῶσε στὰ μαρμαρένια χεῖλη. Κ' ἐγὼ, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβω, ἀγάπησα τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς.

Μιὰ ἡμέρα ἦλθαν πολλοὶ ἀνθρώποι στὸ ἐργαστήρι μας. Τὰ βήματα καὶ τὰ κινήματά τους μέσα στὸν ἥσυχον τόπον ἐφαίνοντο σὰν νὰ προσβάλλουν τὴν ἱερότητα τοῦ ἀσύλου, ὅπου σπάνια φθάνανε τὰ βήματα τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ὠραῖα μελαχροινὴ κόρη δὲν εἶχε ξαναφανῇ ἀπὸ τὸ περασμένο βράδυ, ποῦ μὲ τὴν ἀδελφὴ της εἶχε χαθῇ μέσα στὴς σκιὲς τοῦ ἄλσους. Τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς χαμογελοῦσε ὅμως ἀκόμα, χαμογελοῦσε πάντα τὸ χαμογέλασμά της. Οἱ ἀνθρώποι τότε στήσανε κάτω, σὰν ἕνα κρεβάτι, πλεγμένο ἀπὸ μεγάλα, στερεὰ κλαδιά, σκεπασμένα μὲ μαλακά, πλούσια ὑφάσματα. Κατέβασαν μ' εὐλάβεια τὸ ἄγαλμα ἀπὸ τὸ μαρμαρένιο βᾶθρο, τὸ ἔαπλωσαν μὲ προσοχὴ ἀπάνω στὴ μαλθακὴ κλίνη, καὶ μὲ σιγανὰ, ἐπίσημα βήματα, τὸ σήκωσαν μὲ τὰ στερεὰ τους χέρια καὶ βγήκανε ἀπ' τὸ ἐργαστήρι. Ὁ πατέρας μου ἀκολούθησε μὲ βουρκωμένα μάτια τὴ συνοδίαν, ποῦ χάθηκε μέσα στὰ δένδρα, κ' ἔπειτα ἔπεσε σὰ νεκρὸ σῶμα, ἐπάνω σ' ἕνα σκαμνί, κ' ἔμεινε γιὰ πολλὴ ὥρα ἀκίνητος, μὲ τὸ πρόσωπο κρυμμένο μέσα στὰ χέρια του. Ἐγὼ ἐνοιώθα μιὰ βροχὴ ἀπὸ δάκρυα νὰ τρέχῃ μέσα στὴν ψυχὴ μου καὶ νὰ πλημμυρίζῃ ὅλη μου τὴν ὑπαρξί, μὰ τὰ μάτια μου ἦσαν στεγνά, ἕνα δάκρυο δὲν ξεχείλιζε ἀπὸ τὰ ματόκλαδά μου. Ἡ θεὰ μᾶς εἶχε ἀφίσει. Κ' ἐμέναμε οἱ δύο ἀκίνητοι ἀνάμεσα στὰ μεγάλα ἀκατέργαστα κομμάτια τῶν μαρμαρένων καὶ στὴς κόκκινες ζῦμες τοῦ πηλοῦ.

Τότε ο πατέρας μου σηκώθηκε, μου έχαιδε τα μακρυνά μου ξανθά μαλλιά και σιγά-σιγά πήραμε τὸν δρόμο τῶν τειχῶν. Κατεβήκαμε κάτω στὸ περιγιάλι και καθίσαμε σ' ἕνα βράχο. Οὔτε ὁ πατέρας μου μάζεψε κοχύλια ἐκείνη τὴν ἡμέρα, οὔτ' ἐγὼ στόλισα μὲ ἀγριοβιολέττες τὰ μαλλιά μου.

... Πέρασε καιρὸς ἀπὸ τότε και οἱ μέρες, ἡ μιὰ πίσω ἀπ' τὴν ἄλλη, ἄλλαξαν πολλὰ πράγματα στὴ ζωὴ μου. Ἐνα πρωτὶ μιὰ βοή ἀπὸ μακρυνούς ἤχους σαλπικῶν, ἀπὸ φωνὲς ἀνθρώπων, ποδοβολητὰ ἀλόγων, κυλίσματα τροχῶν και παιάνες πολεμικὸς μᾶς ξύπνησε. Ἐνας ἀγγελιοφόρος, λαχανιασμένος ἀπὸ τὸν δρόμο, πέρασε σὰν ἀστραπή, μπροστὰ 'στὸ ἔργα στῆρι, μέσα σ' ἕνα σύννεφο σκόνη. Ἐνας λόγος πέταξε ἀπ' τὰ χεῖλη του. Ὁ ἐχθρὸς εἶχε φανῇ.

Ἀνεβήκαμε ἀπάνω στὸ λόφο. Σὰν ἕνα ἀπέραντο κοπάδι ἀπὸ γλάρους σκέπαζε τὴ θάλασσα, μακρυνὰ στὸν ὁρίζοντα. Οὐριὸς ἄνεμος ἔσπρωχνε τὰ ἐχθρικά πλοῖα πρὸς τὸ περιγιάλι μας. Ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ κόλπου τὰ δικὰ μας πλοῖα, σὰν ἕνα σῶμα, σὲ μιὰ στριμωγμένη γραμμῇ, ἔστεκαν ἀκίνητα, κολλημένα ἀπάνω στὸ νερό, σὰν ἕνα τεῖχος στερεό, ποῦ ἔφραζε τὸν γαλάζιο κόλπο και πρόσμενε περὶ φανὸ τὸ μεγάλο χτύπημα. Ἀπάνω στὰ τεῖχη ἀσπρολογούσε ἕνα πλῆθος πολυκίνητο, μὲ ἀστραπὲς μετὰλλων και γλαυδῶν ἀνεμίσματα. Ἀρματα, βαρεῖα φορτωμένα, περνοῦσαν ἀργοκίνητα δύο-δύο ἀπάνω στὰ τεῖχη. Καὶ σὰ χίλια παραπόμενα, ποῦ κατέβαιναν ἀφρισμένα ἀπὸ τὴν πόλιν και χύνοντο πρὸς τὰ βαρεῖα θεμέλια τῶν τειχῶν και τῶν πύργων, κυλοῦσαν γοργά, ἀτελείωτα τάρματωμένα πλήθη. Μιὰ ἀνατριχίλα πέρασε γύρω μας. Κατεβήκαμε μὲ βία τὸν λόφο. Ὁ πατέρας μου φόρεσε τὴν ἀρματοσιά του, ἄρπαξε τὴν ἀσπίδα μὲ τὸ ζερό του χέρι, κ' ἐγὼ τὸν ἀκολούθησα. Ποτὲ τὸ γλυκὸ κρασί τῆς Κύπρου δὲν μὲ εἶχε μεθύσει, σὰν αὐτὴ τὴ στιγμή. Σὲ λίγο βρεθήκαμε ἀπάνω στὰ τεῖχη.

Ἀποσταμένος καθίσα νὰ ξανασάνω ἀπάνω σ' ἕνα λιθάρι. Ἡ ἀνατολὴ ἄρχισε νὰ ῥοδίζει. Ἡ μακρινὴ θάλασσα φάνταζε σκεπασμένη μὲ τριαντάφυλλα, και τὸ περιγιάλι ἦταν γεμάτο ἀπὸ λευκὰ κρίνα. Τὸ θυμάρι, πατημένο ἀπ' τὸ ποδοβολητὸ τῶν στρατιωτῶν, γέμιζε μὲ βάλασμα τὸν ἀέρα, κ' ἀπὸ τοὺς περίγυρα λόφους οἱ κορυδαλοί, μὲ μίαν ὥραϊαν ὀρμὴ ξεπετοῦσαν

πρὸς τὸν γαλάζιον αἰθέρα, κ' ἀπὸ ψηλὰ ἔφθανε, μεθυσμένο ἀπὸ τὸ φῶς, τὸ τρελλὸ τους κελάδημα.

Τὰ μάτια μου τότε ἔπесαν μακρυνὰ πρὸς τὸ ἱερὸ τὸ ἄλσος. Ἀνάμεσα στῆς πρασινάδες ἀσπρολογούσαν γλυκοφιλημένες ἀπ' τὸ αὐγινὸ φῶς, οἱ λιγερὲς κολῶνες. Ἡ ψυχὴ μου πέταξε πρὸς τὸν ὥραϊο ναό, και νόμισα πῶς ἀνάμεσα ἀπ' τὰ πυκνὰ δένδρα ξεχώρισα τὸ γυμνὸ σῶμα τῆς θεᾶς, ποῦ μοῦ χαμογελοῦσε. Χαμογελοῦσε μέσα στὸ θεῖο φῶς, στεφανωμένη μὲ κισσὸς και τριαντάφυλλα. Τὰ τριαντάφυλλα μαδοῦσαν μαραμένα ἀπάνω στὰ πένθιμα φύλλα τοῦ κισσοῦ. Ἦσαν τὰ τελευταῖα τριαντάφυλλα ποῦ τῆς εἶχα φέρεи. Ἀπὸ τὸν καιρό, ποῦ μᾶς ἄφισε ἡ θεά, κάθε αὐγὴ τῆς ἔφερνε καινούργια στεφάνια και κάθε βράδυ καινούρια ῥόδα. Πολλὲς νύχτες ξενύχτισα κάτω ἀπὸ τὸ ἀγαλμὰ τῆς, ἀγκαλιάζοντας μὲ μυστικὲς προσευχὲς τὰ θεῖα τῆς πόδια, και ἡ αὐγὴ μ' ἔβρισκε πάντα γλωμὸ μέσα στὸ σιωπηλὸ τὸ ἄλσος. Τώρα μὲ τάραιξε τὸ ἄγριο ποδοβολητὸ τῶν ἀλόγων και τὸ βιαστικὸ κύλισμα τῶν τροχῶν, κάτω ἀπ' τὰ τεῖχη. Καὶ θυμήθηκα πῶς κάτω ἀπὸ τῆς σκοτεινὲς περιπλοκάδες εἶχα περπατήσει ἀπάνω στὴ βουβὴ γλῶσση, σφίγγοντας ἀπάνω μου ἕνα θερμό, λευκότατο σῶμα. Ἦταν ἡ λιγερὴ ἱέρεια, σὰ νεόβλαστος κλώνος. Εἶχε πονέσει τῆς ἀγρυπνίης και τῆς προσευχῆς μου και μιὰ νύχτα φάνηκε σὰ σκιὰ μέσα στῆς σκιῆς, και ἦλθε κοντὰ μου και μοῦ χάιδεψε τὰ μαλλιά μου. Ἐμοιαζε τόσο μὲ τὴ μαρμαρένια θεά, και εἶχε τόσο τὸ ἴδιο χαμόγελο ἀπάνω στὰ χεῖλη τῆς, ποῦ πίστεψα πῶς τὸ κρῦο μάρμαρο εἶχε ζωντανέψει και κατέβηκε ἀπ' τὸ ψηλὸ του βᾶθρο. Καὶ κάθε νύχτα κατέβαινε, και κάθε νύχτα περπατούσαμε κάτω ἀπὸ τῆς σκοτεινὲς περιπλοκάδες.

Και τώρα πρέπει νὰ πεθάνω ἀπάνω στ' ἄγρια τεῖχη. Τὸ μαῦρο σκοτάδι θὰ σκεπάσῃ τὰ βλέφαρά μου, και τὸ αἷμα μου θὰ τρέξῃ ἀπ' τὴν πληγὴ τοῦ κονταριοῦ και θὰ βάψῃ τὴ γῆ τὴ διψασμένη. Καὶ δὲν θὰ στεφανώσω πιά τὴν ὥραϊα θεά μὲ τριαντάφυλλα και δὲν θὰ στολίσω πιά τὰ μαλλιά μου μὲ τῆς ἀγριοβιολέττες τῶν βράχων. Γιὰ τὰ ξανθὰ μου μαλλιά στέφανα θὰ πλέκω, στὸ ἄγριο λιβάδι, ἀπὸ πικροὺς ἀσφοδέλους. Καὶ εἶνε τόσο ὥραϊο τὸ φῶς τοῦ-ρανοῦ και τόσο γλυκὸς ὁ ξανθὸς ἥλιος, και τὸ ἀεράκι ποῦ ἀναδεύει τῆς ἀνεμώνες τοῦ ἀγροῦ και τῆς ἀκρογιαλίας τὰ κρίνα, φιλεῖ τόσο γλυκὰ τὸ μέτωπό μου. Καὶ πέρα στὸ σκοτεινὸ ἄλσος, χαμογελάει ἡ ὥραϊα θεά, στεφανωμένη

μὲ ῥόδα... Ὁ θεῖον φῶς, ποιὸς νόμος προτάζει νὰ σ' ἀλλάξω μὲ τὸ μαῦρο σκοτάδι;

Σηκώθηκα, σὰν ξυπνημένος, ἀπὸ κακὸν ὄνειρο, ἄρπαξα ἀπὸ τὸ χῶμα τὴν ἀσπίδα και τὸ κοντάρι, πέρασα γρήγορα ἀνάμεσα ἀπὸ τῶν πλυσμένο πλῆθος και ὕστερα ἄρχισα νὰ τρέχω, σὰν τὸν ἄνεμο, σὰν νᾶφερνα μοκρυνὰ κάποιο μήνυμα. Ὅλοι παραμέριζαν μὲ βία κ' εὐλάβεια μπροστὰ μου. Ποτὲ ἄγγελος ποῦ φέρνει πικρὸν ἢ χαρούμενο μήνυμα στὴ μακρινὴ λαχάρα τῶν γυναικῶν και τῶν ἀνηλίκων, ποῦ πίσω τους ἄφισαν οἱ πολεμιστάδες, δὲν ἔβαλε παρόμοια φτερὰ στ' ἀνήσυχια πόδια του. Ὁ ἀέρας μ' ἔφερνε κ' ἐγὼ ἔσερνα πίσω μου τὸν ἀέρα. Ἀπὸ μακρυνὰ ἀντίκρυσσε τὸ ἱερὸ τὸ ἄλσος. Νέα ὀρμὴ μοῦ φτέρωσε τὰ πόδια. Καὶ σὰν ἔφθασα μέσα στὰ πρῶτα σκιερὰ δένδρα, στάθηκα νᾶνασάνω. Ἡ ζωὴ μοῦ χομογελοῦσε περίγυρα μὲ χίλια μάγια. Πέταξα τότε τὴν ἀσπίδα και τὸ κοντάρι και τᾶκρυσσε μέσα στοὺς πυκνοὺς θάμνους. Ἀπὸ μακρυνὰ μ' ἔφθανε και μὲ κυνηγοῦσε ἡ γλαλὴ τῶν ἀνδρῶν και τὰ ποδοβολητὰ τῶν ἀλόγων. Ἐχώθηκα βαδύτερα μέσα στὰ δένδρα, βρήκα τὸ ἥσυχο μονοπάτι, κάτω ἀπ' τῆς πυκνὲς περιπλοκάδες, και μὲ ἥσυχο ἀνάλαφρο βῆμα προχώρησα πρὸς τῆς λευκὲς κολῶνες. Κλειστὴ ἦτον ἡ πύλη τοῦ ὥραϊου ναοῦ, μανταλωμένες οἱ θύρες και καμμιὰ φωνὴ δὲν ἀποκρίθηκε στὴν προσευχή μου. Μόνον ὁ ἀέρας ἐβούιζε μέσα στῆς ψηλὲς βαλανιδιὲς και τὸ φύσημά του ἦταν ἄγριο και τρομερό, σὰν νὰ μ' ἔδιωχνε μακρυνὰ ἀπ' τὸν ἱερὸν τόπο. Τὰ γόνατά μου λύθηκαν τότε κ' ἔπесα κάτω σὰ νεκρός, ἀπάνω στὰ πυκνὰ χόρτα.

Ἐνας ὕπνος βαρὺς μοῦ σφάλισε τὰ βλέφαρα και ὅταν ξύπνησα ὁ λαμπρὸς ἥλιος κατέβαινε πρὸς τὸ μακρινὸ κῶμα. Ἀκουσα τότε γρήγορα βήματα νὰ ταράζουν τὴν ἡσυχία τοῦ ἄλσους και ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ πυκνὰ δένδρα εἶδα δύο νέους

πολεμιστάδες ποῦ προχωροῦσαν μὲ ἄγρια λόγια. Στὰ χέρια τους κᾶτι ἀστραφε ἀπ' τῆς τελευταῖες ἀκτίνες τοῦ ἥλιου. Ἦταν ἡ ἀσπίδα μου. Ὁ-ταν μ' ἀντίκρυσσε κάτω στὸ χορτάρι σταθήκαμε μπροστὰ μου, μὲ κύτταξαν μὲ τὴν ἄκρη τοῦ ματιοῦ τους και μοῦ πέταξαν μὲ καταφρόνια τὴν ἀσπίδα μου. Ἐγὼ ἔκρυσσε τὸ πρόσωπό μου μὲ τὰ χέρια μου. Τότε ἐνοιωσα ἕνα σίδερο νὰ μοῦ σχίξῃ τὸ στήθος και εἶδα τὸ πρᾶσινο χορτάρι κοκκινισμένο ἀπ' τὸ αἷμα μου. Μὲς ταυτιά μου κᾶτι τι ἐβούιζε σὰν ἄνεμος και μέσα στὸ ἀτελείωτο βουητὸ σφύριζαν βροσιὲς και κατάρεις.

Ἐπειτα ἡ μαύρη νύχτα κάθισε στὰ βλέφαρά μου.

Βρίσκομαι ἀκόμα κοντὰ στὴ θάλασσα, ἀπάνω στὸν ἔρημο βράχο. Καὶ νύχτωσε. Νύχτωσε βαθεῖα και δὲν τὸ κατάλαβα. Ἡ πούλια γέρνει στὸ βασιλεμά της. Ἡ καταχνιὰ σκορπίσθηκε, ὁ ἄνεμος μανίζει ἀπάνω στὴ θάλασσα και τὰ κύματα, κάτασπρα, ἀφρισμένα ἄτια, φουσῶντας ἄχνους ἀπ' τὰ ρουθούνια, μὲ τὰ χαλινάρια στὰ δόντια, πηδοῦν και τρέχουν καταποδιαστὰ μ' ἀνεμισμένες χήτες, νᾶνεβούνε στοὺς βράχους. Καὶ πάλι γκρεμίζονται μὲς στὴ θάλασσα. Εἶμαι ζωντανὸς τάχα, γιὰ εἶμαι κάποιο φάντασμα τῆς μοναξιάς, ποῦ ἡ κατὰρα τῶν θεῶν μὲ ἀνέβασε ἀπ' τῆς κρυψῶνες τῶν νεκρῶν και τοῦ σκοταδιοῦ τῆς πύλης μέσα στὴ νύχτα; Καὶ φεύγω, φεύγω μὲ τρομάρα μακρυνὰ ἀπὸ τὸν βράχο και ποῦ τρέχω δὲν ξέρω. Ζητῶ ἕνα χαμόγελο μακρινό — τὸ ξέρω τί ζητῶ — ζητῶ τὸ χαμόγελο τῆς μαρμαρένιας θεᾶς. Καὶ δὲν τὸν βρίσκω πουθενά. Καὶ σὰ φθάνω μέσα στὰ δάση, ὁ ἄνεμος σφυρίζει και γελάει μαζί μου, και σὰ φθάνω στὴ θάλασσα, τᾶφρισμένα κύματα σπάζουνε στοὺς βράχους ἀπάνω και γελοῦνε μὲ ἄγρια, κολασμένα γέλια.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΑΠΟ ΤΑ «ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΟΥ ΜΟΡΕΩΣ».*

Γ'. — ΤΟ «ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΗΣ ΚΟΥΓΚΕΣΤΑΣ»

Τὸ ὑπὸ τῶν Βιλλαρδουίνων ἰδρυθὲν ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τὴν 14. ἐκ. *πριγκιπᾶτον* τῆς Ἀχαΐας ἢ τοῦ Μορέως ὑπῆρξε τὸ λαμπρότερον καὶ σοφώτερον διωργανωμένον ἐκ τῶν πολυαρίθμων κρατιδίων, τὰ ὁποῖα οἱ ἱππῶται τῆς Δύσεως ἱδρυσαν ἐν ἑλληνικαῖς χώραις μετὰ τὴν κατακερμάτισιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, τὴν ἐπακολούθησάν εἰς τὴν δ' ὁστανροφορίαν. Σπανίως ἀναφέρει ἡ ἱστορία κατὰκτησιν, ἢ ὁποία μὲ τὴν σύνεσιν διεξήχθη καὶ τόσον εἰρηνικῶς προσηρμόσθη πρὸς τὸν ὑποταχθέντα λαόν, ὅπως ἡ κατάκτησις ἐν Μορέᾳ τῶν ἀξέστων, ἀλλὰ γενναιοψύχων ἱπποτῶν τῆς γαλλικῆς Καμπανίας καὶ Βουργουνδίας. Ἡ χώρα ἦτο ἤδη πρόσφορος νὰ δεχθῇ τὸ φεουδαλικὸν σύστημα, διότι ἐκ τῆς ἀναρχίας, ἢ ὁποία ἐβασίλευεν ἐν αὐτῇ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς Βυζαντινῆς κυριαρχίας, προέκυψαν ἡδὴ Ἑλληγες τοπάρχοι. οἱ ὁποῖοι ἔζων ἐν τῷ Μορέᾳ βίον ὅμοιον μὲ τοὺς φεουδάρχας τῆς Δύσεως. Ὅτε δὲ ἦλθον οἱ ξένοι κατακτηταί, οἱ κατωικοεικόλως ἐσυνθηκολόγησαν πρὸς αὐτοὺς, ἀφοῦ μάλιστα ὑπεσχέθησαν οὗτοι δι' ὅρκου, ὅτι θὰ τηρήσουν «τοῦ τόπου τὰ συνήθεια, τὸν νόμον καὶ τὴν πίστιν τῶν Ῥωμαίων».

Καὶ ἀληθῶς μετὰ σεβασμοῦ διεφύλαξαν οἱ Γάλλοι βαρῶνοι τὰς προνομίας τῶν Πελοποννησίων. Ἐν ἐπισήμῳ βιβλίῳ κατέγραφον τοὺς νόμους, τὰ *συνήθεια* καὶ τὰς ἐλευθερίας τοῦ τόπου, τὴν φεουδαλικὴν διανομὴν τῆς χώρας, τὴν υποχρέωσιν πρὸς στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ἀναλόγως τοῦ μεγέθους τοῦ φεοῦδου, καὶ καθόλου πᾶν ζήτημα σχετικὸν μὲ τὴν κατάκτησιν καὶ διοίκησιν τοῦ πριγκιπάτου. Ὁ πρίγκιψ δὲν ἠδύνατο αὐταρχικῶς νὰ κυβερνᾷ, ὥφειλε νὰ συμβουλευέται τοὺς περὶ αὐτὸν (*prendre conseil des hommes du pays*)· τὰ δὲ φεουδαλικά ζητήματα ἐλύοντο εἰς τὰς *κούρτας* τοῦ πρίγκιπος ἦσαν δὲ *κούρται*, συνάθροισις τῶν βαρῶνων, *μικρὰ μὲν κούρτη* συνάθροισις τῶν περὶ τὸν ἡγεμόνα, *μεγάλῃ δὲ ἡ δυνατὴ κούρτη* σύννοδος ὄλων τῶν βαρῶνων, ὄλον τοῦ πριγκιπάτου· διότι τὸ πριγκιπᾶτον τοῦ Μορέως ἦτο τόσον ἰσχυρὸν ὥστε δὲν περιοριζέτο εἰς μόνην τὴν Πελοπόννησον, ἀλλ' ὁ πρίγκιψ εἶχεν ὑποτελεῖς καὶ τὸν Μέγαν Κύρην τῶν Ἀθηνῶν, τὸν δοῦκα

τῆς Δωδεκανήσου ἢ Νάξου, τοὺς αὐθέντας τοῦ Εὐρίπου (τῆς Εὐβοίας) καὶ τὸν μαρκέσην τῆς Μπονδενίτσας.

Ἐν τῷ ἐπισήμῳ, βιβλίῳ, τὸ ὁποῖον ἐκαλεῖτο, φαίνεται, «*Βιβλίον τῆς Κουγκέστας*» ἢτοι «*Βιβλίον τῆς Κατακτήσεως*», κατεγράφησαν οἱ ἀγῶνες τῶν Φράγκων ἱπποτῶν πρὸς κατάκτησιν τῆς χώρας καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν ἰδρυθέντα «*κάστρα καὶ δυναμάρια*» πρὸς διατήρησιν αὐτῆς. Ἐκ τοῦ *Βιβλίου* τούτου φαίνεται ἀπερρευσαν τρία περιεργότατα *Χρονικά* μεταξὺ τῶν τόσον περιέργων χρονικῶν τοῦ μεσαιῶνος, τὰ γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα «*Χρονικά τοῦ Μορέως*». Συνήθως λέγοντες «*Χρονικὸν τοῦ Μορέως*» ἐννοοῦμεν τὸ ἑλληνικὸν κείμενον, τὸ ὁποῖον περιεσώθη μέχρις ἡμῶν εἰς πολιτικούς ἢτοι δεκαπεντασυλλάβους στίχους, καὶ τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη πολλάκις ὑπὸ τοῦ Buchon· ἀλλ' ὀφείλομεν νὰ ἐννοοῦμεν καὶ τὴν γαλλικὴν καὶ τὴν ἀραγωνικὴν παραλλαγὴν τοῦ *Χρονικοῦ*· διότι ἔχει καὶ τοῦτο τὸ ἐξαιρετικὸν τὸ *Χρονικὸν τοῦ Μορέως*, ὅτι κατέχομεν αὐτὸ εἰς πολλὰς παραλλαγὰς, εἰς πολλὰ κείμενα διαφόρων γλωσσῶν.

Τὸ ἑλληνικὸν *Χρονικὸν τοῦ Μορέως*, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ὀνομασθῇ καὶ *στιχηρόν*, — διότι αἱ ἄλλαι, αἱ ἀλλόγλωσσοι παραλλαγὰς εἶναι γραμμέναι εἰς λόγον πεζόν, — ἀνεκάλυψεν πρῶτος ὁ διάσημος Γάλλος μεσαιωνοδότης Buchon, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ πρῶτος σπουδαῖος ἐρευνητὴς τῆς φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι μετὰ τὸν μέγαν ἀλλὰ παλαιὸν Δουκάγγιον, τὸν «*πατέρα*» τῆς φραγκοβυζαντινῆς ἱστορίας». Ὁ Buchon ἐξέδωκε τὸ *Χρονικὸν* κατὰ πρῶτον τὸ 1825 ἐν γαλλικῇ μεταφράσει· ἀξία σημειώσεως πρὸ πάντων εἶναι ἡ ἔκδοσις τοῦ 1840 ἐν τοῖς *Chroniques étrangères* διὰ τὰς πολλὰς ἱστορικὰς σημειώσεις, καὶ ἡ τοῦ 1845 ἐν ταῖς *Recherches Historiques*, ἢ ὁποία κυρίως ἦτο ἐν χρήσει ἕως τῶρα εἰς τὰς ἱστορικὰς μελέτας περὶ τοῦ λατινοκρατηθέντος Μορέως¹. Σήμερον ὅμως ἔχομεν ὡς βάσιν τῶν ἐργασιῶν μας καλὴν φιλολογικὴν ἔκδοσιν τοῦ Ἀμερικανοῦ λογίου John Schmitt, ὁ ὁποῖος τὸ 1904 μετὰ ἐργασίαν πολλῶν ἐτῶν ἐδημοσίευσεν κριτικὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ *Χρονικοῦ* ἐν τῇ σειρᾷ τῶν Βυζαντινῶν κειμένων, τὰ ὁποῖα ἐκδίδονται ὑπὸ

¹ *Recherches historiques sur la principauté française de Morée et ses hautes baronnies*. τ. Β'. Βιβλίον τῆς Κουγκέστας, ἐν Παρισίοις 1845.

τὴν ἐπιστάσιαν τοῦ διασήμου Ἀγγλου βυζαντινολόγου J. Bury¹.

Ἡ γαλλικὴ καὶ ἀραγωνικὴ παραλλαγή τοῦ *Χρονικοῦ* τοῦ Μορέως εἶναι εἰς λόγον πεζόν· καὶ τὴν μὲν πρώτην ἀνεκάλυψε καὶ ἐδημοσίευσεν πάλιν ὁ Buchon², τὴν δὲ δευτέραν ὁ Γάλλος Ἀλφρέδος Morel-Fatio³. Σπουδαῖον ζήτημα ὑπάρχει, ποία ἐκ τῶν δύο κυρίων παραλλαγῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἡ γαλλικὴ, ποία εἶναι τὸ πρωτότυπον· πιθανώτερον φαίνεται, ὅτι καὶ αἱ δύο προέρχονται ἀπὸ ἐν ἐπίσημον βιβλίον, εἰς τὸ ὁποῖον κατεγράφοντο τὰ χρονικά τῆς κατακτήσεως, καὶ τὸ ὁποῖον θὰ ἐλέγετο «*Βιβλίον τῆς Κουγκέστας*». Ἡ δὲ ἀραγωνικὴ παραλλαγή πηγὰς ἔχει καὶ τὸ ἑλληνικὸν καὶ τὸ γαλλικὸν κείμενον, καὶ ἄλλας ἀκόμη χρονογραφίας, ἐκ τῶν ὁποίων μερικαὶ μας εἶναι ἀγνωστοί.

Κατὰ τὰς μελέτας περὶ τῆς φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι ὀφείλει νὰ μεταχειρίζεται κανεὶς καὶ τὰς τρεῖς συγχρόνως παραλλαγὰς· διότι ὅχι μόνον διαφωτίζουν καὶ συμπληρῶνουν ἡ μία τὴν ἄλλην, ἀλλὰ καὶ συνεχίζει τὴν ἀφήγησιν τῆς ἀρχαιοτέρας ἢ νεωτέρας ἐξ αὐτῶν. Τοιουτοτρόπως τὸ μὲν Ἑλληνικὸν *Χρονικὸν τοῦ Μορέως* περαίνει τὴν ἀφήγησίν του τὸ 1292, τὸ δὲ Γαλλικὸν ἐξακοουθεῖ μέχρι τοῦ 1304, καὶ τὸ Ἀραγωνικὸν μέχρι τοῦ 1377· ὅσα δηλαδὴ ἐξ αὐτῶν ἐγράφησαν εἰς μεταγενεστέρους χρόνους διηγούνται γεγονότα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀγνωστα εἰς τὰ παλαιότερα γραφέντα *Χρονικά*⁴.

Αἱ τρεῖς αὗται παραλλαγὰς τοῦ *Χρονικοῦ* τοῦ Μορέως, αἱ γραμμέναι εἰς διαφορετικὰς γλώσσας, ἡ ἑλληνικὴ, ἡ γαλλικὴ καὶ ἡ ἀραγωνικὴ, ὅταν μελετῶνται καὶ αἱ τρεῖς ὁμοῦ συγκρι-

¹ The Chronicle of Morea. Τὸ *Χρονικὸν τοῦ Μορέως*. A history in political verse, relating the establishment of feudalism in Greece by the Franks in the thirteenth century. Ἐν Λονδίνῳ 1904.

² *Recherches historiques* τ. Α'. Le livre de la Conquête de la principauté de la Morée, ἐν Παρισίοις 1845.

³ *Libro de los fechos et conquistas del principado de la Morea*, ἐν Γενεύῃ 1885.

⁴ Ἐχομεν καὶ ἰταλικὴν παράφρασιν τοῦ *Χρονικοῦ* τοῦ Μορέως, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν κείμενον. Ὁ δὲ *Χρονογράφος*, λαϊκὸν ἱστορικὸν ἀνάγνωσμα πολὺ ἀγαπητὸν εἰς τὸν λαόν μας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, περιλαμβάνει περὶ τὴν εἰς τὸ πεζὸν τοῦ ἑλληνικοῦ πάλιν *Χρονικὸν* — Περὶ πάντων τῶν εἰδικῶν ζητημάτων, τὰ ὁποῖα ἐγείρουσι τὰ *Χρονικά* τοῦ Μορέως ἐν ὅλαις ταῖς παραλλαγαῖς αὐτῶν, παρατέμνω εἰς τὴν προσεχῶς δημοσιευομένην μακρὰν πραγματείαν μου, *Τὰ Χρονικά τοῦ Μορέως, συμβολαὶ εἰς τὴν φραγκοβυζαντινὴν ἱστορίαν καὶ φιλολογίαν*, ἡ ὁποία ἐκτυπῶνται εἰς τὸ προσεχὲς τεῦχος (δ' τοῦ 5. τόμου) τοῦ *Δελτίου τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς ἑταιρίας τῆς Ἑλλάδος*.

τικῶς εἶναι πηγὰς ἀστείρευτοι περιέργων καὶ ὅλων ἀγνώστων εἰδήσεων περὶ τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου τοῦ φεουδαλικοῦ Μορέως. Δὲν μᾶς διηγούνται τὰ *Χρονικά* τοῦ Μορέως μόνον τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας, μόνον πολεμικὰ γεγονότα, μᾶς διηγούνται καὶ τὴν φεουδαλικὴν διοργάνωσιν τῆς κατακτηθείσης χώρας, μᾶς διηγούνται ἀκόμη περίεργα ἐπεισόδια τοῦ ἱπποτικοῦ βίου, τὰς ἐριδας μεταξὺ τῶν βαρῶνων κατακτητῶν, τοὺς ἔρωτας καὶ τὰς ψυχαγωγίας καὶ τὰ κυνηγέσια τῶν ἀνὰ τὰς κοιλάδας καὶ τὰ ὄρη τοῦ Μορέως. Ρίπτουν λαμπρὰς ἀκτῖνας, ἕνα προβολέα ἡλεκτρικὸν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, εἰς τὰ μεσαιωνικά σκότη τῆς Πελοποννήσου, καὶ φωτίζουν μίαν ἀπὸ τὰς πλέον παραδόξους καὶ πλέον γοητευτικὰς περιόδους τῆς μεσοχρονίου ἡμῶν ἱστορίας. Εἶναι δὲ τὰ ἐπεισόδια ταῦτα τοῦ φεουδαλικοῦ βίου τοῦ Μορέως ἀγνωστα, θαμμένα εἰς σπάνια βιβλία, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει ὁ καθεὶς εἰς τὰς χεῖρας του· καὶ διὰ τοῦτο θ' ἀφηγηθῶμεν μερικὰ εἰς τοὺς φίλους τῶν «*Παναθηναίων*» καὶ τῆς μεσαιωνικῆς μας ἱστορίας.

Διότι ἀνάγκη νὰ γνωσθοῦν εἰς κύκλον εὐρύτερον τ' ἀγνωστα ταῦτα *Χρονικά* τοῦ Μορέως· μᾶς μανθάνουν τὴν μεγάλην δύναμιν καὶ ζωτικότητα τοῦ ἑλληνισμοῦ, καὶ μᾶς δεικνύουν πῶς μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐξοικειώνονται οἱ ξένοι κατακτηταί πρὸς τὸν ἑλληνικὸν βίον· θὰ ἐξελληνίζοντο καὶ οἱ Φράγκοι βαρῶνοι ἐὰν ἔμενον περισσότερον καιρὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα· «... ἵσως θὰ ὑπῆρχε σήμερον ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἔλεγεν ὁ μέγας Γαλάτης διδάσκαλος Gaston Paris, μέγα θαλάσσιον κράτος, ἀντίστοιχον τοῦ ἀγγλικοῦ· θὰ συνέβαινε κατὰ παρόμοιον μὲ τὸ συμβᾶν εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τὴν νορμανδικὴν κατάκτησιν· οἱ ἰθαγενεῖς θ' ἀπερρόφων τοὺς κατακτητὰς, καὶ τὸ μέγα τοῦτο θαλάσσιον κράτος τῆς Ἀνατολῆς θὰ ἦτο ἀκραιφνὲς ἑλληνικόν»!

Δ'. — ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΤΟΥ ΜΟΡΕΩΣ ΚΑΙ Ο ΦΑΟΥΣΤ ΤΟΥ ΓΚΑΙΤΕ

Αἱ μεσαιωνικαὶ χρονογραφίαι καὶ τὰ μεσαιωνικά λογοτεχνικά ἔργα, ὅπως τὰ γαλλικὰ μυθιστορήματα περὶ τῆς Στρογγυλῆς Τραπέζης καὶ τοῦ Βρεττανικοῦ κύκλου, κατέχουσι μέσην τινὰ θέσιν μεταξὺ τῆς ἀκραιφνούς δημώδους ἢτοι κατὰ φύσιν λογοτεχνίας τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀτομικῶν λογοτεχνικῶν ἔργων. Ἡ δημώδης, ἡ κατὰ φύσιν λογοτεχνία, πρὸς γένεσιν τῆς ὁποίας εἰργάσθησαν ὅχι ἄτομα μεμονωμένα, ἀλλὰ γενεαὶ ὁλόκληροι, ἡ *littérature impersonnelle*,

* «Παναθηναῖα», 15 Νοεμβρίου 1905.

κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν καλλιτεχνικὴν λογοτεχνίαν, τὴν ὠρισμένου ἀτόμου, τὴν *littérature personnelle*, συνετέλεσεν εἰς τὴν σύστασιν χρονογραφικῶν καὶ λογοτεχνικῶν μεσαιωνικῶν ἔργων, ὅπως ταῦτα τ' ἀνάπαλιν ἐπέδρασαν ἐνίοτε ἐπὶ τὴν μόρφωσιν παραδόσεων καὶ παραμυθιῶν τοῦ λαοῦ. Ἀναφέρομεν μόνον ἓν παράδειγμα μεσαιωνικά τινα χρονικά, τὰ *Gesta Romanorum*, ἐγέννησαν τὰς περὶ τῆς τιμίας γυναικὸς καὶ τῆς Γενοβέφας δημοτικὰς παραδόσεις, ὅπως πάλιν ἐκ μεσαιωνικῶν χρονικῶν ἐνεπνεύσθη τὰ πλεῖστα τῶν δραμάτων του ὁ Σαίξπηρ.

Πλουσιωτάτην καὶ πρωτότυπον λογοτεχνικὴν καὶ ποιητικὴν ὕλην δύναται τις νὰ εὔρῃ περισσύτερον ἀπὸ κάθε ἄλλην χρονογραφίαν εἰς τὰ *Χρονικά τοῦ Μορέως* τὰ περιεργότατα ἐπεισόδια, τὰ ὁποῖα μετὰ χάριτος διηγούνται τὰ χρονικά ταῦτα, καὶ τὰ ὁποῖα ἔχουσιν ὑπόθεσιν τὸν φεουδαλικὸν μοραϊτικὸν βίον τῆς γ'. ἐκ., αἱ λεπτομέρειαι περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν Φράγκων βαρῶνων καὶ τῶν μεγάλων κυράδων τοῦ Μορέως, ἡ πρωτοφανὴς ἐν τῇ ἱστορίᾳ συνταύτισις καὶ εἰρηνικὴ συμβίωσις δύο διαφόρων κατὰ τὰ ἔθιμα καὶ νόμιμα λαῶν, — πάντα ταῦτα προσμένουσιν μεγάλον τινὰ καλλιτέχνην ὅπως ἐμφυσησὴ ζωὴν εἰς αὐτά. Ἀπὸ τὰ περιεργὰ καὶ τ' ἄγνωστα ἐπεισόδια τῶν *Χρονικῶν τοῦ Μορέως* θὰ ἐκλέξω μερικά, τὰ ὁποῖα θὰ συνυφάνω χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τῶν «Παναθηναίων» ἐξ ὅλων τῶν παραλλαγῶν τοῦ *Χρονικοῦ*, χωρὶς λογοτεχνικὰς ἀξιώσεις, ἀλλὰ μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ ἐξαίρω ἐκάστοτε πᾶν ὅ,τι χρησιμεύει πρὸς παράστασιν καὶ κατανόησιν καὶ τοῦ ἀξιολόγου μεσαιωνικοῦ λογοτεχνήματός μας καὶ τῆς τὸσον πολυμιγοῦς καὶ πολυταράχου φεουδαλικῆς κοινωνίας τοῦ Μορέως.

Ὁ ἡμέτερος Ἀλέξανδρος Παγκαβῆς, τοῦ ὁποῖου ἡ πολυμερὴς φιλογικὴ δραῖσις οὐδὲν ἔδαφος ἀφῆκεν ἀκαλλιέργητον, διέγνωσε τὴν ἀξίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ *Χρονικοῦ τοῦ Μορέως* ὡς λογοτεχνικῆς πηγῆς, καὶ ὡς ὑπόθεσιν τοῦ διηγήματός του «*Ἀυθέντης τοῦ Μορέως*»¹ ἔλαβεν ἐπεισόδιον ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ χρονογράφου. Τὸ μεσαιωνικὸν μας τοῦτο ἱστορικὸν ἔπος περιγράφει μὲ χαριέστατον τρόπον πῶς Σαμπλίτης, ὁ πρῶτος κατακτητὴς τοῦ Μορέως, ἔστειλεν ἐκ Γαλλίας τὸν ἐξάδελφόν του Ροβέρτον, καὶ πῶς οὗτος περιεπλανᾶτο ἀπὸ κάστρου εἰς κάστρον τῆς Πελοποννήσου

¹ Ἀπαντα τὰ φιλογικά, ἐν Ἀθήναις, 1876, τ. Η', σ. 1-263. Τὸ διήγημα τοῦ Παγκαβῆ ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ «Πανδώρα», τ. Α'. (1850-1851) σ. 145 κέξ.

διὰ νὰ εὔρῃ τὸν τοποτηρητὴν Βιλλαρδουῖνον καὶ τοῦ ζητήσῃ τὴν αὐθεντίαν τοῦ τόπου. Τὸ διήγημα τοῦ Παγκαβῆ μετέφρασεν ὁ Ad. Ellissen, προσθέσας καὶ ἐπεξηγηματικὰς σημειώσεις¹. Δὲν κρίνω ἐνταῦθα τὸ ἔργον τοῦ ἡμετέρου λογοτέχνου, καὶ δὲν ἐξετάζω κατὰ πόσον τοῦ ἐνεφύσησεν τὸ πνεῦμα τοῦ φεουδαλικοῦ βίου τοῦ Μορέως· τοῦτο μόνον παρατηρῶ, ὅτι τὸ λογοτέχνημα τοῦ Παγκαβῆ ἐγράφη καὶ αὐτὸ μὲ τὴν ἔμπνευσιν τῆς φιλοπατρίας, ἡ ὁποία εἶναι κοινὸς χαρακτὴρ ὅλων τῶν λογοτεχνικῶν ἔργων τῆς προγενεστέρας φιλογικῆς γενεᾶς².

Σπουδαιότερον εἶναι νὰ γνωσθῇ, ὅτι πιθανῶς ἐνέπνευσε τὸ *Χρονικὸν τοῦ Μορέως* τὸν μεγαλειότερον ποιητὴν τῶν τελευταίων χρόνων, τὸν Γκαῖτε, καὶ ὅτι οὗτος, ὅτε συνέγραψεν τὴν *Ἑλένην*, ἡ ὁποία εἶναι τὸ β'. μέρος τοῦ *Φάουστ*, ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἡμετέρου χρονογράφου συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς ἀντιπαραστάσεως, καὶ τῆς συνένωσεως τέλους, δύο διαφόρων κόσμων, τῶν κατὰ τῆς ἐποχῆς τῶν βορρᾶ ἐρχομένων ἀπὸ τὴν «κιμμερικὴν νύκτα» εἰς τὴν χώραν τῆς ἀνοιξέως καὶ τοῦ φωτός, τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ *Ἑλένη*, μὲ τὴν ὁποίαν συμπληρῶνεται ὁ *Φάουστ*, εἶναι κατ' ἐξοχὴν συμβολικὸν καὶ ἀλληγορικὸν ποίημα, ἐμπνευσθὲν ἐκ τῆς ἰδέας τῆς ἐνώσεως τοῦ κλασσικισμοῦ καὶ τοῦ ῥωμαντισμοῦ, τοὺς ὁποίους ἀντιπροσωπεύουν ὁ *Φάουστ* καὶ ἡ *Ἑλένη*. Ἀλλ' ὁ *Φάουστ* οὗτος εἶναι Βιλλαρδουῖνος, πρίγκιψ τοῦ Μορέως, ὁ ὁποῖος ἦλθεν ἀπὸ τοὺς βορείους τόπους εἰς τὴν ὠραίαν χερσόνησον, καὶ διαγεί βίον εὐτυχῆ μέσα εἰς τὸ κάστρον τοῦ ἐπάνω εἰς τὸ «βουνόπλαγον» τοῦ Ταυγέτου, περιστοιχισμένος ἀπὸ τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ βα-

¹ *Analekten der mittel-und neugriechischen Literatur*, τ. Β' μέρος β'. «*Der Fürst von Morea*, historische Novelle aus dem Anfange des 13tes Jahr.». Τὸ διήγημα μετεφράσθη καὶ γαλλιστί, βλ. Γ. Ρωμανοῦ, *Γραμματικὸς Ζώρης*, ἐν Κερκύρᾳ 1870, σ. 20, σημ. 1. Περὶ τοῦ ἐπεισοδίου τοῦ Ροβέρτου θὰ εἰπώμεν καὶ εἰς ἀκόλουθον ἄρθρον.

² Ὁ Ρωμανός (ἐνθα ἀν.) ἐπαινεῖ τὸ ἔργον, ὡς «ὠραῖον ἐθνικὸν διήγημα». Τοιαύτη ἦτο ἡ ἀντίληψις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅτι παντὸς λογοτεχνήματος τὸ πρῶτιστον ἦτο ἐθνικὸς σκοπός. Πόσον οἱ τοιοῦτοι «πατριωτικοὶ διθύραμβοι» ἀποξενώνουν τὸ διήγημα τοῦ Παγκαβῆ ἀπὸ τὴν ζωὴν τὴν μεσαιωνικὴν βλ. Ellissen, ἐνθ. ἀν. σ. XXXIV κέξ. πρὸς. Tozer, *The Franks in the Peloponnese*, σ. 29 σημ. 3 (ἀνατύπωσις ἐκ τῆς *Journal for Hellenic Studies*, 1883). — Ὁ ἐπιφανὴς μεσαιωνοδόφης Κάρολος Χόλφ μνημονεύει τὸ διήγημα καὶ ὑπόσχεται, ὅτι θὰ κάμῃ ἐκτενὴ λόγον ἐν τῇ μακρῇ του, *ἱστορίᾳ τῆς φραγκικῆς Ἑλλάδος*, τὴν ὁποίαν ἐσχόπει ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασε νὰ γράψῃ (*Griechische Geschichte*, ἐν τῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ τοῦ Ersch καὶ Gruber, τ. 85ος, σ. 211, σημ. 28).

ρώνους. Ὁ Σμίθ, ὁ ὁποῖος ἐσχάτως ἐδημοσίευσεν ὠραίαν ἔκδοσιν τοῦ Ἑλλ. *Χρονικοῦ τοῦ Μορέως*, εὗρίσκει ἐν τῷ δράματι τοῦ Γκαῖτε πολλοὺς ὑπαινιγμοὺς εἰς τὰς διηγήσεις τῆς περιέργου ἡμῶν μεσαιωνικῆς χρονογραφίας, ἡ ὁποία τοιοῦτοτρόπως ἔρχεται εἰς σχέσιν μὲ τὴν πανευρωπαϊκὴν λογοτεχνίαν¹.

Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ὁ Γκαῖτε μετ' ἐνδιαφέροντος παρακολουθεῖ τὴν Ἑλλάδα σπουδάζων τὴν γεωγραφίαν καὶ τὴν δημώδη λογοτεχνίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ· τὸ 1823 δημοσιεύονται μεταφράσεις αὐτοῦ νεοελληνικῶν ἡπειρωτικῶν ᾠμάτων. Λοιπὸν ἐγνωρίζεν ὁ Γκαῖτε τὰ ἑλληνικά καὶ ἡδύνατο νὰ ἐννοήσῃ τὸ Ἑλλ. *Χρονικὸν τοῦ Μορέως*· ἀλλὰ, ὅτ' ἔγραφε τὴν *Ἑλένην*, δὲν εἶχε γίνει οὐδεμία ἑλληνικὴ ἔκδοσις τοῦ *Χρονικοῦ*, τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἑλληνιστὶ τὸ 1845, καθ' ὃν χρόνον ὁ Γκαῖτε εἶχεν ἤδη ἀποθάνει· ἡδύνατο μόνον νὰ ἔχῃ ὁ μέγας οὗτος ποιητὴς ἀνὰ χεῖρας τὴν ἔκδοσιν τοῦ 1825, τὴν ὁποῖαν ἐδημοσίευσεν ὁ Buchon ἐν γαλλικῇ μεταφράσει. Ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Βαϊμάρης, τῆς πόλεως τοῦ Γκαῖτε, δὲν σώζεται κἀνὲν ἀντίτυπον τῆς ἐν γαλλικῇ μεταφράσει ἐκδόσεως ταύτης τοῦ Buchon· ἀλλ' ἴσως ἔξωθεν νὰ ἐδανείσθῃ αὐτὴν ὁ Γκαῖτε ἢ καὶ νὰ ἔλαβε δι' ἀλληλογραφίας περίληψιν τοῦ *Χρονικοῦ τοῦ Μορέως*².

Ὁ Γκαῖτε φαντάζεται μίαν ἡγεμονίαν Πελοποννησιακὴν, τὴν ὁποίαν κυβερνᾷ εἰς φεουδαλικὸς ἡγεμὼν. Ὁ *Φάουστ* εἶναι ἡγεμὼν τῆς κατακτηθείσης χώρας, τῆς Πελοποννήσου, περιστοιχίζεται ἀπὸ τοὺς πιστοὺς ὑπηκόους του, καὶ ἐνθυμίζει ἐναργῶς τοὺς πρίγκιπας τοῦ οἴκου τῶν Βιλλαρδουῖνων καὶ ἰδίως τὸν Γουλιέλμον Βιλλαρδουῖνον, τὸν μεγαλόψυχον πρίγκιπα τῆς Ἀχαΐας, πρὸς τὸν ὁποῖον καὶ τὸ *Χρονικὸν τοῦ Μορέως* ἰδιαιτέραν δεικνύει προτίμησιν. Ὁ *Φάουστ* Βιλλαρδουῖνος, ὡς ἀληθινὸς φεουδάρχης τοῦ βορρᾶ, περιμένει τὴν φαιδρὰν Ἑλένην ἐπάνω εἰς τὸ ἀφικρὸν (ὄχυρον) κάστρον του, τὸ ὁποῖον ἔκτισεν εἰς τὸν Μυστράν.

«Τόσα χρόνια, λέγει ὁ Φορκύας εἰς τὴν Ἑλένην, ἔμεινεν ἔρημη ἡ ὄρεινὴ κοιλὰς, ὅπου ἀνα-

¹ Schmitt, *The Chronicle of Morea*, σελ. LVIII-LXVI. — Τοῦ αὐτοῦ, *Die Chronik von Morea als eine Quelle zum Faust*, ἐν Λειψίᾳ, 1904 (ἐν τοῖς *Hochschul-Vorträge*, τεύχ. 34ον καὶ 30ον).

² Ὁ Pniower, ὁ ὁποῖος ἐπὶ μακρὸν ἠσχολήθη μὲ τὸν Γκαῖτε, ἔγραψεν ἐπίκρισιν τῆς γνώμης τοῦ Σμίθ, καὶ δὲν παραδέχεται σχέσιν τοῦ *Φάουστ* καὶ τοῦ *Χρονικοῦ*· ὁ Γκαῖτε ἤξευρεν ἐξ ἄλλων χρονογραφιῶν τοῦ μεσαιωνοῦ τὰς ἐκστρατείας τῶν Φράγκων εἰς τὴν Ἀνατολήν· βλ. Ἀδ. Ἀδαμαντίου, *Τὰ Χρονικά τοῦ Μορέως*.

βαίνει ὑψηλὰ πρὸς βορρᾶν τῆς Σπάρτης καὶ ὀπίσω τῆς ἔχει τὸν Ταυγέτον, ὅπου, σὰν φαιδρὸν θυάκιον κυλᾷ κάτω ὁ Εὐρώτας, κ' ἔρχεται ὕστερα, μέσα στὴν κοιλάδα μας καὶ μέσα στὰ καλάμια, νὰ θρέψῃ τοὺς κύκνους μας. Ἐκεῖ κάτω, ὀπίσω ἀπὸ τὴν ὄρεινὴν κοιλάδα, μία φυλὴ θυποκίνδυνος ἐγκατεστάθη, ὅπου· ἐβγήκεν ἀπὸ τὴν κιμμερικὴν νύκτα. Ἐκεῖ ἓνα κάστρον ὄχυρον ὑψώθη, καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἡ φυλὴ αὐτὴ ποδοπατᾷ, ὅπως τῆς ἀρέσει, τὴν χώραν καὶ τοὺς κατοίκους...

Ἑλένη. — Ἐχουν κἀνένα ἀρχηγόν; Εἶναι πολλοὶ αὐτοὶ οἱ λησταὶ καὶ ἀγαπημένοι μεταξὺ των;

Φορκύας. — Δὲν εἰν' αὐτοὶ λησταί, ἀλλ' ἓνας εἶναι ὁ ἀρχηγός των... Ἡμποροῦσεν αὐτὸς ὅλα νὰ τὰ πάρῃ δικά του· ἠὲ χαριστήθη μὲ ὀλίγα δῶρα, κ' αὐτὰ δὲν τὰ λέγει πῶς εἶναι φάρος.

Ἑλένη. — Καὶ τί εἶδους ἄνθρωπος εἶναι;

Φορκύας. — Δὲν εἰν' ἄσχημος. Μοῦ ἀρέσει ἑμένα. Εἰν' ἄνθρωπος ζωηρὸς καὶ γενναῖος καὶ καλοκαμωμένος, φρόνιμος ἄνθρωπος, ὅπως εἶναι ὀλίγοι μέσα στοὺς Ἕλληνας.

(Γκαῖτε, *Φάουστ*, μέρος δεῦτερον, πρᾶξις γ'. στ. 8694 κέξ.).

«Φρόνιμος ἄνθρωπος» λέγει πρὸς τὴν Ἑλένην ὁ Φορκύας, ὅτι ἦτον ὁ φεουδαλικὸς ἐκείνος ἡγεμὼν, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τ' ὄχυρόν του κάστρον ἐπάνω στ' ἀπόκρημα «βουνόπλαγα» τοῦ Ταυγέτου ἐκυβέρνηεν τὸν κατακτηθέντα λαόν. *Φρόνιμος* ὀνομάζουν τὰ *Χρονικά τοῦ Μορέως* τὸν μεγαλόψυχον πρίγκιπα Γουλιέλμον Βιλλαρδουῖνον, καὶ οἱ σύντροφοί του πραγματικῶς δὲν εἶναι λησταί, ἀλλ', ἀφοῦ «μὲ τὸ σπαθὶ ἐκέρδιζαν τὸν τόπον τοῦ Μορέως»¹, τὸν ἐκυβέρνηον ὡς πατέρες, «τοὺς ἐκρατοῦσαν στὸ δίκαιον, τοῦ τόπου τὰ συνήθεια»². Τὸ δὲ ὄχυρόν κάστρον, ὅπου ὁ Βιλλαρδουῖνος μεταμορφωνόμενος εἰς *Φάουστ* τῶν σκοτεινῶν γεωμανικῶν παραδόσεων, συναντᾶται μὲ τὴν *Ἑλένην*, ἡ ὁποία συμβολίζει τὸ διανγὲς κάλος τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, εἶναι τὸ κάστρον τοῦ Μυστρά, τὸ ὁποῖον ἔκτισεν, ὡς μᾶς παραδίδουν τὰ *Χρονικά τοῦ Μορέως*, αὐτὸς ὁ πρίγκιψ Γουλιέλμος.

Ἡ Ἀρκαδία δέ, ἡ κλασσικὴ χώρα τῆς βουκολικῆς ποιήσεως καὶ τῶν μυθολογικῶν εἰδυλίων, ἡ *Μεσαρέα* τοῦ Ἑλλ. *Χρον.*, εἶναι ἡ χαριέσσα σκηνογραφία, μέσα εἰς τὴν ὁποίαν μᾶς παρουσιάζ-

¹ Ἑλλ. *Χρον.* στ. 4271 κέξ. καὶ ἄλλαχού.

² Ἐνθα ἀν. στ. 7886 καὶ ἄλλ.

ζει ὁποιητὴς τὸν Βιλλαρδουῖνον περιστοιχισμένον ἀπὸ τὴν λαμπρὰν συνοδίαν του· εἰς τὴν ὀρεινὴν ταύτην χώραν, τὴν χώραν τῶν μύθων καὶ τῶν βουκόλων καὶ τῶν ποιητῶν, ἀπολαύουσιν ὁ Φάουστ καὶ ἡ Ἑλένη τὴν χαρὰν καὶ τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἔρωτός των. Ἡ Ἀρκαδία εἶναι τὸ κέντρον τοῦ ἰδανικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησεν εἰς τὴν φαντασίαν του ὁ ποιητής, καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἔρχεται *φρόνιμος* ἡγεμὼν μετὰ ἱπποτῶν σιδηροφράκτων ἀπὸ τὰς σκοτεινάς, τὰς κιμμερίας νύκτας τοῦ γερμανικοῦ βορρᾶ, διὰ τὴν ἐνῶσιν τὴν ἰσχύν του πρὸς τὴν αἴγλην καὶ τὸ φῶς τῆς Ἑλλάδος.

Πνεῦμα σκυθρωπὸν γερμανικόν, καὶ διαυγὲς ἑλληνικόν, κλασσικὴ καὶ ῥωμαντικὴ ποίησις συνενώνονται διὰ μέσου τῶν αἰώνων, τὰ δὲ σύμβολα τῆς ὑψιπετοῦς ταύτης ἐνώσεως εἶναι ὁ Φάουστ καὶ ἡ Ἑλένη. Καὶ ἐὰν ὁ Γκαῖτε δὲν ἐγνώριζεν τὰ *Χρονικά* τοῦ *Μορέως*, ἡδύνατο νὰ ἐμπνευθῇ τὸν ὑψηλὸν τοῦτον συμβολισμὸν ἀπὸ τὰς σταυροφορικὰς ἐκστρατείας τῶν πολεμιστῶν τῆς Δύσεως εἰς τὰς χώρας τῆς ποιήσεως καὶ τοῦ γλαυκοῦ αἵθέρος. Ἀλλ' ὅταν διαβάσῃ κανεὶς τὴν πολυτίμον αὐτὴν μεσαιωνικὴν χρονογραφίαν, καὶ ὅταν βλέπῃ ἐπάνω εἰς τὰ φαιδρὰ βουνὰ τοῦ *Μορέως* τὰ σκυθρωπὰ κάστρα τῶν Φράγκων ἱπποτῶν, ἀναπλάσσει εἰς τὴν φαντασίαν του τὴν ἐμπνευσμένην εἰκόνα τοῦ Γκαῖτε, ἡ ὁποία μᾶς ζωγραφίζει τὸν μεσαιωνικὸν κόσμον προστρέχοντα νὰ συνενωθῇ μετὰ τοῦ ἀρχαίου. Τὴν χαρὰν καὶ τὸ ἀναβάπτισμα αὐτὸ τοῦ μεσαιωνικοῦ κόσμου

εἰς τὰ φωταυγῇ νάματα τῆς κλασσικῆς Ἑλλάδος, τὸ ἡσθάνθησαν καὶ οἱ Φράγκοι βαρῶνοι, ὅταν ἦλθαν εἰς τὴν χώραν τοῦ φωτός: ἀπὸ τότε, ὅπου ἐπλάτυνεν ἡ αὐθεντία τοῦ πρίγκιπος Γουλιέλμου, λέγει τὸ *Χρονικὸν* τοῦ *Μορέως*. οἱ καβαλλάροι οἱ ἀρχιερεῖς, ὅλοι οἱ φλαμουριάροι τοῦ *Μορέως* ἄρχιζαν νὰ κτίζουν ὁ κάθε εἰς στὸν τόπο του κάστρα καὶ δυναμάρια¹. καὶ ὁ μέγας πρίγκιψ τοῦ *Μορέως* Γουλιέλμος Βιλλαρδουῖνος, ὁ Φάουστ τοῦ Γκαῖτε, «περίχαρος» καὶ μεγαλοπρεπὴς γυρίζει τὸν τόπον του νὰ ἴδῃ τὰ κάστρα καὶ τὰς χώρες: «οὐδὲν ὑπῆγεν μοναξὸς ὥσάν φτωχὸς στρατιώτης, — ἀλλ' ἐδιέβη ὡς πρίγκιπας, καλὰ συντροφεμένος». μικροὶ καὶ μεγάλοι ἔτρεχαν στὴν συντροφίαν. «ἄλλοι ἐβαστοῦσαν ἄρματα, ἄλλοι χωρὶς ἄρμάτων»².

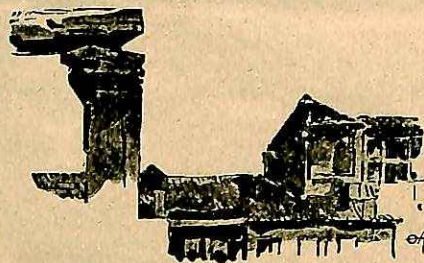
Ἄλλοι μὲ ἄρματα καὶ ἄλλοι χωρὶς ἄρματα, πότε μὲ τὰ ἔργα τὰ πολεμικὰ καὶ πότε μὲ τὰς εἰρηνικὰς ἡδονὰς τοῦ βίου, ἐπερνοῦσαν μέσα εἰς τὰ κάστρα τῶν οἱ φλαμουριάροι τοῦ *Μορέως* «τὸν πιὸ εὐχάριστον βίον, ὅπου ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ φαντασθῇ» — τοῦ κόσμου γὰρ τὴν ἡδονὴν ἤθελαν κ' ἀγαποῦσαν, — κ' ἐχαίρονταν ἀμφοτέρωθεν πρὸς τὸν καιρὸν ὅπου εἶχαν — *et menoît*, λέγει ἐν τῇ μεσαιωνικῇ ἀφελείᾳ του τὸ Γαλλικὸν *Χρονικόν*, *la meilleur vie que nul pueust mener*³.

¹ *Ἑλλ. Χρον.* στ. 3142 κέξ. — *Γαλλ. Χρον.* σελ. 100.

² *Ἑλλ. Χρον.* 4512 κέξ.

³ *Ἑλλ. Χρον.* στ. 3168 κέξ. — *Γαλλ. Χρον.* σελ. 101.

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ Ι. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

ΥΠΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΟΦΟΠΙΑ — ΥΠΟ ΘΕΜΟΥ ΑΝΝΙΝΟΥ

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ
ΤΩΝ «ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΩΝ»

ΥΠΟ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΥ Α. Σ. ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΟΥ

Μάθημα Πέμπτον. — Πολύκλειτος και Σκόπας.

ΝΕΩΤΕΡΟΙ καλλιτέχναι διεκήρυξαν ὅτι τὰ ἀγάλματα τῆς Ἑλληνικῆς Πλαστικῆς ἔχουν τι τὸ ὁμοιομορφον καὶ μονότονον, ὡς τέκνα μιᾶς οἰκογενείας. Ἡ θεωρία αὕτη στηρίζεται εἰς ἐπιπολαίαν γνῶσιν τῶν μνημείων. Βεβαίως εἰς γενικά σημεῖα, ὅπως εἶναι ἄλλως τε φυσικόν, συμφωνοῦν οἱ μεγάλοι καλλιτέχναι, ἀλλ' εἰς τὰς λεπτομερείας πέλαιος δλόκληρον τοὺς χωρίζει.

Ὁ Πολύκλειτος ἐπὶ παραδείγματι συμμαθητῆς τοῦ Φειδίου, κατὰ δέκα περίπου ἔτη νεώτερός του, ἀποτελεῖ νέον κόσμον, ἐπίσης ὥρατον, ἐπίσης ὑψηλόν καὶ μέγαν, καθαρὸν καὶ εὐδιάκριτον, καὶ δεικνύει πόσον γόνιμον, δυνατόν καὶ πρωτότυπον ἦτο τὸ πνεῦμα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

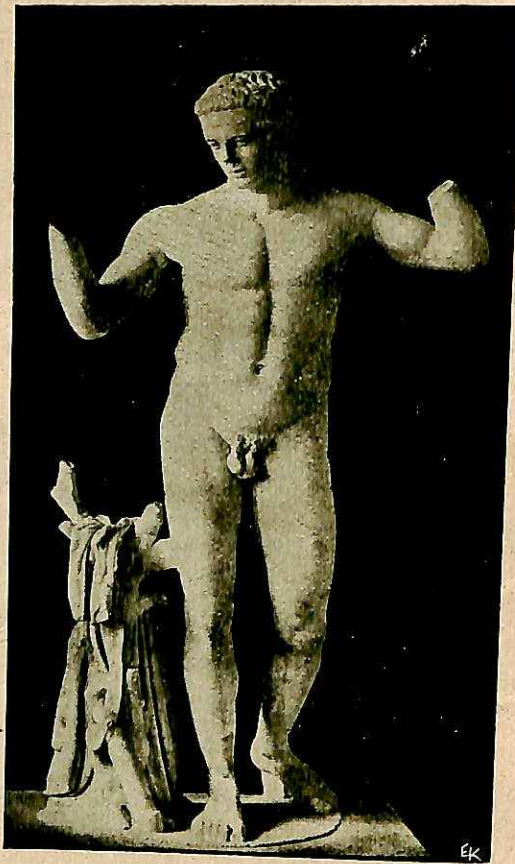
Ὁ μέγας αὐτὸς Ἀργεοσικυώνιος διδάσκαλος τῆς Τέχνης κατεσκεύασεν ὅλα σχεδὸν τὰ ἔργα του χαλκῷ· ἐφημιζέτο ὅτι καὶ τὸν Φειδίαν ὑπερέβαινε εἰς τὴν χαλκουργικὴν. Ἡμεῖς σήμερον δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἀπολαύσωμεν τὴν τέχνην τοῦ Πολυκλείτου ἐπὶ τῶν ἀντιγράφων ἐπαρκῶς· χάνουν πολὺ περισσότερον τὰ ἔργα του εἰς τὰ ἀντίγραφα, παρ' ὅσον τὰ ἔργα τοῦ Φειδίου· διότι ὁ τελευταῖος τόσον πλοῦτον ἰδανικότητος ἔδιδεν εἰς τοὺς θεοὺς του, ὥστε ὅσον καὶ ἂν χαθῇ εἰς τὰ ἀντίγραφα καὶ θὰ μείνῃ ἐπὶ τέλους, ἐν ᾧ οἱ ἄνθρωποι τοῦ Πολυκλείτου, διότι σχεδὸν μόνον ἀθλητὰς κατεσκεύασε κατὰ τὴν πατροπαράδοτον εἰδικότητα τῆς Ἀργεοσικυωνίας Σχολῆς, μετὰ ὀλίγα καὶ ὁρισμένα χαρακτηριστικά των, καὶ ὀλίγον ἂν χάσουν εἰς τὰ ἀντίγραφα, βλέπονται καιρίως.

Σχεδὸν ὡς ἐκ συνθήματος τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Φειδίας μετὰ τὴν Ἀθηνῶν του ἀνέτρεπε τὸ καλλιτεχνικὸν καθεστῶς, ὁμοίως καὶ ὁ Πολύκλειτος μετὰ τὸν Δορυφόρον του ἀνέεωνε ἄρδην καὶ ἐπλούτιζε τὸν κανόνα τοῦ Ἀγέλαδα. Ὁ Δορυφόρος, κατασκευασθεὶς περὶ τὸ 448 π. Χ., παριστᾷ νεανίαν τῆς παλαιᾶς στραφῆς καὶ τοῦ στρατοπέδου εἰς τὸ τέλειον σημεῖον τῆς ἡλικίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς σωματικῆς του ἀναπτύξεως. Τὰ μέλη του ἔχουν ὑπολογισθῇ μετὰ ἀκριβείαν μαθηματικὴν, διὰ τοῦτο δὲ ὀνομάσθη *Κανὼν*, δηλ. μονάς, συνιστάμενος ἀπὸ τὴν ἐπανάληψιν ἑνὸς μέτρου ὡς βάσεως τοῦ δακτύλου, ὁ ὁποῖος ἐπαναλαμβανόμενος σχηματίζει ὅλα τὰ μέλη ἢ κεφαλὴ ἐπτάκις ἐπαναλαμβανομένη σχηματίζει τὸ ὕψος τοῦ σώματος.

Ἰδίως ἡ κάμψις τοῦ σκέλους ὡς ἐν βαδίσματι εἶναι ἀνακάλυψις τοῦ Πολυκλείτου, καὶ ἔκτοτε κοινὸν κτήμα τῆς παγκοσμίου τέχνης. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἔκφρασις τοῦ ἀγαθοῦ καὶ εὐγενοῦς νεανίου εἶναι καθαρὰ καὶ εἰλικρινὴς, ὅπως εἶναι καθαροὶ οἱ ἀριθμοί, ἐκ τῶν ὁποίων ὑπελογίσθη τὸ σῶμα του.

Ὁ Δορυφόρος εἶναι ἥπιος, εὐπειθὴς καὶ καρτερικός, βαδίζει ὡς στρατιώτης πρὸς τὰ ἐμπρὸς πάντοτε, οὐδέποτε ὑποχωρῇ· δὲν σπεύδει· ἔχει ὀλίγας καὶ σταθερὰς ἰδέας, πλήρη αὐτοπεποιθήσιν καὶ ἀκριβῆ συναισθησιν τῶν καθηκόντων του. Εἶναι τύπος Δωριέως, εἶναι ὁ ἀληθὴς Σπαρτιάτης, ὁ τέλειος πολίτης μιᾶς ἰδεώδους πολιτείας.

Ἀληθῆ ἀναστάσιον ἔφερεν εἰς τὴν τέχνην ὁ Δορυφόρος· οἱ καλλιτέχναι ἀπ' ἐκεῖ ἐλάβανον τὰ μέτρα

Διαδούμενος τοῦ Πολυκλείτου. — Ἐθνικὸν Μουσεῖον. — Μαρμαρίνον ἀντίγραφον.

καὶ τὴν συμμετρίαν διὰ τὰ ἔργα των, καὶ ὁ Δορυφόρος ἦτο ἡ πυξὶς των εἰς τὴν ἐργασίαν των.

Νέον σταθμὸν μετὰ πολλὰ ἄλλα ἔργα τοῦ Πολυκλείτου δεικνύει ἡ Ἀμαζών του, μετὰ τὴν ὁποίαν ἐνίκησε τὸν Φειδίαν, καθὼς λέγουσιν οἱ παλαιοί· καὶ εἶναι εὐνόητον τοῦτο· διότι ὁ ἰδεαλιστὴς Φειδίας, παρασυρόμενος ἀπὸ τὸν ἐαυτὸν του, ἔδωκε φυσιογνωμίαν εἰς τὴν Ἀμαζόνα του, ἀρμόζουσαν εἰς Θεάν· ἐν ᾧ ὁ μεθοδιστὴς Πολύκλειτος, συνειδησέν μετὰ τὴν κατασκευὴν ἀνθρώπων, τὴν παρέστησεν ὥραιαν, τελείαν, ἀνδροπρεπὴ καὶ γυμνασμένην καλλονήν, ἀλλὰ καὶ μετὰ φυσιογνωμίαν θνητῆς γυναικὸς, ὅπως ἦτο.

Νέον εἰσάγει ἡ Ἀμαζών μετὰ τὴν πλουσιωτέραν συμμετρίαν ἐκ τῆς ὑψώσεως τῆς χειρὸς ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς καὶ μετὰ τὴν κίνησιν· διότι, ἐν ᾧ ὁ Δορυφόρος εὐρίσκεται ἐν πορείᾳ, ἡ Ἀμαζών παρίσταται εἰς τέρμα κινήσεως.

Ἄλλον μέγαν σταθμὸν ἀποτελεῖ ὁ Διαδούμενος, περιφρημον ἔργον τοῦ Πολυκλείτου, ὁ ἐπονομαζόμενος «ὁ ὥρατος» καὶ πωληθεὶς, ὡς λέγει ὁ Πλίνιος, εἰς ἀμὴν 100 ταλάντων, ἦτοι φρ. χρ. σημερινῶν 5.400.000. Τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο, τὸ ὁποῖον βεβαίως δὲν εἶναι κατὰ γράμμα ἀληθές, καὶ τὰ πολλὰ τοῦ Διαδουμένου

ἀντίγραφα, δηλώνουν τὴν μεγάλην φήμην τοῦ ἔργου.

Παρίσταται νεανίας νικήσας καὶ δένων τὴν νικητήριον ταινίαν περὶ τὴν κεφαλὴν του· ἡ ἰδέα τῆς κινήσεως εἶναι εἰς αὐτὸν περιστροφικὴ μᾶλλον, ἢ δὲ ὑψώσεως τῶν χειρῶν δίδει νέον πλοῦτον γραμμῶν καὶ ἔξοχον συμμετρίαν. Καὶ ἡ ἔκφρασις του εἶναι πλουσιωτέρα· παρίσταται σεμνὸς καὶ κόσμιος, χαίρει εἰλικρινῶς διὰ τὴν νίκην του ἀλλὰ χωρὶς καμμίαν ὑπεροψίαν καὶ ἐκφράζει τὸν πόθον νὰ τὰς συνεχίσῃ ὀρθῶς καὶ δικαίως, ἐργαζόμενος καὶ κοπιᾶζων.

Ἀλλὰ τὸ τέλος τῆς μεγάλης δράσεως τοῦ Πολυκλείτου δεικνύει ὁ χαριέστατος «Εἰδωλῖνος» τῆς Φλωρεντίας, παιδίον 14 ἐτῶν, ἐκ χαλκοῦ, ἔργον πιθανῶς πρωτότυπον τοῦ Πολυκλείτου. Τὸ αἰθέριον τοῦτο πλάσμα, ἀνώτερον πάσης περιγραφῆς, δεικνύει ὅτι ὁ Πολύκλειτος ἔπεινε νὰ καταργήσῃ τὴν κάμψιν ἐκεῖ· τὸ σκέλος ὡς ἐν βαδίσματι, τὴν ὁποίαν ἀνεκάλυψε ἡ αὐτὴ ἡ δόξα του, ἀλλὰ καὶ ἡ πέτρα τοῦ λυγροῦ ἦτο αὐτὴ ἡ δόξα του, ἀλλὰ καὶ ἡ πέτρα τοῦ σκανδάλου δι' αὐτόν. Λοιπὸν, ἀπ' οὗ ἔφθασεν εἰς τὸν τέλειον προσδιορισμὸν τοῦ κορμοῦ, τὴν κατήγησεν ὡς στοιχεῖον ἐξωτερικῶν τὴν κίνησιν, καὶ παρέστησεν τὸν Εἰδωλῖνον πατοῦντα μετὰ ὅλον τὸ πέλμα, ἰστάμενον ἥρεμον, ἀλλὰ δυνάμενον νὰ κινήθῃ, ὅπως θέλει.

Ὁ Εἰδωλῖνος προαναγγέλλει ὡς μετὰ σάλπιγγα τὸν Ἀποξυόμενον τοῦ Λυσίππου, τὸ τέλειον δημιούργημα τῆς Ἀργεοσικυωνίας Σχολῆς.

Εἰς κατασκευὴν θεῶν δὲν ἠσχολήθη ὁ Πολύκλειτος· μόνον τὴν Ἥραν κατεσκεύασε διὰ τὸ Ἡραῖον τῆς πατρίδος του, ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος· Ἐπεὶ ταῦτα εἰς τὴν παράστασιν τῆς θεᾶς ταύτης καὶ ἱαχε νωποῖσεν τὸ αἶσθημα τῶν Ἑλλήνων τόσον πολὺ, ὥστε ἡ Ἥρα του ἔμεινε ὡς τύπος πλέον, ὅπως ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ὁ Ζεὺς τοῦ Φειδίου.

Τὴν Ἥραν διακρίνομεν ἐπὶ ὥραιον νομισμάτων τοῦ Ἀργεοῦ καὶ εἰς τινὰ μαρμάρινα ἀντίγραφα, τῶν ὁποίων μόνον αἱ κεφαλαὶ ἐσώθησαν· μίαν ἐξ αὐτῶν ἔξυνει ὁ πατὴρ τῆς Ἀρχαιολογίας Βίγκελμανν. Ἀπ' αὐτῆς βλέπομεν ὅτι ἡ Ἥρα παρεστάθη ὡς νεαρὰ ὥριμος γυνὴ ὀλίγον μετὰ τὸν γάμον της, μετὰ τὸ ὑψηλὸν καὶ ἰδεώδες ἦθος σεμνῆς καὶ πιστῆς συζύγου, προστάτιδος τοῦ ἱεροῦ γάμου.

Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὸ Ἡραῖον τοῦ Ἀργεοῦ μεταβαίνοντες εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, ἐσυλλογίζοντο ἐνώπιον τοῦ χρυσελεφαντίνου Διὸς τοῦ Φειδίου, ὅτι ὁ πατὴρ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων, ὁ μεριμνῶν καὶ εἰς τὰς ἐλαχίστας λεπτομερείας διὰ τὴν ἀρμονίαν τοῦ σώματος, εἶχεν ἐκεῖ ἀνταξίαν σύζυγον, τὴν ἐνάρετον, τὴν ἀγαθὴν καὶ ὥραιαν Ἥραν τοῦ Πολυκλείτου.

Μετὰ τὸν Φειδίαν καὶ τὸν Πολύκλειτον καὶ τοὺς ἀμέσους διαδόχους των κλείεται ὁ 5ος αἰὼν, ἡ πρώτη ἀκμὴ τῆς Ἑλληνικῆς Πλαστικῆς· νέοι ὁρίζοντες ἀνοίγονται εἰς ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ ἐθνικοῦ καὶ καλλιτεχνικοῦ βίου τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὸν 4ον αἰῶνα, τὴν δευτέραν ἀκμὴν τῆς Πλαστικῆς, τὴν ὁποίαν κοσμοῦν τὰ ὀνόματα τοῦ Σκόπα, Πραξιτέλους καὶ Λυσίππου.

Ὁ Σκόπας δὲν ἀνήκει εἰς Σχολήν· εἶναι δημιουργὸς τῆς καθολικῆς Ἑλληνικῆς Πλαστικῆς, ἡ ὁποία γεννᾶται, ἀκμάζει καὶ ἀποθνήσκει μετὰ αὐτόν.

Νεαρῶτατος ἀκόμη, 25ετῆς ἢ 30ετῆς, ἀναδεικνύεται ἤδη ὡς μεγαλοφυΐα μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ὥραιότατου τῶν γαῶν τῆς Πελοποννήσου, τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς ἐν Τεγέᾳ. Αἱ σωθεῖσαι κεφαλαὶ καὶ ἄλλα θραύσματα ἐκ τῶν ἀτμάτων δεικνύουν νέον ὅλος πνεῦμα καὶ δύναμιν.

Αἱ κεφαλαὶ εἶναι ὁστεώδεις καὶ τετραγωνικώτεραι τοῦ πρόσωπόν των βραχὺ καὶ πλατὺ, οἱ φωτεινοὶ ὀφθαλμοὶ των κενεῖται βαθιὰ εἰς τὰς ὁστεώδεις κόγχας. τὰ ἄκρα τῶν ὀφρύων εἶναι ἐξαγωγωμένα, τὸ μεσώφρυον ἔχει καὶ τὸ μέτωπον εἶναι ἀνώμαλον· ἀπὸ τὸ ἡμίανονικον στόμα ἐξέρχεται ὁ στεναγμὸς τῶν ψυχῶν.

γούντων ἡρώων, τῶν μαχομένων ὑπὲρ πατρίδος καὶ ὑπὲρ τῆς ὑπεροχῆς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ ἐντὸς τῶν συνεσφιγμένων ὀδόντων πνίγεται ἡ βοή τοῦ θανάτου τῶν μεγάλων ψυχῶν. — Καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ στεφανῶναι εὐγένεια καὶ μεγαλεῖον φρονήματος, λεπτότης καὶ ἀσφάλεια ἐργασίας.

Κατὰ τὰς τεγεατικὰς κεφαλὰς ἀνεγνωρίσθησαν πλεῖστα ἔργα τοῦ Σκόπα ἀνὰ τὰ Μουσεῖα, δεικνύοντα τὴν ἐκτακτὸν γονιμότητα τοῦ μεγαλοφυοῦς καλλιτέχνου, ὁ ὁποῖος εἰργάσθη καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὰς νήσους. Ἰδίως ἀξιοθαύμαστος εἶναι ἡ ἐκ Κνίδου Δημήτηρ τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου, πρωτότυπον πιθανώτατον ἔργον τοῦ Σκόπα· καὶ ἕτερα γυναικεία κεφαλὴ τοῦ Μουσείου μας δεικνύει ἐκ τοῦ εὐγενοῦς καὶ ἀσφαλτοῦς τῆς ἐργασίας ὅτι προέρχεται ἀπὸ πρωτότυπον ἀγαλμα τοῦ Σκόπα.

Ἐκ τῶν ἀντιγράφων ἔχει ὁ *Ἡρακλῆς Lansdowne* καὶ ὁ *Ἀρης Ludovisi* τῆς Ρώμης. Ὁ Θεὸς τοῦ πολέμου παρίσταται καθήμενος, ἥρεμος, ὡς νὰ δεικνύῃ λύπην διὰ τὰς γενομένας αἱματοχυσίας, ὡς νὰ μετανοῇ δι' αὐτάς καὶ νὰ τὰς ἀποστρέφεται· ἀλλὰ καὶ τὴν φοβερὰν του δύναμιν δηλώνει ἐξόχως ὁ καλλιτέχνης· ὁ θεατὴς εὐχεται νὰ μὲν ἐκεῖ ὁ θεὸς τοῦ πολέμου ἥπιος μετὰ τὴν σοβαρὰν καὶ εὐγενὴ φυσιογνωμίαν του, τρέμει ὅμως μετὰ τὴν ἰδέαν ὅτι ἠμπορεῖ εἰς πᾶσαν στιγμὴν νὰ σηκωθῇ καὶ θὰ εἶναι φοβερός καὶ ἀμείλικτος, θὰ συντριβῇ τοὺς προκαλέσαντας τὴν ἐξέγερσίν του. Ἀλλ' ἀναπαύεται ἡ ψυχὴ τοῦ θεατοῦ, διότι ὁ καλλιτέχνης ἐνίσχυσε τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ Ἀρης δὲν ἔχει ἄμεσον προθυμίαν νὰ ἐγερθῇ καὶ νὰ δράσῃ εἰς βάρος τῆς ἀνθρωπότητος. Τοιαύτας ἀντιθέσεις ἐκφράσεως, μόνον ὑπέ-

Ἀρης Λουδοβίσι τοῦ Σκόπα. — Ρώμη. — Μαρμαρίνον ἀντίγραφον.

ροχον καλλιτεχνικὸν πνεῦμα, ὅπως τοῦ Σκόπα, ἡμποροῦσε νὰ ἐπιτύχῃ μὲ τόσῃ ἀκρίβειαν καὶ καθαρότητι. Ὁ μικρὸς Ἔρως εἰς τοὺς πόδας τοῦ Ἀρεως εἶναι ἀνόητος προσθήκη νεωτέρου ἰταλοῦ καλλιτέχνου.

Ἐχομεν ὁμοῦ εἰς τὸ Μουσεῖον μας καὶ ἄλλο ἀξιόθαύμαστον ἔργον ἐκ τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ Σκόπα εἶναι τὸ ὥραϊον ἐπιτύμβιον ἀνάγλυφον τοῦ Πισσοῦ. Παρίσταται ὁ ἀποθανὼν νεανίας εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του, ἀκουμβήσας πρὸς στιγμὴν διὰ τὰ ἀναπαυθῆ εἰς τινα λίθον τῆς παλαίστρας ἢ πλησίον τῆς οἰκίας του. Τὰ ὥραϊα μέλη του, φυσικώτατα χυνόμενα καὶ ὑποχωροῦντα εἰς τὴν ἀντίστασιν τοῦ λίθου, δεικνύουν σάρκα ζωντανήν, καὶ ἀποδίδονται μὲ ἀσφάλειαν καὶ εὐγενεῖαν χειρὸς, μὲ ἀλήθειαν καὶ ζωὴν ἐντελῶς ἐξαιρετικήν.

Καὶ ὁ νεανίας σκεπτικὸς βλέπει πρὸς τὸ ἄπειρον οἱ βαθεῖς καὶ ὥραϊοι ὀφθαλμοὶ του φωτίζουν τὴν ψυχὴν του πλήρη ἀπὸ ὀκεανὸν συναισθημάτων. Φαίνεται ὡς νὰ ἀπορῇ καὶ ὁ ἴδιος διατὶ τὸν ἀφήρπασεν ὁ θάνατος τόσον νέον ὡς νὰ ἐρωτᾷ καὶ νὰ παραπονητῇ διὰ τὴν ἀτέλειαν τῆς φύσεως, ἢ ὅποια ἔχει θάνατον διὰ τοιαῦτα πλάσματα.

Τὸν νεανίαν τοῦτον, τὸν τόσον ὥραϊον, τόσον ἀγαθὸν καὶ εὐγενή, προσβλέπει ὁ γηραιὸς πατήρ του θὰ ἦτο τὸ χάρμα τοῦ βίου του. τὸ στήριγμα καὶ ἡ παρηγορία τῶν γηρατειῶν του καὶ τὸν προσβλέπει ἀχόρταγος ὁ γέρον μετὰ τὸ βαθὺ καὶ πλήρες ψυχικῆς ὀδύνης βλέμμα του· σχεδὸν στεναγμοὶ θὰ ἐξέλθουν ἀπὸ τὸ στόμα του, ὅταν ἐννοήσῃ ὅτι δὲν βλέπει τὸν πραγματικὸν του υἱόν. Ἀλλὰ τὴν σιάν του εἰς τὴν ζωὴν, καὶ δάκρυα θὰ πλημμυρίσουν τοὺς ὀφθαλμούς του, ὅταν ἡ στιγμιαία καὶ ἀπατηλὴ του χαρὰ ἐκλείψῃ. Ἀλλὰ ὁ γέρον ὅλα τὰ καταπνίγει ἐντὸς του, ὡς μεγάλη ψυχὴ, ἢ ὅποια δὲν ἐξωτερικεύει τὴν ὀδύνην καὶ τὴν θλίψιν τῆς φοβέται μήπως μὲ τοὺς λυγμοὺς καὶ τὰ δάκρυα ταραξῇ τὰς σκέψεις τοῦ νεανίου, καὶ θέλει νὰ ἀπολαύσῃ, νὰ χορτάσῃ βλέπων τὸ ἀγαπημένον παιδί του.

Ὁ δὲ μικρὸς δούλος, ὁ πιστὸς σύντροφος τοῦ νεαροῦ αὐθέντου του, τὸν ὁποῖον συνώδευεν εἰς τὴν παλαίστραν καὶ τὸ σχολεῖον, κοιμᾶται καὶ βλέπει εἰς τὸν ὕπνον του τὸν καλὸν καὶ ἀγαθὸν κύριόν του καὶ κλαίει συλλογιζόμενος ὅτι ἀπέθανεν.

Ἀκόμη καὶ τὸ πιστὸ σκυλὶ τοῦ νεανίου ὀσφραίνεται τὸ ἔδαφος, διότι κάπου αἰσθάνεται τὴν ὑπαρξίν καὶ παρουσίαν τὸν καὶ ὁμοῦ μόνον ἢ σκιά του ὑπάρχει· ἀλλὰ καὶ αὕτη εἶναι τόσον ζωντανή, ὥστε νὰ τὴν αἰσθάνεται, καὶ νὰ ἐρευνᾷ διὰ τὴν εὐρὴν τὸ πιστὸν καὶ νοήμον ζῶον.

Καὶ νὰ ἀναλογισθῶμεν ὅτι τὸ ἀνάγλυφον αὐτὸ εἶναι ἓνα ἔργον ἀπλοῦν, ἓνα παιγνίδι διὰ τὸν καλλιτέχνην. Καὶ νὰ ἔχῃ τόσῃν δυνάμιν, τόσῃν ὥραιότητά, τόσῃν ζωὴν!

Τί θὰ ἦσαν ἄρα γε τὰ μεγάλα καὶ περιφερῆ, τὰ βέβαια καὶ καθαρά ἔργα τῆς χειρὸς τοῦ Σκόπα, τὰ ὅποια ἐθαύμασεν ἡ ἀρχαιότης!

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

Ἡ ὑπουργικὴ μεταβολή.— Ἀνησυχητικαὶ δηλώσεις τοῦ Βασιλέως. — Αἱ ἀπειλαὶ τοῦ Κάιζερ. — Ἡ εὐρωπαϊκὴ εἰρήνη ἐν κλονισμῷ. — Στρατιωτικὴ ὁργάνωσις. — Τὸ πρόβλημα.

Ἡ ὑπουργικὴ κρίσις ἐξεργάσθη κατὰ τρόπον ἀσυνήθην κάπως εἰς τὰ κοινοβουλευτικὰ χρονικά. Ἡ Κυβέρνησις εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ προέδρου τῆς Βουλῆς συνεκέντρωσε σχετικὴν τινα πλειονοψηφίαν μὲ 103 βουλευτάς, οἱ ὅποιοι ὁμοῦ προδήλως δὲν ἐπηρε-

χουν διὰ τὰ στήριξιν κοινοβουλευτικῶς τὴν Κυβέρνησιν. Ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ἐξήτησεν ἐπανάληψιν τῆς ψηφοφορίας κατὰ τὴν ὁποίαν ἐνωθεῖσα ἡ ἀντιπολιτευσις ἐψηφισεν τὸν ὑποψήφιον πρόεδρον τῆς ἰσχυροτέρας μερίδος, ὅστις οὕτω δι' ἀσθενοῦς πλειονοψηφίας ἀνεδείχθη ὀριστικῶς πρόεδρος τῆς Βουλῆς. Ἡ πτώσις τῆς Κυβερνήσεως κοινοβουλευτικῶς ἐπροκάλεσεν ὑπουργικὴν κρίσιν παραταθείσαν ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ὡς ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ Βασιλέως. Ἐπανελθὼν ὁ Βασιλεὺς κατόπιν πολυμήνου ἀπουσίας ἀπὸ τὴν Εὐρώπην, ἐδέχθη τὴν παραίτησιν τῆς Κυβερνήσεως, καίτοι ζωηρῶς ἐξεδήλωσε τὴν ἐκπληξίν του διὰ τὴν ψήφον τῆς Βουλῆς καὶ ἀνέθεσεν εἰς τὸν πλειονοψηφισάντα ἀρχηγὸν τῆς Ἀντιπολιτεῦσεως τὸν σχηματισμὸν τοῦ νέου Ὑπουργείου. Ἡ ψήφος τῆς Βουλῆς κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ προέδρου δὲν ἔχε καμμίαν πολιτικὴν σημασίαν βαθυτέραν. Τὸ αἴσθημα τῆς αὐτοσυντηρήσεως εἶνε ἐντονώτερον εἰς τὴν σημερινὴν Βουλὴν τὴν ψηφίσανσαν τὸν περιορισμὸν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μελῶν τῆς. Ὁ συνασπισμὸς δὲ ἀντιπολιτεῦσεως ἐτερογενεὺς ὀφείλεται εἰς τοῦτο καὶ εἰς τὸ συναίσθημα τοῦ ἀκαταλλήλου τῆς ἐποχῆς διὰ διάλυσιν τῆς Βουλῆς λόγῳ τοῦ χειμῶνος, τῆς ἐν Ἀνατολῇ καταστάσεως, τῆς τελέσεως τῶν Ἀγώνων καὶ ἰδίᾳ τῆς οικονομικῆς στενοχωρίας τῆς ἐπιτεινόμενης καθ' ἑκάστην.

Υπὸ τὸ κράτος τῶν συναισθημάτων τούτων διατελοῦσα ἡ Βουλὴ ἐμπνέει καὶ εἰς ἡμᾶς τὴν πεποίθησιν ὅτι δύναται νὰ δώσῃ βιώσιμον Κυβέρνησιν. Οἱ ἀρχηγοὶ ὅλων τῶν κομμάτων ἐξαρχαίτησαν τὴν ἀπειλήθεισαν διάλυσιν ὡς ὀλεθριωτάτην διὰ τὰ συμφέροντα τῆς χώρας καὶ ἐπεκαλέσθησαν τὴν παρέμβασιν τοῦ Βασιλέως πρὸς ἀποσόβησιν τῆς.

Υπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἡ Κυβέρνησις Θεοτόκη καὶ ἐὰν ἀκόμη δὲν προσελκύσῃ ἱκανοὺς βουλευτάς διὰ τὰ ἀπαρτίστην κραταιὰν πλειονοψηφίαν, δὲν θὰ ἔχῃ ὁμοῦ ἀντιπολιτευσὶν ἐχθρικήν ὥστε νὰ προσκόψῃ εἰς τὰς κοινοβουλευτικὰς ἐργασίας. Ἐννοεῖται ὅτι αἱ κοινοβουλευτικαὶ αὐταὶ συνθήκαι προβλέπονται μόνον διὰ τὴν ἀρξαμένην σύνοδον. Ἡ νέα Κυβέρνησις ὁμοῦ ἀναλαμβάνουσα τὴν ἀρχὴν κοινοβουλευτικῶς ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις αἱ ὁποῖαι δυνατόν νὰ τῆς ἐπιτρέψουν καὶ γενναῖα νομοθετικά μέτρα νὰ λάβῃ, εὐρίσκειται συγχρόνως ἀντιμέτωπος μεγάλων δυσχερειῶν κατὰ τῶν ὁποίων δυσκόλως θὰ παλαίσῃ. Ἡ ταχύτης μὲ τὴν ὁποίαν ἐπῆλθε ἡ ὑπουργικὴ μεταβολὴ εὐρίσκει τὴν νέαν Κυβέρνησιν ἀπαράσκευον. Ὁ προϋπολογισμὸς ὁ ὁποῖος πρωτίστως ἐπείγει νὰ συνταχθῇ καὶ ὑποβληθῇ, δὲν ὑπάρχει ἔτι νὰ παρουσιάσῃ μεταρρυθμίσεις ἀξίας λόγου. Ἡ Κυβέρνησις ὅφ' ἑτέρου πιεζομένη ἐκ καθημερινῶν ἀναγκῶν, λόγῳ τῶν οικονομικῶν στενοχωριῶν, ἐπιδεινυμένων ὁλονέν ἐκ τῆς ἐλαττώσεως τῶν δημοσίων ἐσόδων, ἀπασχολημένη ἐπὶ πλέον μὲ ἐξωτερικὰ ζητήματα, δὲν θὰ ἔχῃ τὴν ἀπαιτούμενην ἄνεσιν ὅπως προβῇ εἰς ἐσωτερικὰς μεταρρυθμίσεις ἐν πλήρει ἐπιγνώσει τῆς καταστάσεως καὶ τῶν ἀναγκῶν· φλέγον ἐξωτερικὸν ζήτημα εἶνε ἡ ἐπελθοῦσα διακοπὴ τῶν σχέσεων ἡμῶν μετὰ τῆς Ρουμανίας.

Ἡ καθημερινὴ δημοσιογραφία δὲν ἐστάθμισε τὴν σοβαρότητα τῶν δηλώσεων τοῦ Βασιλέως πρὸς τὸν πρῶτον πρωθυπουργόν, διὰ τῶν ὁποίων ἡ Α. Μ. ἐξεδήλου ἐντόνως τὴν πλήρη ἐπιδιοκμασίαν του πρὸς τὴν στάσιν τῆς πρώην Κυβερνήσεως. Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Βασιλέως μαρτυροῦν ὅτι ἡ ἀποκατάστασις τῶν σχέσεων μετὰ τῆς Ρουμανίας δὲν δύναται νὰ θεωρηταί γεγονός· προσεχὺς μέλλοντος καὶ ὅτι ἡ ἐν τῷ Αἰμῳ κατάστασις ὤξυνθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε αἱ ἐπεμβάσεις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων πρὸς ἀποκατάστασιν ὁμαλοῦ τινος καθεστῶτος ἐν τῇ Ἀνατολῇ εἶνε πλέον ἀλυσιτελεῖς. Ὁ Βασιλεὺς μας συνδιαλεχθεὶς ἐπὶ μα-

κρὸν ἐν Βιέννῃ μετὰ τοῦ Καγκελαρίου Γολουχόφσκη, ἀντὶ τοῦ προσδοκωμένου ἀγγέλματος τῆς Εἰρήνης ἐοχέται συνιστῶν στρατιωτικὴν παρασκευὴν. Τὸ πολιτικὸν πνεῦμα εἰς τὴν Εὐρώπην εἶνε ἀνήσυχον. Τὸ ἐκαστοτε δὲ τρέξιμον τῶν δοντιῶν τοῦ Κάιζερ καὶ αἱ συγκεκαλυμμένα ἀπειλαὶ τοῦ Μπίλβελ ἐπικαλουμένον ἐν τῷ ἐναρκτηρίῳ λόγῳ του εἰς τὸ Ράϊχσταγ τὴν ψήφον τῆς Βουλῆς διὰ φόρους καὶ νέους ναυτικούς ἐξοπλισμούς, κρατοῦν ἐν διεγέρσει τὰ εὐρωπαϊκὰ ἀνακτοβούλια καὶ γεννοῦν δυσπιστίαν καὶ φόβον. Οὐδέποτε ἴσας ἡ εὐρωπαϊκὴ εἰρήνη ὑπῆρξε κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν περισσότερον κλονισμένη ἢ σήμερα.

Υπὸ τὴν πίεσιν τοσοῦτων ἐξωτερικῶν περιστάσεων ἡ Κυβέρνησις πρώτιστον καθήκον ἔχει τὴν μέριμναν πρὸς στρατιωτικὴν ὁργάνωσιν. Τὸ ζήτημα ὁμοῦ δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἐξετασθῇ καὶ λυθῇ μεμονωμένως. Σχετίζεται μὲ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν οικονομικῶν καὶ τοῦτο μὲ τὴν ὅλην ἐσωτερικὴν διοίκησιν. Φοβούμεθα ὅτι τόσον ριζικαὶ μεταβολαὶ ὅσον αἱ ἀπαιτούμεναι διὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς καταστάσεως, δὲν εἶνε ἔτι νὰ ἔλθωσιν εἰς πέρας διὰ μίαν κυβερνητικὴν μεταβολήν. Ἵσως ἡ νέα Κυβέρνησις ἀποκαταστήσῃ τὴν εὐρείαν ἐκλογικὴν περιφέρειαν, ἀποκλείσῃ τοὺς ἀξιοματικούς ἀπὸ τὸ Βουλευτήριον, ἀναδιοργανώσῃ τὴν ἀστυνομίαν εὐστόχως. Ὅλοι ἐκθύμως ἐπικροτοῦμεν τὰ μέτρα αὐτά. Ἀλλ' ἡ γενικὴ ἐξυγιάνσις ἀνάγκη νὰ ἐπέλθῃ ριζικωτέρα καὶ ἀποφασιστικωτέρα. Οὐδὲ αὕτην τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος θεωροῦμεν ὡς τὸ λυσιτελεῖς μέτρον πρὸς σωτηρίαν τῶν κοινῶν.

Εὐρίσκομεν ὁμοῦ ὅτι ὅταν ὑπάρχει ἡ συναίσθησις ὅτι ἐπιβάλλεται χωρὶς ἀναβολὴν ἡ ριζικὴ μεταβολὴ καθεστῶτος καὶ ἔξωθεν, ἡ πολιτικὴ μεταρρυθμισὶς θὰ δώσῃ τὸ σύνθημα, θὰ ἀποτελέσῃ τὴν ἀναγκαίαν ἀφετηρίαν, θὰ ὀρίσῃ τὸ ὕλικόν σημεῖον ἀπὸ τοῦ ὁποῖον θὰ ἀρχίσῃ ἡ ἀναγέννησις. Φοβούμεθα ὅτι δὲν ἐσήμανεν ἀκ μὴ ὁ καιρὸς αὐτός. Ἐλπίζομεν ὅτι ὅταν σημάνῃ δὲν θὰ εἶνε ἀργὰ καὶ διατιθέμεθα κατ' ἀνάγκην προσωρινῶς νὰ ἀρκεσθῶμεν, ἐὰν ἡ νέα Κυβέρνησις πραγματοποιήσῃ ὅσα μέτρα ὑπόσχεται ἀρκετὰ διὰ μερικὴν βελτίωσιν καὶ προσωρινὴν ἀνακούφισιν.

ΑΓΡΙΠΠΑΣ

ΚΟΝΤΟΙ ΨΑΛΜΟΙ

Μία Ἀπολογία Ἀντισωκρατική.— Ἐπέρασε, φυσικά, ὁ καιρὸς ποῦ οἱ ἄνθρωποι ἐσκέπτοντο ὅπως ὁ Τερτυλλιανὸς ὁ ἀπολογητής: Credo quid absurdum est—Τὸ πιστεύω διότι εἶνε ψευδές. Ὅπως δὲποτε τὸ δόγμα αὐτὸ ἡμπορεῖ νὰ χρησιμοποιοῦν διὰ λογαριασμὸν τῆς μίας αἵρεσις γλωσσική, ἢ γλωσσολογική, ἀπαιτοῦσα τὸν ἐκπαιστικὸν μεταπλάσμον ὅλου τοῦ ἀμεταπλάστου ἢ μὴ ἀλλοιωθέντος ἐπαρκῶς γλωσσικοῦ ὕλικου.

Ὁ γνωστὸς καθηγητὴς κ. Ἰ. Ψυχάρης τυπὼν εἰς τὸ ἐδῶ περιοδικὸν τῶν ὁπαδῶν του τὴν Ἀπολογίαν του. Τετρακόσιαί σελίδες. Ἀλλοῖμονον! Εἰς τόσας πολυλὰς σελίδας ἡμπορεῖ νὰ ἐμφιλοχωρήσῃ, ἀλήθεια, ἢ Ἀλήθεια; Ἡ Ἀλήθεια ὀλιγόλογη καὶ πρὸ παντὸς ἀπλή εἶνε. Πλέον ἀγαπητὴ ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, ὅπως τὸ ἀρχαῖον γνωμικὸν λέγει, καὶ ἀπὸ τὸν Σωκράτη τὸν σοφόν, καὶ ἀπὸ τὸν σοφὸν καθηγητὴν κύριον Ψυχάρην πολὺν περισσότερον. Ἐπειτα μήπως ὁ κ. Ψυχάρης πρὶν ἀρχίσῃ τὴν ἐκτύπωσιν τῆς Ἀπολογίας του δὲν ἔγραψε διὰ τὸ τελευταῖον βιβλίον τοῦ κ. Χατζιδάκη περὶ γλώσσης kurz ist das Leben, lang ist das Buch—βραχεῖα ἡ ζωὴ καὶ τὸ βιβλίον μακρόν; Διὰ τί νὰ τὸ λησιμονήσῃ; Ὁ κ. Ψυχάρης ποῦ δὲν λησιμονεῖ τίποτε καὶ κανένα. Οὐτε τοὺς νέους τοὺς γλωσσολόγους ποῦ βγήκαν στὴ δημοτικὴ τὴ γλῶσσα, οἱ ὁποῖοι

εἰς τὸ περὶ γλώσσης βιβλίον τοῦ κ. Σκιά ἀπῆντησαν μὲ ἄθροια κενὰ καὶ καινὰ, πεπληρωμένα μὲ ὕβρεις καὶ μὲ νέους τύπους, ὅπως τὸ «καταλαβίγκος»; Ὁ κ. Νιρβάνας ἔγραψε κάποτε ὅτι εἰς τὴν νευροπαθῆ ἐποχὴν αὐτὴν διστάζει κανεὶς νὰ διαβάσῃ διὰ τὸ μήκος τὸν «Ἀπολεσθέντα Παράδεισον» τοῦ Μίλτωνος καὶ τὴν «Ἐλευθερωμένην Ἱερουσαλὴμ» τοῦ Τάσων. Φαντασθῆτε τὴν νευροπαθῆ ἐποχὴν ἀντικρύζουσαν τὸ βιβλίον τοῦ κ. Ψυχάρη διὰ τὸ γλωσσολογικὸν. Ἀλλοῖμονον! Ἡ γλῶσσα κόκκαλα δὲν ἔχει καὶ ...

Δασαροξύπνημα.— Ὁ λαὸς ἔχει τὴν λέξιν αὐτὴν διὰ κάθε ἀπίθανον νεκρανάστασιν. Ἀπίθανος καὶ ἡ νεκρανάστασις, εἴτε νεωτέρα ἐκδόσις, τοῦ Λασσανεῖου ἐπισημμένου καὶ βελτιωμένου, ἦτο καὶ δὲν ἦτο Διότι τὸ παρατηρούμενον ἐξύπνημα συνειδήσεως εἰς μίαν τάξιν ἀνθρώπων νεοελλήνων παρακολουθεῖ συνειδήσεως ὑπνωμα εἰς ἄλλην. Ἐπειτα καὶ ἡ ἀντίδρασις πρὸς ἓνα δασκαλισμὸν ἀνδρωνόμενον ἀπὸ ἓνα θνησκοντα δασκαλισμὸν.

«Ἡ γλῶσσα νὰ μὴν εἶνε οὔτε ἡ λεγομένη δημώδης οὔτε ἡ ὑπερκαθαρεύουσα». Ὁμολογεῖ ὅτι ὑπάρχει καὶ «λεγομένη δημώδης» — ὁ κ. Ψυχάρης; Ὡς πρὸς τὴν ὑπερκαθαρεύουσαν, αὕτη ἔρχεται ἀπὸ τὸ ἴδιον τὸ πανεπιστήμιον, τὸ ὁποῖον διὰ τοῦ νέου διαγωνισμοῦ τὴν ἀναθεματίζει. Ἐλησμόνησα, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συντάσσον τὰς προτάσεις τῶν οἱ δικηγόροι; θὰ ἔγραφαν δὲ καὶ οἱ ἱατροὶ τὰς συνταγὰς τῶν ἀνδρῶν ὑπῆρχεν ἡ Δανινική. Ἐπειτα θὰ ὑπενθύμισε εἰς τὸν συντάκτην τῶν νέων ὁρων τοῦ νέου διαγωνισμοῦ ὅτι ὑπάρχει καὶ ἀκουστικὴ συνειδήσις, ξένη καὶ ἀπὸ τοὺς δημιοργοῦς τῆς ὑπερκαθαρεύουσας — διότι δὲν θὰ τὴν ἐδημιουργοῦσαν ξένη καὶ εἰς τοὺς νεογλωσσόπλαστας ἀν' ἐξαιρέσωμεν ὀλίγους Γρυπάρηδες μετρητοὺς εἰς τὰ μισὰ τοῦ χειροῦ μας δάκτυλα. Αὐτὴν τὴν συνειδήσιν τοῦ αὐτιοῦ, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Φρειδερίκου Νίτσε ἀν' εἶχαμεν, γλωσσικὸν ζήτημα—ἀναγκαίως δὲν θὰ εἶχαμεν. Οὔτε γλωσσολογίαν ad usum Graecorum ὅπως εἶπεν ὁ κ. Σκιάς. Ἵσως οὔτε καὶ Λασσανεῖον.

Ζημιώνουν ἡ ὀφελοῦν αὐτοὶ οἱ διαγωνισμοί; Δὲν ἡξεύρω. Ὅπως δὲποτε ἐδόθη ἀφορμὴ εἰς τοὺς διαφόρους εἰσηγητάς τῶν νὰ παραβάλλουν ἓνα ἐπιφυλλιδόγραφο τῶν ἐφημερίδων μὲ τὸν Σαίξπηρ καὶ εἰς τὸν κ. Μυστριώτην—ὁ κ. Χατζιδάκης μᾶς ἔμαθε τὴν νέαν γραφὴν—νὰ δώσῃ ἑτοιμῶς περὶ τραγωδίας καὶ νὰ ἐκφωνήσῃ κάποτε τὸ θανμάσιον ἐκεῖνο: «Στάσου νὰ σ' τὸ κρίνω».

Διὰ τί ταράττετε τὴν κόριν τῶν νεκρῶν; Εἶπα: Ἀφετε τοὺς νεκροὺς θάπτειν τοὺς ἑαυτῶν νεκροὺς.

ΜΟΥΚΙΟΣ ΣΚΑΙΟΛΑΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΕΧΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΑΠΟ τὸν τόμον ποιημάτων τοῦ Ἑρμονα, «Ἡ Ἀρχὴ», περὶ τοῦ ὁποῖου θὰ γράψωμεν εἰς προσεχῆς τεύχος, ἀναδημοσιεύομεν τοὺς ἐπομένους στίχους, μίαν εἰκόνα ἐξόχως ἑλληνικὴν, μεγάλην εἰκόνα.

ΖΕΣΤΗ

Ἑρμιοὶ οἱ κάμποι καίοντι. Τὸ φλοῦδι τῷ δοντῶνι Σκάσει κ' ἡ σκόνη σταχτερὴ τὰ χρώματα θολώνει. Τ' ἀγέρι μούδιασε ἀνυχο. Πυρρὴ στεγνώνει διφρα Τὸ στόμα. Ἡ γῆ σὰν καταχνιάς θολούρες ἀνεβάζει.

Ζῶα καὶ ἄνθρωποι κοίτονται γιὰ σέρονονται ὑπνιασμένοι. Ὅπου εἶναι σκιά νὰ φυλαχτοῦν ἀπ' τὸ βαρὺ λιποβόρι Καὶ σὰ γυναῖκα ἀνήμερον ποῦ νικησέ την ἀντρας Ἡ φύση ἀφέθηκε στοῦ ἡλίου τὴ φλογισμένη ἀγκάλη.

Ρουμάνια, παροστέφανα βουνά, δροσιὰς Αἰγαία,
Νησιά κυματοφίλητα κι' ἀγερικὲς κλεισσοῦρες,
Σὰς ἀποθύμους ἡ ψυχὴ καὶ πόθησε νὰ ζήσῃ

Ἐὰν τὴ λεύτερη ζωὴ ποὺ εἶναι κληρονομία σας
Ἄπ' τοὺς ἀθάνατους θεοὺς. Ὡ φέγγος τῆς Ἑλλάδας
Καὶ τῶ δασῶν ἀγέρισμα στὰ δνειράτά μου ἐλάτε!

Εἰς ἓνα τόμον τῶν κ. Λουὶ Σνάιντερ καὶ Λ. Μαρε-
σάλ, ἐκδοθέντα τελευταίως, ἐκτίθεται ἡ ζωὴ καὶ
ἀναλύεται τὸ ἔργον τοῦ μεγάλου συνθέτου Σούμαν.
Τὰ πλεῖστα τῶν τραγουδιῶν του εἶνε ἀληθινὰ ἀρι-
στοτεχνήματα. Εἰς τὰς μικρὰς αὐτὰς συνθέσεις, τὰς
ὁποίας φωτίζει ἡ φλόγα τῆς μεγαλοφυΐας του, ἐτρα-
γούδησε τὴν αὐγὴν, τὴν γλυκύτητα τῆς ἐσπέρας, τὴν
ὁμορφίαν τοῦ λυκόφωτος, τὰς διαφόρους ἐποχάς, τὴν
θάλασσαν, τὸ βουνό, τὸ δάσος, τὸν θόρυβον τῶν φυλ-
ωμάτων τῶν δένδρων, τὸ κλάμα τοῦ ἀνέμου, τὴν θύ-
ελλαν, τὰ φυτὰ, τὰ ἀνθη, τὸ κελάρυσμα τῆς πηγῆς,
τὸν οὐρανόν, τὰ σύννεφα, τὸ φῶς. Ἀπὸ τὰς ἀναριθ-
μήτους φωνὰς τῆς φύσεως μᾶς ἔδωκε ἓνα μεγαλοπρεπὲς
ἄκρομον μὲ χιλίους ἤχους καὶ σχήματα καὶ χρώματα.
Ἀκόμη περισσότερο, ἠντίλησε ἀπὸ τὴν ψυχὴν του
κάθε αἰσθημα καὶ ἐτραγούδησε τὸν ἔρωτα, τὴν φιλίαν
τὸν πόνον, τὴν χαρὰν, τὴν θλίψιν, τὴν μελαγχολίαν.
Ἐνα ἀπόσπασμα ἐπιστολῶν του εἶναι ἐνδεικτικόν
τῆς τυραννισμένης ζωῆς τοῦ μεγάλου συνθέτου: «Τὰς
δύο τελευταίας ἑβδομάδας ἔμεινα χωρὶς λεπτὸ... θέλω
νὰ γράψω εἰς τὸ Ἀιδελμπερ καὶ δὲν ἔχω νὰ πληρώσω
τὰ ταχυδρομικά. Τί θὰ λέγουν γιὰ μένα; Τὸ πιάνο
εἶναι ξεκουδισμένο καὶ εἰμαι ἀναγκασμένος νὰ τὸ
ἔχω σ' αὐτὴ τὴν κατάστασι»

ΜΟΥΣΙΚΗ

Ἡ συναντία τῶν καθηγητῶν τοῦ Ὁδείου κ.κ. Βασ-
σενχόφεν καὶ Μπουστίντου ἐπέτυχε πολὺ. Τὸ
πρόγραμμα ὥραϊον, μολονότι ὄχι καθ' ὅλα ἀρμονι-
κὸν καὶ συμμετρικόν — ἡμπορεῖ κανεὶς ν' ἀκούσῃ χω-
ρὶς νὰ διαμαρτυρηθῇ. ἓνα Galop τοῦ Σάουερ ὑστερα
ἀπὸ τὴν Apassionata τοῦ Μπετόβεν. — Ἐπειδὴ ἀκρι-
βῶς τὸ μεγαλειότερον ἐνδιαφέρον τῆς μουσικωτέρας
μερίδος τοῦ ἀκροατηρίου εἶχε συγκεντρωθῇ εἰς αὐτὴν
τὴν σονάταν, πρέπει νὰ ὁμιλήσωμεν κάπως ἐκτενέ-
στερα διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ κ. Βασσενχόφεν εἰς τὴν
μεγαλοπρεπὲς αὐτὴν μουσικὴν δημιούργημα, ποὺ μόν-
ον μὲ μίαν ἀρχαίαν τραγωδίαν ἡμπορεῖ νὰ παρα-
βληθῇ ἢ μὲ ἓνα δορικὸν ναόν, διὰ τὴν ἀπλότητα τῶν
γραμμῶν καὶ τὴν ἀλήθειαν τοῦ πάθους. Τὴν ἀπλότητα
αὐτὴν τῶν γραμμῶν τὴν ἐννόησεν ὁ κ. Βασσενχόφεν,
ἢ μάλλον ἡ σχολὴ του, διότι ὁ καλὸς κλειδοκυμβαλι-
στῆς μᾶς εἶνε πρὸ πάντων ἓνας πιστὸς ἀπαθὴς, πιστό-
τατος, τρέμων μὴ παρεκκλίνῃ τόσο δὲ ἀπὸ τὰς πα-
ραδόσεις τοῦ διδασκάλου του. Φοβεῖται τὸ ἀτομικόν
τοῦ αἰσθημα, καὶ ἔτσι κατορθώνει καὶ παῖζει τὴν τρα-
γικὴν αὐτὴν σονάταν ἐντελῶς ὀντικειμενικά, καὶ μᾶς
ἀφίνει ἔτσι θαυμαστάς μὲν, ἀλλὰ κρύους, κρύους, ἐντε-
λῶς κρύους. Ἐκτὸς ἂν ἡ σονάτα αὐτὴ δὲν κατὰ-
θῶσε νὰ μιλήσῃ εἰς τὴν ψυχὴν του καὶ μόνον ἔως εἰς
τὸν νοῦν του, τὴν κατανόησιν του καὶ τὴν ψυχρὰν
αἰσθητικὴν ἀνάλυσιν του κατάρθωσε νὰ εἰσχωρήσῃ.
Ἦνεν ἀλήθεια ὅτι τὸ Adagio τῆς σονάτας τοῦ ἐπαίξε
θαυμασίως καλὰ, σχεδὸν τέλεια, μὲ ἡρεμίαν καὶ ἀπλό-
τητα μοναδικήν, ἀλλὰ τὸ τελευταῖον μέρος ἦτο πολὺ
λωιδιὸν ἡχάνοντο. Τὰ κομματάκια τοῦ Σάουερ τὰ ἔξε-
ῆρεσαν πολὺ καὶ ὡς συνθέσεις τὰ δύο πρῶτα. Ἦνεν σάν
φαρφουρένια κομποτεχνήματα ἀπὸ ἡλούς πλασμένα,
διαφανῆ καὶ παιδρά, τὰ ὅποια ἦσαν μὴ χαρὰ νὰ
τ' ἀκούῃ κανεὶς. Ἄν ἔλειπε ἐκεῖνο τὸ Galop!

Ὁ κ. Μπουστίντου ἐπαίξε μὲ πολὺ αἰσθημα, ὅπως
πάντοτε καὶ μὲ περισσότερην σταθερότητα ἀπὸ ἄλ-
λοτε. Μὲ πόσῃν χαρὰν ἀκούσαμεν τὴν σονάταν τοῦ
Μότσαρτ! Νὰ μουσικὴ γιὰ τὸν τόπον μας, δὴ χαρὰ
καὶ φῶς καὶ διαύγεια. Ὁ Ἑλληνικώτερος ἀπὸ ὅλους
τοὺς μουσικοὺς εἶνε ὁ Μότσαρτ, δι' αὐτὸν τὸν μελετῶ-
μεν μὲ ὅλον τὸν σεβασμὸν καὶ ὅλην τὴν ἀνίαν μὲ τὴν
ὁποίαν ἀνοίγομεν τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς. Διότι
γρεῖάζεται ἀκόμη ἀρκετὸς καιρὸς διὰ νὰ ξαναγίνωμεν
Ἑλληνες.

ΑΡΙΩΝ

ΟΛΟΣ ὁ βελγικὸς τύπος ἀναγγέλλει μὲ κολακευ-
τικώτατα λόγια τὴν ἀπονομήν τοῦ βραβείου ἀρι-
στοτεχνίας διὰ τὸ βιολί ὑπὸ τοῦ Ὁδείου τῶν Βρυξελ-
λῶν εἰς τὸν κ. Ἀλέξανδρον Καζαντζήν. Τὸ βραβεῖον
αὐτὸ σπανίως, δύο ἢ τρεῖς φορὰς μόνον, ἐδόθη ἀπὸ
τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ὁδείου, ἀπαιτεῖ δὲ ἀπὸ τοὺς μετέ-
χοντας εἰς τὸν διαγωνισμὸν ὡς πρῶτον ὄρον, νὰ ἔχουν
ἤδη λάβει πρῶτον βραβεῖον ἀρμονίας. Ὁ διαγωνιζό-
μενος ὀφείλει νὰ ἐκτελέσῃ, μὲ συνοδείαν ὀρχήστρας,
μίαν σύνθεσιν ἢ ὁποῖα τοῦ ὑποδεικνύεται πρὸ δεκα-
πέντε μόνον ἡμερῶν, νὰ διαβάσῃ καὶ νὰ μεταφέρῃ ἐκ
πρώτης ὄψεως ἓνα τεμάχιον μουσικὸν καὶ νὰ ἐκτε-
λέσῃ ἐκ μνήμης ἓνα τεμάχιον τοῦ ὁποῖου θὰ ὑποδείξῃ
κατὰ τὸν διαγωνισμὸν ἡ ἑλλανόδικος ἐπιτροπὴ.

Ὅλοι τὸν γνωρίζουν βέβαια τὸν νεαρὸν μαθητὴν
τοῦ Ὁδείου Ἀθηνῶν ὁ ὁποῖος πρὸ ἑτῶν ἐπροσέπετο
μαζὶ μὲ τὴν ἀδελφὴν του Μαρίαν Καζαντζή, μὲ τὰς
εὐχὰς τῶν φίλων τῶν καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ διε-
κρίνοντο μίαν ἡμέραν εἰς τὸν μουσικὸν κόσμον. Ἡ εὐ-
λογημένη ἡμέρα ἦλθε. Καὶ τὸσον γρήγορα. Ὁ Ἀλέ-
ξανδρος Καζαντζῆς 24 μόλις ἑτῶν, τιμᾷ τὴν πατρίδα
του μὲ τὸ δοξασμένον του δοξάρι. Καὶ τὰ δύο ἀδελ-
φια εἰς τὴν ἐξόχως καλλιτεχνικὴν πρωτεύουσαν τοῦ
Βελγίου διαρκῶς λαμβάνουν δειγμάτων ἐκτιμῆσεως. Αἱ
Ἀθῆναι θὰ ἐπανίδουν ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγας ἡμέρας τοὺς
δύο μουσικοὺς καὶ θὰ εὐτυχίσουν ν' ἀκούσων τὴν
τέχνην των.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

Κατὰ τὴν δευτέραν δημοσίαν συνεδρίσιν τῆς Γερ-
μανικῆς Σχολῆς ὁ κ. Χέπδινγκ ὁμίλησε περὶ τῶν
νέων εὐρημάτων τῆς Περγάμου. Κατόπιν ὁ κ. Ἀ. Σ.
Ἀρβανιτόπουλος ἔδωσε νέαν ἐρμηνείαν τῶν δέκα μορ-
φῶν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς ζωοφόρου τοῦ Παρ-
θενῶνος, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται ἐκατέρωθεν τῶν θεῶν,
ἔξ καὶ τέσσαρες. Αἱ μορφαὶ αὐταὶ παριστοῦν κατὰ
τὸν κ. Ἀρβανιτόπουλον, ὄχι ἀθλοθέτας, ἀρχοντας
ἢ ἱερεῖς ἀλλὰ τοὺς ἐπωνύμους ἥρωας τῶν φυλῶν. Ὁ
Φειδίας οὕτω μὲ τὴν παράστασιν τῶν πατέρων αὐτῶν
καὶ ἀντιπροσώπων τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ δίδει γενικω-
τέραν ἔννοιαν εἰς τὴν πομπὴν τῶν μεγάλων Παναθη-
ναίων, ὅπου ἀντιπροσωπεύονται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον
ὅλοι οἱ πολῖται Ἀθηναῖοι. Κατόπιν συνδυάζων τὰς
παρὰστάσεις τῶν ἐπωνύμων εἰς τὴν Ἀγορὰν τῶν Ἀ-
θηνῶν καὶ εἰς τοὺς Δελφούς, ὠνόμασε τοὺς ἐπωνύ-
μους τῆς ζωοφόρου. Τοῦτο κατάρθωσε διὰ τῶν μορ-
φῶν 44 καὶ 45 αἱ ὁποῖαι παριστοῦν νῦν καὶ πατέρα,
τὸν Αἰγέα καὶ Πανδίωνα, διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν
ὁποίων ὀρίζονται καὶ οἱ λοιποί: ὁ 18 εἶναι ὁ Ἀκά-
μας, ὁ 19 ὁ Οἰνεύς, ὁ 20 ὁ Κέρκωψ, ὁ 21 ὁ Ἴπ-
ποδόων, ὁ 22 ὁ Αἴας, ὁ 23 ὁ Ἀντίοχος. Πρὸς τὰ
δεξιὰ δὲ ὁ 43 ὁ Ἐρεχθεύς, ὁ 44 ὁ Αἰγέυς, ὁ 45 ὁ
Πανδίων καὶ ὁ 46 ὁ Δεῶς.

Ἡ παρῶδια τῆς πομπῆς τῶν Παναθηναίων εἰς τὰς
Ἐκκλησιαζούσας τοῦ Ἀριστοφάνους ἐχρησίμευσεν εἰς
τὸν ὁμιλητὴν, διὰ νὰ καταδείξῃ ὅτι εἰς τὴν ζωοφόρον
παρίστατο αἱ κομμώτριαι, κόραι μεγάλων ἀθηναί-
κων οἰκογενειῶν, αἱ ὁποῖαι ἐκαθάρίζον τὸν πέπλον

τῆς Ἀθηνᾶς Πολιάδος καὶ ἐστόλιζον τὸ ξύλινον ξόα-
νον αὐτῆς, καθὼς καὶ ἄλλαι κόραι κρατοῦσαι κηρῶνας
δηλ. κηροπήγια.

ΝΕΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

ΤΗΝ παρελθούσαν ἑβδομάδα ἐν τῷ περιβάλλῳ τῆς
ἐν Τεγέα Ἐπισκοπῆς, εὐρέθη ἐντὸς βυζαντιακοῦ
ναοῦ, τοῦ ὁποῖου τὰ θεμέλια σώζονται. καὶ παρὰ τὴν
Βορείαν πλευρὰν αὐτοῦ, μαρμαρόκτιστος Χριστιανι-
κὸς τάφος, ἐν ᾧ ὑπῆρχον συντρίμματα ὁσίων. Παρ'
αὐτὸν δὲ εὐρέθη μέγα μαρμαρίνον βάθρον ἀνδριάν-
τος, φέρον ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς Ρωμαϊκὴν ἐμμε-
τρον ἐπιγραφὴν εἰς τινὰ ὑπατον Ρούφον.

(Σημ.—Πρόκειται πιθανῶς περὶ εὐρέσεως μεγάλου
κωνικοῦ βάθρου, φέροντος ποτὲ χαλκοῦν ἀνδριάντα
τοῦ Ρούφου, ἂν καλὸς ἀνεγνώσθῃ τὸ ὄνομα τοῦτο·
τοιαῦτα εὐρέθησαν πολλὰ ἐν Τεγέᾳ π. χ. τοῦ Μ. Κων-
σταντίνου, τοῦ Κ. Χλωροῦ, τοῦ Κωνσταντίου, τοῦ Διο-
κλητιανοῦ, τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ Τραϊανοῦ, Σατράπου
τινός, Ἀ. Γαληνοῦ κλ.).

Εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας ὁ ἐκ Θήρας χω-
ρικὸς Μακάριος Ἀργυρὸς ἐδήλωσεν ἐγγράφως, ὅτι
πρὸ τινων ἡμερῶν ἐνῷ ἔσκαπτεν εἰς τινὰ ἀγρόν, κεί-
μενον πλησίον τοῦ χωρίου Γωνία τοῦ δήμου Καλλι-
στης, εὗρε πῆλινον ἀγγεῖον περιέχον ἐξήκοντα ὀκτὼ
χάλκινα νομίσματα βυζαντινά, φέροντα ἐκατέρωθεν
διαφόρους χριστιανικὰς παραστάσεις.

Α.

ΔΙΑΦΟΡΑ

ΕΝΑ κοινωνικὸν γεγονός, ἓνα μεγάλο βῆμα προό-
δου εἶναι διὰ τὰς Ἀθῆνας ἡ ἰδρυσις τῆς Λαϊκῆς
Τραπεζῆς, τῆς ὁποίας ἔγιναν πρὸ 15 ἡμερῶν τὰ ἐγκαίνια.
Εὐρέθη ἓνας νέος μὲ ζωὴν, μελετητὴς τῆς σημερινῆς
μᾶς καταστάσεως, ὁ κ. Διονύσιος Λοβέρδος, ὁ ὁποῖος
εἶδε τὴν ἑλλειψιν καὶ ἐμελέτησε τὸ ζήτημα ἐπὶ πολὺ,
καὶ τώρα μᾶς τὸ παρουσιάζει ἑτοιμον πρὸς ἐκπλήρω-
σιν τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ του. Τὸ ἐπιθετικὸν δὲν εἶναι ὑ-
περβολικόν. Γνωρίζει ὁ καθὲς ποῖα λεγῶν τοκογλύ-
φον μὴδ' αὖτὸ αἷμα τοῦ δυστυχικοῦ ἀστυ, ὁ ὁποῖος
δὲν ἔχει ἄλλο μέσον νὰ δανεισθῇ παρὰ νὰ ὑποθη-
κεύσῃ ἓνα τιμαλφές ἀντικείμενον ἢ ὅ τι ἄλλο. Ἀπὸ
αὐτοῦ τοὺς ἀγαθοὺς δανειστάς μᾶς ἀπαλλάττει ἡ Λα-
ϊκὴ Τράπεζα. Καὶ μαζὶ μὲ αὐτὸ καὶ τὸ Ταμειυτήριόν
τῆς, ἀνοικτὸν πάντοτε καὶ πρόθυμον νὰ δεχθῇ τὰς ἐ-
λαχίστας — μέχρι καὶ 1 δραχμῆς — οἰκονομίας τοῦ
λαοῦ. Εἶναι ἀρκετὰ συγκινητικὸν τὸ θέαμα μικρῶν
καὶ μεγάλων, ποὺ πηγαίνουν μ' ἓνα αἰσθημα χαρᾶς
καὶ εὐγνωμοσύνης εἰς τὰς θυρίδας τῆς Λαϊκῆς Τρα-
πέζης νὰ καταθέσουν τὴν δραχμὴν των. Τὸ εἶδαμεν
προχθές. Καὶ εἶναι πολὺ εὐχάριστον ὅτι ὁ λαὸς ἀμέ-
σως ἠννόησε τὸ μέγεθος τοῦ ἀγαθοῦ τοῦ ὁποῖου τοῦ
προσφέρεται.

Ὁ κ. Λοβέρδος, διευθυντὴς τῆς Λαϊκῆς, ὁ ὁποῖος
βγαίνει ὑπὸ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς,
εἶναι μὴ μὲν ἐγγύς περὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ
ιδρύματος αὐτοῦ.

Τὸ πρόγραμμα τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων.

Α'. Ἀθλητικὰ ἀγωνίσματα

1. Δρόμοι. — 2. Ἄλμα. — 3. Ἀγώνισμα βολῆς. —
4. Ἀθλητικὸν πένταθλον. — 5. Ἀγώνισματα ἄρσεως βα-
ρῶν. — 6. Πάλη Ἑλληνορωμαϊκὴ. — 7. Διεκυστίν-
δα. — 8. Ἀγὼν πορείας βάδην 1500 μέτρων. — 9.
Ἀναρρίχσις διὰ σχοινίου.

Β'. Γυμναστικὰ ἀγωνίσματα

1. Ἀγὼν δμάδων. — 2. Γυμναστικὸν πένταθλον.

Γ'. Ἀγωνιστικὰ παιδιὰ.

1. Ἀντισφαίρισις (lawn-tennis). — 2. Ποδοσφαί-
ρισις (Foot-ball-Association).

Δ'. Ὀπλομαχία.

1. Ἀγὼν ξίφους ἀσκήσεως (fleuret). — 2. Ἀγὼν
ξίφους τριγωνικοῦ (épée de combat). — 3. Ἀγὼν
σπάθης. — 4. Ἀγὼν ξίφους τριγωνικοῦ δμάδων δια-
φόρων ἐθνῶν. — 5. Ἀγὼν σπάθης δμάδων διαφό-
ρων ἐθνῶν.

Ε'. Ναυτικὰ ἀγωνίσματα.

1. Κολύμβησις. — 2. Κωπηλασία.

Ζ'. Σπορβολία.

Ζ'. Ποδηλασία.

Γενικὰ διατάξεις.

Τῶν ἀγώνων μετέχουσι μόνον φίλαθλοι ἀγωνισταί.
Πάντες οἱ εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνας ἀγωνι-
σθόμενοι ξένοι καὶ Ἕλληνες ἀγωνισταὶ ὀφείλουσι
διὰ τῶν οἰκείων ἀθλητικῶν ἢ γυμναστικῶν Φιλάθλων
Ἐνώσεων νὰ βεβαιώσωσι τὴν φίλαθλον αὐτῶν ιδιό-
τητα.

Προθεσμία δηλώσεως ὀρίζεται διὰ μὲν τὴν Εὐρώ-
πην εἰς μὴν. διὰ δὲ τὰς λοιπὰς ἡπείρους 40 ἡμέραι
πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν Ἀγώνων.

Τὸ μέτρον τῶν διαφορῶν ἀγωνισμάτων ἀναγνωρί-
ζεται ὡς τὸ ἐπίσημον τῶν Ἑλληνικῶν Ὀλυμπιαδῶν
μετὰ τὴν ἐγκρισιν καὶ σύνταξιν ἰδίου πρακτικοῦ ὑπὸ
τῆς Ἑλλανοδίκου Ἐπιτροπῆς.

Τὰ βραβεῖα σύγκεινται ἐκ κυπέλλων, καλλιτεχνη-
μάτων, μεταλλίων καὶ διπλωμάτων καὶ ἀπονέμονται
εἰς τὸν πρῶτον, δεῦτερον καὶ τρίτον νικητὴν ἐκά-
στου ἀγωνίσματος.

Εἰς τὴν Ἰθάκην ἀπὸ τὸ περασμένον ἔτος λειτουρ-
γεῖ Ἐργαστήριον χειροτεχνίας ἰδρυθὲν ὑπὸ τοῦ
«Συλλόγου τῶν Κυριῶν ὑπὲρ τῆς γυναικείας παιδεί-
σεως». Εἰς τὸ Ἐργαστήριον αὐτὸ τὰ ἄπορα κορίτσια
τῆς Ἰθάκης ἐργάζονται, μαθαίνουν ῥαπτικήν, κέντημα
καὶ δαντέλλαν. Διδάσκονται ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν
καὶ ἄλλας στοιχειώδεις γνώσεις. Διαπαιδαγωγοῦνται
εἰς τὴν ἠθικὴν, ἔχουν δωρεὰν ἰατρικὴν περίθαλψιν
καὶ φάρμακα καὶ ἀμείβονται διὰ τὴν ἐργασίαν των
καθὲν ἀναλόγως μὲ τὴν ἐπιτηδεύσασθαι τὴν καὶ τὴν
ταχύτητα του. — Ἐκλείσει πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν τὸ ἔτος
καὶ ἐδόθη λογοδοσία. Ἡμέρα ἐκπλήξεως δι' Ἀθη-
ναίους εὐρεθέντα εἰς τὴν λογοδοσίαν αὐτὴν Μια κυ-
ρία ἡ πρόεδρος ἡ ἀκριβέστερον ἡ ἰδρυτριά δλου τοῦ
ἔργου, ἡ κ. Αἰκ. Μαρούλη ἔλαβε τὸν λόγον καὶ ψυ-
χρὰ μὲ ἀκριβείαν καὶ τάκτ καὶ ἰδίως μὲ συντομίαν
ζηλευτὴν ἀπεικόνισε τὴν κίνησιν τοῦ ἔτους εἰς ὀλί-
γους ἀριθμούς καὶ ὀλίγα λόγια. Οὔτε πρόλογος οὔτε
ἐπίλογος. Τίποτε τὸ προητοιμασμένον καὶ ἐπιτηδε-
μένον. Ὅλα ἀπλὰ εἰλικρινῇ, αὐθόρμητα. Ἀπὸ τὰς
ἀρχιτεκτονικὰς ἀνθοδέσμες τῶν ἀνθοκόμων ἡ κυρία
αὕτη δικαίως προτιμᾷ τῆς φυσικῆς ἀγκαλίδος τῶν ἀν-
θέων. Καὶ ὁμίλησε μὲ ἀκριβολεξίαν, μὲ διάχωσιν
διατυπώσεως, μὲ χάριν ἐκφράσεως, χωρὶς εἰκόνας,
χωρὶς μεγάλα λόγια, χωρὶς στόμφο. Φαντασθῆτε ὅμως
τὸν Ἀθηναῖον ποῦ ἤκουε ἐκεῖ ὅτι ἐξ εἰσφορῶν ὑπὲρ
τοῦ ἔργου συνελέχθησαν 10.000 δραχμαὶ χωρὶς κον-
σέρτα, χοροὺς, ῥαούτι! Ποῦ ἔβλεπεν ὅτι εἰς τόπον κατ'
ἀνάγκην πιεσμένον ἀκόμη ἀπὸ προσλήψεως, ζωσμένον
ἀπὸ ἀντιδράσεις διὰ κάθε γενναίαν πρωτοβουλίαν, ἐδε-
μελιώθη ἔργον ὅγιους φιλαλληλίας, πρακτικῆς φιλαν-
θρωπίας, ἀληθοῦς καλλιτεχνικῆς βιοτεχνίας (εἰς τὸ
Ἐργαστήριον αὐτὸ κατασκευάζονται δαντέλλαι). Καὶ
εἰς ἐπιμέτρον ἄς λεχθῇ ὅτι πραγματικὴ πειθαρχία
βασίλευε ὅλον ἐν αὐστηροτέρῳ, ὅτι ἐκεῖ ὅπου ἡ Ἰσχυ-

ρά μεριμνᾷ διὰ τὴν Ἀσθήρικτον, ἔχει πού δίδουν χέρι εὐαγγελικῆς συνεργασίας αἱ κοινωνικαὶ τάξεις, ἐκεῖ ἐμπνέεται ὁ σεβασμὸς καὶ ἡ ἀναγνωρσίαις τῆς κοινωνικῆς ὑπεροχῆς. Τὸ ἔργον εἶνε κατ' ἀνάγκην μικρὸν. Ὁδοῖντα ἐργάτιδες ζοῦν εἰς τὴν ἀτμοσφαῖραν τὴν ἐξυγιασμένην τοῦ Ἐργαστηρίου αὐτοῦ. Ἕνα μάτι νοήμονος μητρὸς ἀγρυπνᾷ. Ἀλλ' εἶνε γερὰ θεμελιωμένον, ἔχει τὸ σύνολον ἄρτιον καὶ δὲν ἐκπλήσσεται διότι εἰς τὰ μάτια μου τὸ ἔργον αὐτὸ δὲν ὀμιλεῖ μόνον ὡς μαρτύριον ἰσχυρᾶς θελήσεως, ἀλλὰ καὶ ὡς εὐελπί σημεῖον ὅτι αἱ καλαὶ ιδεαὶ ἤρχισαν νὰ δίδουν ζωὴν εἰς καλὰ ἔργα

Λ

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

Ἀπὸ τὴν «Νέαν Ζωὴν» τὸ νέον εἰκονογραφημένον ἡμερολόγιον τοῦ 1906 τοῦ κ. Νικολάου Χατζιδάκη:

Ὁ ἥλιος τοῦ μεσονυκτίου

«Εἰκοσιτεσσάρων ὥρων ταξίδι μετ' αὐτὸν ἀτμόπλοιο βορεινὰ τοῦ Τρόνγκεμ (Trondhjem) στὴν Νορβηγίαν μᾶς φέρνει εἰς τὸν πολικὸ κύκλον. Τὸν περνοῦμε ἐμπρὸς ἀπὸ ἑνα μικρὸ, ψηλὸ βραχόνησο «τὸ Νηοὶ τοῦ Καβαλάρη» (Hestmandø), πού ζωγραφίζεται πάνω στὸν οὐρανὸ, — ἀπὸ τ' ἀνατολικά βλεπόμενον — σὰν ἱππότης μετ' ἐρικεφαλαιῶν, πού πηγαίνει καλπαζόντας πρὸς τὸν Νοτιά μετ' ὁ μανδύα του σηκωμένο ἀπὸ τὸν ἀέρα. Στὰ πλοῖα τῶν περιηγητῶν συνήθως ἀναγγέλλεται τὸ συμβάν αὐτὸ τῆς διόδου τοῦ βορείου πολικοῦ κύκλου μετ' ἑνὶ κανονίᾳ. Καὶ ἔχει τὸν λόγον τοῦ πραγματικῶς νὰ ἐπισημοποιῇται κάπως τὸ πρᾶγμα. Ἐδῶ κανεὶς μπαίνει εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς οὐραίας μας, πού ὁ ἥλιος τὸ καλοκαίρι ποτὲ δὲν δύει, ἀλλὰ πάλι γι' ἀποζημιώσει οἱ μῆνες τοῦ χειμῶνος δὲν τὸν βλέπουν καθόλου. Εὐρίσκεται δηλαδὴ κανεὶς εἰς τὸ κατώφλι ἐνὸς κόσμου τῶν παραμυθιῶν, ὅπου καὶ αὐτὲς οἱ λέξεις τῆς Δημιουργίας «Καὶ ἐγένετο ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο νύξ» χάινουν τὴν ἀπόλυτό τους σημασίαν. Μποροῦσε κανεὶς νὰ το θεωρήσῃ μόνον ὡς ἑνα ἀξιοπεριεχόμενον πρᾶγμα, ὅτι ὁ ἥλιος μένει ἔτσι στὸν οὐρανὸ ἑνα ὁλόκληρο «ἡμερονύκτιον». Καὶ ἐν γένει δὲν περιμένει κανεὶς ἰσχυρὰς ἐντυπώσεις ἀπὸ αὐτό, ἀφοῦ μάλιστα ἡ διάκρισις τῶν ὥρων τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ἤδη πολὺ πρὶν ἀπὸ τὸν πολικὸν κύκλον ἔχει σχεδὸν ἐξαφανισθῇ (ἀπὸ τὸ λυκόφως τὴν νύκτα) ἀκόμη τόσο πρὸς τὰ νότια, ὅσο εἶναι τὸ Μόλδε (Molde), δὲν χάνει σχεδὸν διόλου ἡ νύκτα φῶς τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουνίου. Ὡστε ὁ περιηγητὴς ἔχει συνήθως προφθάσει νὰ γνωρισθῇ ὅπωςδὴποτε μετ' ἡ θαυμαστικῶς παραξένῃ, ὀπαλιόχρωμῃ λάμπῃ, πού ἔχει τὸ πέλαγος μιὰ τέτοια ὑπερβόρειον καλοκαιρινὴν νύκτα, πού μοιάζει περισσότερο μετ' ἡμέρα, ἀλλὰ μέρα τῶν παραμυθιῶν. — Κεῖ ὅμως! τὴν πρώτην φορὰ, πού βλέπει κανεὶς τὸν ἥλιον νὰ κατεβαίνει εἰς τὸν οὐρανόν, ἔξαφνα νὰ σταματᾷ ἔχει ἔξω πάντα στὴ χρυσοῦ ταινίαν, πού σχηματίζει τὸ ὄριον τῆς γῆς μας καὶ τοῦ ἀπείρου, καὶ ἐπειτα — σὰν ὅστερ' ἀπὸ ἑνα σύντομο διαταγμὴ — ν' ἀνεβαίνει πάλι στὸν οὐρανόν, — εἶναι στιγμὴ, πού χωρὶς νὰ το θέλῃ, κρατεῖ κανεὶς τὴν ἀναπνοὴν του. Αὕτῃ ἡ στιγμὴ, πού ἡ τελευταία λάμπη τοῦ βραδνοῦ καὶ ἡ πρώτη τῆς αὐγῆς συγχωνεύονται σὲ μιὰ θάλασσα ἀπὸ αἶμα καὶ γεννοῦνε τὴν τὴν νέα ἡμέρα, ἔχει κάτι τι τῶν παραμυθιῶν. Ἐκεῖ κανεὶς τὸ αἰσθῆται, πῶς βλέπει τὸν ἴδιον τὸν χρόνον νὰ σταματᾷ, πῶς εἶναι παρὼν στὴ γέννησι τῆς Αἰωνιότητος».

Henrik Pontoppidan (1905).

ΟΛΙΓΟΣΤΙΧΑ

Τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν καὶ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἱδρύετου Ταμείου τοῦ Γέ-

νους πρὸς ἐξυτηρέτησιν τῶν παρουσιαζομένων ἀναγκῶν τῶν ὁμογενῶν. Καταργοῦνται συνεπῶς αἱ διάφοροι ἐπιτροπαὶ ὡς καὶ τῆς Ἐπικούρου τῶν Μακεδόνων κλπ. Τὸ Ταμεῖον τοῦ Γένους θ' ἀποτελῇ νομικὸν πρόσωπον καὶ θὰ συνάπτῃ ἐπομένως δάνεια, θὰ δέχεται δωρεάς, κτλ.

Τὰ βραβεῖα Νόμπελ ἐδόθησαν ἐφέτος ὡς ἑξῆς:

Βραβεῖον τῆς Φυσικῆς εἰς τὸν καθηγητὴν Λενάρ τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Κιέλ.

Βραβεῖον τῆς Χημείας εἰς τὸν Ἀλφόνς φὸν Μπάγερ, καθηγητὴν τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου.

Βραβεῖον τῆς Ἱατρικῆς εἰς τὸν καθηγητὴν Κώχ.

Βραβεῖον τῆς Φιλολογίας εἰς τὸν Πολλωνὸν συγγραφέα Ἐρρίκον Σίγκεβιτς.

Βραβεῖον τῆς Εἰρήνης εἰς τὴν βαρωνίδα Βέρθαν φὸν Σούτνερ, πρόεδρον τοῦ αὐστριακοῦ Φιλειρηνικοῦ Συλλόγου.

Ἕνας σοφὸς Ἀγγλος ὁ δόκτωρ Ὁσλερ, καθηγητὴς τῆς ἱατρικῆς εἰς τὴν Ὁξφόρδην, συμβουλεύει τὴν ἀνάγνωσιν ὡς ὑπνωτικῶν. Μισή, τὸ πολὺ μία ὥρα, ἀρκεῖ διὰ νὰ φέρῃ ὕπνον. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐκλέγῃ κανεὶς εὐκόλα ἔργα. Εἰς τοὺς Ἕλληνας ὑποδεικνύει τὸν Πλούταρχον, εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς τὴν Δίκην, Θάκερσι, Οὐόλτερ Σκόττ. Εἰς τοὺς Γάλλους τὴν Ἀνατόλ Φράνς. Ἕνας ἄλλος εἰδικός, Ἀγγλος ἐπίσης, συμβουλεύει ἐν γένει ὡς καλὸν ὑπνωτικὸν τὰ ποιήματα καὶ προπάντων τὸ σοννέτον.

Ἡ Πρωσσικὴ Βουλὴ μελετᾷ σχέδιον διώρυγος ἡ ὁποία θὰ ἐνώσῃ τὸ Βερολῖνον μετ' ἡν θάλασσαν διὰ τοῦ Στετίνου.

Εἰς τὸ Βερολῖνον ἐτοιμάζεται διὰ τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1906 ἐκθεσις ἔργων Γερμανῶν καλλιτεχνῶν ἐνὸς αἰῶνος ἀπὸ τοῦ 1775 μέχρι τοῦ 1875.

Ὁ ἱατρός κ. Ζαχὸν κατὰ τὴν δημοσίαν συνεδρίαν τῆς παρισίνης Ἱατρικῆς Ἀκαδημίας ἐξήρῃ τὸ ἔργον τοῦ Φωτεινοῦ Πανᾶ, ὁ ὁποῖος ἐτίμησε τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα μέσα εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον τῆς Εὐρώπης.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ὑπὸ Παύλου Νιρβάνα. Ἐκδοσις «Παναθηναίων» 1905 Ἀθῆναι σχ. 16ον σελ. 44 δρ. 1. — Οἱ συνδρομηταὶ τῶν «Παναθηναίων» οἱ ἀποστέλλοντες λεπτὰ 80 εἰς γραμματόσημα λαμβάνουν τὸ βιβλίον ἐλεύθερον ταχυδρ. τελῶν.

Ο ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ ὑπὸ Π. Καρολίδου. — Συλλογὸς πρὸς διάδοσιν Ὁφελίμων Βιβλίων. Ἀθῆναι 1905 σχ. 16ον σελ. 86, λεπτὰ 40.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ πρὸς ἐξήγησιν τῆς ἐννοίας τοῦ ἀρθροῦ 17ον τοῦ νόμου ΑΥΛΘ' τῆς 26 Μαΐου 1887 περὶ συντάξεως ἐργοδηγοῦ ὑπὸ Ι. Φιλαρέτου. Τυπογραφεῖον Ἀποστολοπούλου.

Η ΑΡΓΩ τοῦ Ἐρμονα, ποιήματα. Ἀθῆναι 1905. Τυπογραφεῖο «Βοτῖα» σχ. 16ον σελ. 140 δρ. 3

ΛΑΣΣΑΝΕΙΟΣ ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ ἐκθεσις τῆς κρίσεως ἀναγνωσθεῖσα τὴν 29 Μαΐου 1905 ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ Σ. Κ. Σακελλαροπούλου. Ἀθῆναι 1905.

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ Γεωργ. Θ. Σημηριώτη. Ἀθῆναι 1905 Τυπογραφεῖα τῆς ἐφημερίδος «Κόσμος» Σχ. 16ον σελ. 70 δρ. 2.

Μουσική:

ΤΟ ΦΙΛΗΜΑ Στρόβιλος διὰ κλειδοκύμβαλον ὑπὸ Ν. Μαυρογένη, ἐκδότης Θο. Πετράτος.